

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURBAŞKANLIĞI MAKAMININ TÜRK
BÜROKRASİSİNDEKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hakan DİREK

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURBAŞKANLIĞI MAKAMININ TÜRK
BÜROKRASİSİNDEKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hakan DİREK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Neşe ÖZDEN

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURBAŞKANLIĞI MAKAMININ TÜRK
BÜROKRASİSİNDEKİ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hakan DİREK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Neşe ÖZDEN

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
Prof. Dr. Hale ŞIVGIN	
Prof. Dr. Oğuz AYTEPE	
Doç. Dr. Neşe ÖZDEN	

Tez Sınavı Tarihi : 30.03.2009

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Cumhurbaşkanlığı, 1923'te Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı ile varlık bulan ve o güne kadar devlet kademesinde yeri olmayan bir makamdır. Cumhurbaşkanının yetki ve görevlerinin, zamanla yürütme organı içinde temellerine oturduğunu söylemek mümkündür.

Bürokrasinin günümüze uzanan yaygın uygulamasında, hangi görevlere ne oranda yetkilendirme yapıldığı hususunda, ülkelerin idari ve hukuki yapılanmasına bakmak gerekir. Bu tez kapsamında üç ana bölümde, 1921 TE'si, 1924 TE'si, 1961 ve 1982 Anayasaları'nda ifade bulan kanunların ışığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin erkler üstü fakat erklerle irtibat içinde bulunan Cumhurbaşkanlığı makamının, Türk bürokrasisindeki yeri, görev ve yetkilerinin örneklerle açıklanması hedeflenmiştir.

Cumhurbaşkanlığı 21 TE'sinin 1923 yılında değiştirilmiş onuncu maddesi ile oluşturuldu. 1923 anayasa değişikliğinde Cumhurbaşkanlığı makamı anayasal olarak kurulmasına karşılık, bu makama seçilebilmenin şartı ayrıntılı olarak düzenlenmemiştir. 24 TE'si süresince Cumhurbaşkanlığı makamı, bu dönemde yürütme organı olarak oldukça etkili bir konuma ulaştı. Tarihsel süreç içerisinde cumhurbaşkanının anayasal yetkileri azalma göstermekle beraber, 1982 Anayasası'nda nispeten kuvvetlenerek yürütme organı içinde aktif bir unsur durumuna gelmiştir.

1961 Anayasası sembolik devlet başkanlığı anlayışı ile hazırlanmış ve cumhurbaşkanının icra gücü zayıflatılmıştır. 1982 Anayasası'nda ise, cumhurbaşkanlarının devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmalarını takip edeceği ve bu organlar arasında uzlaştırıcı rolü olduğu belirtilmiştir. Bu amaçla, cumhurbaşkanına sistem içinde oluşabilecek sorun ve tıkanmaları gidermek için birtakım yetkiler verilmiştir. Cumhurbaşkanının yürütmedeki bu aktif durumunun yanında anayasa ile kendisine verilmiş olan, devlet teşkilatında yani kamu bürokrasisinde görev alacak yüksek rütbeli bürokratları atama görevi vardır ki bu, mevcut tezin konusu açısından önemlidir.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri gözden geçirildiğinde, ilk iki cumhurbaşkanı dışında diğerlerinin seçiminde çeşitli zorluklarla karşılaşıldığı görülür. Atatürk

ve İnönü'nün Kurtuluş Savaşı'nın iki kahramanı ve Cumhuriyetin kurucuları olması, bu yüce makama seçilmelerinde soru işaretini doğurmamıştır. Ancak İnönü'den sonra Bayar'la başlayan süreçte kimin cumhurbaşkanı seçileceği sorusu gündeme gelmiş ve bu sorunun yanıtının kolay verilemeyeceği belli olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili ulaşılan önemli bir sonuç, asker olsun sivil olsun, kendisine cumhurbaşkanı yolu açılan hiç kimsenin bu teklifi geri çevirmediğidir. Yine bu konuyla ilgili bir diğer nokta da, cumhurbaşkanlığına seçilen siyasetçilerin İnönü dışında hiçbirinin siyasete geri dönmediği veya dönemediğidir. Seçim süreci ile ilgili saptanacak önemli ve son nokta uzlaşıdır. Bu sürecin, direkt olarak Cumhurbaşkanı'nın bürokratik rolünü şekillendirdiğini söylemek her zaman için doğru olmasa da, bürokratik çabaları çeşitlendirdiğini söylemek mümkündür. Nitekim bu tarzda, uzlaşa ile seçilen cumhurbaşkanlarının seçim ve görev sürecinde büyük sıkıntılar yaşanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet, Türkiye, Türkiye Cumhuriyeti, bürokrasi.

ABSTRACT

The office of the Turkish Presidency came into official use in Turkey with the proclamation of the Turkish Republic in 1923. Thus, did the head of state of the Republic of Turkey become known to the law with the major amendment in the 1921 Constitution.

The task force of the Presidency, as an important check on bureaucratic competence, was shaped by the duties, election and responsibilities, for safeguarding the integrity of the country and nation, based on the Turkish Constitutions dated 1921, 1924, 1961 and 1982.

The election of President has contributed to the development of the office of Presidency. Although the office was first established in accordance with the amended provisions of the 1921 Constitution, the main body of law was improved starting from the 1924 Constitution. There also appeared some changes in the state bureaucracy over the years.

The 1961 Constitution contributed to the state representative scope of the Office. In the 1982 Constitution, on the other hand, the reconciling role of the Presidency for the harmonious functioning of the organs of state was increased in the complexity of state activities.

Thus the President, who holds the highest office in Turkey and fulfils mainly representative functions, performs the duties in ensuring the implementation of the Turkish constitution with the apparatus of executive state activities, *e.g.* in the selection and appointment of some high level bureaucrats. In addition, it should also be noted that none of the Turkish Presidents, except İsmet İnönü, returned to politics after his Presidency. The elevation of the President did not directly reshape the highest bureaucratic role, however, it affected the very basis of the reconciliation paths in the Turkish bureaucratic system.

Key Words: President, Republic, Turkey, Turkish Republic, bureaucracy.

ÖNSÖZ

Bürokrasinin ortaya çıkışı, devlet aygıtı ile yakından ilgili olmakla birlikte, görev-yetki ilişkisiyle beliren diğer örgütlenmeler dahilinde de görülmektedir. Bu çerçevede, genel anlamda, bürokrasinin örgütsel iletişim ve faaliyetler ile iç içe olduğunu söylemek mümkündür.

Bürokrasinin günümüze uzanan yaygın uygulamasında, hangi görevlere ne oranda yetkilendirme yapıldığı hususunda, ülkelerin idari ve hukuki yapılanmasına bakmak gerekir. Bu kapsamda, 21 TE'si, 24 TE'si, 1961 ve 1982 Anayasaları'nda ifade bulan kanunların ışığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin daha çok, erkler üstü fakat erklerle irtibat içinde bulunan Türk bürokrasisindeki Cumhurbaşkanlığı makamının görev ve yetkilerini ayrıntılarıyla açıklamak büyük önem taşır.

Bu tez çalışmasında, Cumhurbaşkanlarının hayat hikâyeleri ya da kronolojik olarak dönemlerinin olayları ve tarihi yansımaları esas alınmamakla beraber, Cumhurbaşkanı seçimleri öncesinde dönemseller olaylara gerektiği zamanlar başvurulmuştur. Ancak tezin asıl amacı, bürokrasi olgusunu Cumhurbaşkanlığı'nın makamıyla olan idari etkileşimi çerçevesinde verilen örneklerle ele alıp incelemek ve anayasalar ışığında bir yetki-görev analizini değerlendirmektir.

Bu konuyu araştırmamı tavsiye eden ve tez çalışması süresince yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Neşe ÖZDEN'e ve müdürü bulunduğu Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü bünyesinde öğrenci olmaktan büyük onur duyduğumuz Sayın Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN'a ve tavırlarıyla takdirimizi kazanan Enstitü çalışanlarına sonsuz teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim.

Ankara-2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii

GİRİŞ

BÜROKRASİ VE DEVLET BAŞKANLIĞI

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET BÜROKRASİSİ VE DEVLET BAŞKANLIĞI

A) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bürokrasi.....	10
B) Cumhuriyet Bürokrasisinde Dönemsel Farklılaşmalar.....	14
C) Cumhuriyet Bürokrasinin Yönetimsel Zorluklarının Aşılması.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

ANAYASALAR VE CUMHURBAŞKANLIĞI

A) 1921 TEŞKİLATI ESASİYESİ.....	25
Cumhurbaşkanının Seçimi, Görev ve Yetkileri.....	25
B) 1924 TEŞKİLATI ESASİYESİ.....	26
1. Cumhurbaşkanının Seçimi ve Süresi.....	26
2. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri.....	27
3. Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu.....	28

4. Cumhurbaşkanına Vekalet.....	28
C) 1961 ANAYASASI.....	28
1. Cumhurbaşkanının Seçimi, Görev ve Yetkileri.....	29
2. Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı ve Sorumsuzluğu.....	31
3. Cumhurbaşkanına Vekalet.....	31
D) 1982 ANAYASASI.....	32
1. Cumhurbaşkanının Göreve Gelişi ve Görev Süresi.....	33
2. Cumhurbaşkanının Seçilebilme Nitelikleri.....	33
3. Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı.....	34
4. Cumhurbaşkanına Vekalet.....	35
5. Cumhurbaşkanının Yasama ile İlgili Görev ve Yetkileri.....	36
6. Cumhurbaşkanının Yürütme ile İlgili Görev ve Yetkileri.....	37
7. Cumhurbaşkanının Yargı ile İlgili Görev ve Yetkileri.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANLARINA TÜRK KAMUOYUNUN İLGİSİ

SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA.....	70
EKLER.....	73
EK-A : Türk Kamuoyunda Cumhurbaşkanları.....	73
EK-B : Cumhurbaşkanlarının Seçim Tarihleri ve Görev Süreleri.....	94
EK-C : Cumhurbaşkanlarının Biyografileri.....	95

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
bkz	: Bakınız
bşk	: Başkan
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Cumbşk	: Cumhurbaşkanı
DDK	: Devlet Denetleme Kurulu
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Dr.	: Doktor
GATA	:Gülhane Askeri Tıp Akademisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
MBK	: Milli Birlik Komitesi
md.	: Madde
MİSK	: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TE	: Teşkilat-ı Esasiye
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

YTP : Yeni Türkiye Partisi
YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ: BÜROKRASİ VE DEVLET BAŞKANLIĞI

Bürokrasinin tanım olarak çerçevelenebilmesi için, onu oluşturan iki ayrı anlama etimolojik olarak bakmak gerekmektedir. ‘Bureau-büro’ teriminin aslı Latince ‘burrus’, İtalyancada ‘burro’, İspanyolcada ‘bujo’ kelimelerinden gelmekte ve koyu bir renk ifade etmektedir. Eski Fransızcada ‘la bure’ tabiri, koyu renk çuha, bir nevi kumaş anlamındaydı. Kelimenin etimolojik gelişimi incelendiğinde, kamu hizmetleri vermekle yükümlü olan devlet memurlarının işgal etmiş oldukları masalar, o devirde sözü geçen bir çuha ile kaplanmıştı. Böylece ‘büro’ terimi başlangıçta, devlet işlemlerinin yapıldığı masalar, daha sonraları ise bu masaların bulundukları dairelerle ilişkilendirilmiştir. Terimin ikinci kısmı olan ‘cratie’ye gelince, Eski Yunan’dan gelme bu eklenti, ‘hâkimiyet, iktidar’ karşılığı olarak kullanılmaktaydı. Bu hususlar dikkate alındığında ‘bürokrasi’, büroların değişken ya da göreceli bir hâkimiyet sahası ya da faaliyet sahası anlamına gelmektedir. Gündelik yaşamdaki yaygın kullanımıyla ise, kırtasiyecilik ya da ağır işleyen işlemler mekanizması olarak tanımlanabilir. Geniş halk kitleleri tarafından benimsenen bu olumsuz nitelendirme ya da davranışların yanı sıra; bürokrasi terimini, devlet teşkilatı ya da memurlar topluluğu olarak, ya da kamuda veya özel sektördeki büyük ölçekli teşkilat ve idareyi ifade eden tamamen tarafsız bir tabir olarak kullananlar da çoktur.¹

Bürokrasi, çok farklı anlamlarda kullanılmakla birlikte, genel çerçevesinde devletin yapı ve fonksiyonunun genişlemesiyle ilgilidir. Modern çağlar açısından düşünüldüğünde, 15. yüzyılın sonlarıyla birlikte gündeme gelen

¹ Nermin Abadan, **Bürokrasi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1959, s.7-8. Hem Martin Albrow’un hem de Eugene Kamenka’nın Bureaucracy (Bürokrasi) isimli eserlerinde dikkat çektikleri gibi, bürokrasiye “memurların çalıştığı ofis, büro ya da devlet dairesi” anlamında yapılan nitelemeler ve memurların toplum üzerinde giderek artan etkisi, Fransız’da “bureaucratie”, Almanca’ya “bureaukratie” (sonraları bürokratie), İtalyanca’ya “burocrazia” ve İngilizce’ye ise “bureaucracy” olarak aktararak uluslararası yönetim sözcüğü içinde anahtar kavram haline gelmiştir. Bilal Eryılmaz, **Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**, Alfa Yayınları, İstanbul 2002, s.6

Kapitalizm, Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve bilimsel bilginin genişlemesi çeşitlenen bir işbölümünü, hızlı iktisadi atılımları, kamu ve beşeri gelişme standardını daha önemli hale getirdi. Dahası, ticaret, nüfus ve üretimin artması, şehirleşme ve savaşların hanedan savaşlarından koloniler sürecine geçişi, yönetim kurum ve olgularına olan ilgiyi daha da arttırdı.²

Devletin faaliyetleri 19. yüzyıla değin esas itibariyle, adalet, zabıta, milli savunma ve dışişlerin düzenlenmesinden ibaret iken, modern devlette ilerleyen süreçlerde farklı anlamlar yüklenmiştir.³ Devletten beklenen bu yeni hizmetlerin sayısı, az gelişmiş ülkelerde daha da fazlalaşmakta, dolayısıyla ekonomik bakımdan henüz kalkınmamış ülkelerde devlet bürokrasisinin sırtına ağır sorumluluklar yüklenmektedir. Devlet bürokrasileri karşısında hürriyet ve eşitlik haklarına gelince şu üç gereklilik belirlemektedir:

- Kanuna uygun idare prensibine riayet edilmesi
- Hukuk devleti esasları ile uygulanabilir ve etkili bir amme hizmetleri zihniyetinin kökleşmesi
- Amme hürriyetlerini savunması.⁴

İşte tam bu noktada, devlet başkanlığı makamının rolünün ne olup olmadığı ve bu rolün sınırları tartışılmalıdır.

Modern toplumlarda, işletme yöneticileri ile kamu yöneticileri, farklı ve önemli bir grup oluşturmaktadır. Bireylerle örgütler, örgütlerle örgütler

² Eryılmaz, **a.g.e.**, s.4

³ Bu anlamlar arasında, endüstri alanında çağa ayak uyduracak ilişkilerin geliştirilmesi, işsizliğin önlenmesi, mültecileri yerleştirilmesi, savaş zararlarının giderilmesi ve önlenmesi, sosyal güvenliğin sağlanması, sermaye yatırımlarının kontrol edilmesi, hayat standartının yükseltilmesi, vergileme yolu ile servetlerin yeniden tevzi edilmesi, ilmi ve kültürel araştırmaların desteklenmesi gibi çok taraflı ve değişik görevler sayılabilir. Abadan, **a.g.e.**, s.101

⁴ Abadan, **a.g.e.**, s.102,106

arasındaki ilişkilerin yoğunluğu, Kapitalizmin 19. yüzyılda ortaya çıkan değişimleri ile birlikte kendini daha da hissettirmektedir. Bu gelişmeleri yorumlayan düşünürler, bürokrasi kavramını da bu çerçevede güncellemektedirler. Örneğin, Albrow'un belirttiği gibi: “*Sanayi ve ticaretteki profesyonel ‘yönetici’ nasıl işletmenin sahibinden ayrı ise, devletteki ‘memur’ da, mülk sahibinin benzeri olan ‘politikacıdan farklı roller ve konumlara’* sahip olmuştur.”⁵

Ancak burada unutulmaması gereken, işletme ve kamu yöneticileri dışında, devlet liderinin de bürokrasideki yerini, bu analizin içine dahil etmek olmalıdır.

Bürokrasinin tarihsel geçmişini, gelişmiş bir kurum olarak Eski Çin ve Roma İmparatorluğu’na kadar geriye götürmek mümkünse de, kişilerin değer yargıları, ideolojileri, yaklaşımları, siyaset, ekonomi ve devlet anlayışları, farklı bürokrasi tanımlarını farklı yüzyıllarda ortaya çıkarmaktadır. Bürokrasi kavramının ilk defa Fransa’da ortaya çıktığı ve ilk kullanan kişinin de 1745 yılında Fransız fizyokrat iktisatçı Vincent de Gournay (1712-1759) olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır.⁶ Avrupa’daki bürokrasi anlayışına bakıldığında, belki de en önemli dönüşümlerden biri, kapitalist sürecin belirmesiyle ortaya çıkmıştır.

Feodalitenin 15.yüzyılın sonlarıyla birlikte çözülmeye başlamasıyla, toprağa ve taşraya dayalı kapalı ekonomili üretim ve ülke kalkınması, yerini kent merkezli bir üretim hareketliliğine ve sermayeye dayalı bir orta sınıf aristokrasisine (şehirli, burjuva) bırakmaya başlamıştır. Böylece feodal dönemin kral-aristokrasi-ruhban-senyörden oluşan güç merkezleri, artık kapitalist süreçte *ticaret* (merkantilizm) ve *sanayi* ile uğraşan burjuvanın eline geçmeye başlamıştır. Kent merkezli denetim mekanizmalarının güçlenmesiyle de, yeni kurumsallaşma biçimlerinin ortaya çıkmasının önü açılmıştır.

⁵ Eryılmaz, **a.g.e.**, s.4-5

⁶ Eryılmaz, **a.g.e.**, s.5

Kapitalist sosyo-ekonomik gelişmeler ile belli ölçüde uzmanlaşmış kişilerden oluşan bir merkezi yönetim kurumu, kamu bürokrasisi ortaya çıkmıştır. Dahası, Feodalizmdeki kısıtlı, dar sosyal ilişkileri bünyesinde barındıran örgütlenmeleri de yetersiz kalmıştır. Çünkü üst düzeyde kalıplaşmış olan bürokratik kanalların artık, Kapitalizmin denizaşırı ilişkilerinin toplumun küçük ölçekli bünyelerini etkileyecek bir hale getirmesi nedeniyle, kapsamlı ulusal ve uluslararası kanun ve düzenlemelere duyulan ihtiyaç da büyümüştür. Bu suretle gelişen bürokratik araçlar bürokrasiyi, devlet bürokrasi anlamının yanı sıra kamu bürokrasisi yönüyle de çeşitlendirmiştir.

Kamu bürokrasisinin devlet yönetiminde önemli bir yer tutmasıyla birlikte, özellikle Kara Avrupası'nda kamu bürokratlarının eğitimlerine önem verilmiştir. Örneğin Prusya'da kamu bürokratları "siyasal ekonomi" konusunda oldukça donanımlıydı; ve ülkede kamu bürokrasileri, hiyerarşik yapılar olarak yeniden düzenlenmiş ve kamu bürokratlarının görev, yetki ve sorumlulukları kapsamlı bir biçimde tanımlanmıştı. Fransa'da ise Napoleon, Fransız kamu bürokrasisinin benzer çizgide dönüşüme uğramasında önemli bir rol oynamıştı.⁷

Modern bürokrasinin oluşumunda karşılaşılan bu gelişmeler, ayrıca devlet başkanlığı ve bürokrasi etkileşimini de ön plana iterek, bürokrasinin *teşkilatlanma ve idare* anlamında dağınık toplumsal girişimleri akılcı ve objektif esaslara uygun olarak düzenlemesi boyutunu da gündeme getirmiştir.

Bürokrasiyi teşkilatlanma kapsamıyla, yani objektif değer hükümlerinden uzak ve dolayısıyla ilmi bir şekilde ilk defa ele alan ise, Alman sosyolog Max Weber'dir. Weber'e göre, geniş gruplar halinde birlikte çalışan insanlar,

⁷ Burada iki noktaya dikkat çekmekte yarar vardır. Bunlardan birincisi, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar bürokrasinin Batı Avrupa'da yalnızca 'araç rolü (ikincil rol)' oynadığının sanılmaması gerekir. Bürokrasi bazen krala, kendi kuramsal çıkarlarının ağırlığını hissettirmiştir. İkinci nokta ise, 20. yüzyılda birimleri arasında eşgüdüm gereksinmesi artan toplumsal ve siyasal yapıların daha üst teknolojik düzeylere alınması zorunluluğu, kamu bürokrasisinin yeniden önem kazanmasına yol açmıştır. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşme ve Bürokrasi Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C.2, s.291-292

materyal engelleri aştıktan sonra rasyonel prensiplere uygun olarak teşkilatlandırılıp idare edilmektedir. Bu suretle, ortak bir idareye tabi insanlar, bürokrasiye benzer şekilde teşkilatlanabilirler. Ancak yüzlerce insan, ortak bir idareye tabi olarak çalıştıkları takdirde, bir bürokrasi şeklinde teşkilatlanmaları zorunlu hale gelmektedir. Çünkü bürokraside teşkilat ve idare bireylere hitap eden bir kimliğe bürünmektedir. Bu bireylere yönelik örgütlenmede, geniş grupların idaresine ilişkin şartlar, koşul ve şekiller hayata geçirilmektedir.⁸

Başka bir deyimle, bunların bireysel olmayan bir şekilde teşkilatlanma ve idare edilmelerinin başlıca etkeni, büyük ve yaygın oluşlarıdır. Bürokrasi böylece, çok sayıda insanları kucaklayan grupların belli birtakım idari görevlerini yerine getirmelerine yarayan teknik aygıtı, bunun teşkilatlanması ile ilgili problemleri ve bu aygıtı mensup olanların düşüncelerini aksettiren bir terim haline gelmektedir. Kısacası bürokrasi, *işbölümü, ihtisaslaşma, teşkilatlanma, hiyerarşik bir bünye, planlama* çerçevesinde geniş grupların disiplinli bir şekilde yönetilmesini gerektiren bir toplum safhasını temsil etmektedir. Modern sosyoloji ile siyasi ilimlerin geniş çapta benimsedikleri bu anlamdaki bürokrasi, ister özel girişimde ister kamu sektöründe olsun, belli bir büyüklüğü aşan bir teşkilattır.⁹

Devlet bürokrasisindeki yapı, ilk başta sihirli kuvvetlere, daha sonra otoriter bir bünyeye bürünebilir ve sonuçta başka kurumlara da uygulanabilen

⁸ Abadan, **a.g.e.**, s.11-12

⁹ Büyüklüğü saptayan ölçüt ise, yüz yüze karşı temasın kaybolması olarak ifade edilebilir. Herbert A.Simson bu terimi, büyük teşkilat anlamında kullanmaktadır. Haroki J.Laski, Sosyal İlimler Ansiklopedisi'nde en fazla gelişmiş bürokrasi tipinin devlet olduğunu belirtmekle beraber, geleneksel, tekeli bir yorum tarzına karşı cephe almak suretiyle, bu terimin asla kamu hizmetine hasredilemeyeceğini, aksine bunun her büyük teşkilatta karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Bu suretle sendikalar, endüstri kurumları, siyasi partiler, uluslararası kuruluşlar gibi büyük çaptaki kurumların hepsi, bürokrasilere has karmaşık bir bünyeye sahiptirler. Abadan, **a.g.e.**, s.12-13

idare bilgisi ve idare tekniğinden ibaret bir hüviyet kazanabilir.¹⁰ Weber'in bürokrasi teorisi, *Ekonomi ve Cemiyet (Wirtschaft und Gesellschaft)* adlı eserinde derlenmiş ve ortak bir otoriteye sahip bütün geniş gruplar için eşdeğer olarak tanımlanmıştır.¹¹ Bu çerçevede, bürokrasinin dış dünyayla, sosyo-ekonomik ilişkilerle ve özellikle siyasal süreçle etkileşimini ya da siyasal sistemin (demokratik, otoriter, geleneksel, monarşik vb) bürokratik davranışı tanımlayan bazı değişkenlerini ele alan muhtelif değerlendirmeler yapmak mümkündür.¹² Bu anlamlar ışığında değerlendirildiğinde kuşkusuz, devlet başkanının da bu tanımlardan hangisine uyumlandığı da göz önüne alınmalıdır.

Bürokrasinin sınırı ve konumu ele alınırsa, devlet bürokrasisinin siyasal sistem ve rejim ile olan ilişkileri, belki de en ağır basan özellik olarak belirmektedir. Böylece bürokratik yapı, toplumsal ve uluslararası dinamiklere bağlı bir içerik de taşır. Bürokratik örgütlerde, yetki ve sorumlulukların kesin ve hiyerarşik bir şekilde dağıtımı, gruplar ve kişilerarası rekabet (bürokrasi içinde daha çok iktidar, güvenlik ve gelir vb. koşullar için yarışma) ve dış çevreden etkiler sonucu bürokratik yapıda devamlı bir mücadele ortamı doğar.¹³

Abadan'ın aktarımları ışığında, bürokratik otoriteye dayanan herhangi bir idare aşağıdaki ilkelere uygun olarak faaliyette bulunur:

1-Resmi görev ve faaliyetler, önceden saptanmış olup, kural, idari karar veya kanuna göre yürütülür.

2-Bu görevlerin ifası için gerekli yetkilerin sınırları da kesin olarak belirtilmiştir. Görevi yerine getirebilmek için uygulanabilecek zorunlu

¹⁰ Abadan, **a.g.e.**, s.15

¹¹ Abadan, **a.g.e.**, s.53

¹² Bu yönde değerlendirmeleri ve bürokrasi dinamikleri hakkında çalışmaları olan R.Bendix, J.Freund, S.N.Eisenstadt, R.Michels, F.Heady, C.Fredrich, M.Crozier, J.Palombara, R.S.Milne gibi düşünürlerin fikirleri hakkında bkz. Gencay Şaylan, **Türkiye'de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, Sevinç Matbaası, Ankara 1974, s.22-47

¹³ Şaylan, **Türkiye'de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, s.31

tedbirlerin sınırı, yine belli kural veya kanunlar yolu ile saptanmıştır. Bu şekilde düzenlenmiş olan bir kuruluşa, amme hukukunda "makam", özel sektörde ise "işletme" adı verilmektedir.

3-Bürokratik esaslara dayanan bir teşkilatta idari tasarruf, karar ve kurallar, sözlü bir anlaşmaya dayandıkları zaman bile yazı ile saptanmaktadır. Bu yazılı vesikalar, gerçekçi prensiplere göre analiz edilmekte ve örneğin konu, mahal, şahıs, ilgili kurum ve diğer alt başlıklara göre dosyalara konulmaktadır. Bu dosyalar, kalem teşkilatının temeli olup, bir bakıma göre teşkilatın "hafıza"sını oluşturur. Yüz yüze temas yerine yazılı etkileşim ve yazışmalar - Weber'in de ısrarla vurguladığı üzere- kaçınılmaz bir gelişim sonucunda büyüyen teşkilatlara has bir özelliktir.

4-Her resmi görevin ifası için, her şeyden önce ihtisas bilgilerine sahip ve özel bir eğitim görmüş memurlara ihtiyaç vardır. Bürokrasinin kalifiye elemanlara karşı artan ölçüde ihtiyacı, kendini her yerde göstermektedir. Modern dönemlerin siyasi partiler veya sendikalar teşkilatında görevli olan kimselerin, deneyim ve tecrübe yoluyla elde edilmiş bilgilerle donatılmış olmaları gerekmektedir.

5-Modern anlamda "bakan" veya "devlet başkan"larında ihtisas bilgilerinin aranmaması, bunların maddi anlamda değil, sadece şekli olarak memur sayıldıklarının bir göstergesidir. Çünkü önemli olan nokta, bürokratik mekanizmanın kontrolünün kimin elinde toplandığı hususudur. İhtisas bilgisi sahibi olmayan kimse, bu kontrolü ancak sınırlı ölçüde yürütebilir. Nitekim Weber'e göre, özel eğitim görmüş, tecrübeli ve daimi bir memur, görüşünü – özellikle de bu bakış açısı teknik bir konuyu ilgilendiriyorsa— uzman olmayan amirine karşı eninde sonunda kabul ettirmektedir. Weber ana hatları ile tanımladığı monokratik, yazılı evrak yolu ile işleyen modern bürokrasi tipinin üstünlüklerini maddelermiştir. Tam gelişmiş bir bürokrasinin en gerekli unsurları arasında, *dakiklik, devamlılık, disiplin, güvenlik, gerek otorite sahibinin, gerek teşkilattan faydalananların faaliyetlerinin önceden hesaplanabilmesi, hizmetin yoğunluk ve kapsamı, rasyonel iş görme tekniğinin evrensel oluşu, para şeklinde*

ödenen düzenli bir maaş sistemi ve bu maaşın azami bir hayat standardını sağlaması gibi noktalara değinmiştir.

6-Ancak belki de bürokrasinin devletle üst düzeyde ilişkilendirildiği noktada en çok önem taşıyan konu, herhangi bir bürokraside görev ve yetkilerin, bütün teşkilat boyunca düzenli ve *bireysel olmayan bir hiyerarşi veya makamlar* sistemi ile dağılmış bulunmasıdır. Görev ve yetkiler belli bir makam veya kadroyu geçici bir süre için işgal eden erkek veya kadının şahsına değil, doğrudan doğruya sözü geçen “makam”a bağlanmaktadır. Hiyerarşik prensibe, devlete ait bürokratik yapılarda olduğu kadar, siyasi partilerin teşkilatında ve büyük iş kuruluşlarında rastlanmak mümkündür. Böylece, bir bürokraside vazifeli bulunan birey, kendisine verilen emirlere belli bir grubun üyesi olarak uyar. Bir başka ifadeyle, bu kimse amirlerine kişisel sebeplerden ötürü değil, geçici olarak işgal ettikleri “makam”a atfedilen ve bireysel olmayan bir hukuki yetkiyi temsil etmelerinden ötürü bağlanmaktadır.¹⁴

Ayrıca şu da eklenmelidir ki, faaliyet ve hâkimiyet sahası manasıyla bir “bürokrasi” tanımı, teşkilat ya da etkin olmayan işlemler mekanizmasıyla ise bir “bürokratikleşme” süreci kendini hissettirmektedir. Nitekim bu yorumun doğruluğunu göstermek açısından denilebilir ki, “bürokrasi” kapsamından bahsedildiğinde yetki ve görev sınırları, devlet-içi ya da dışındaki siyasi güç odaklarıyla etkileşim, yönetsel ve hukuki erklerle irtibatlanma, demokratikleşme gibi konular gündeme gelirken, “bürokratikleşme”de ise örgütlü devlet mekanizmasının genişliği, hacmi, hiyerarşik düzeni, ihtiyaçlar-

¹⁴ Abadan tarafından yorumlanan ve Weber’den de aktarılan bilgiler için bkz. Abadan, **a.g.e.**, s.55-56,58,60-61. Bu arada Wilson, kamu kuruluşlarının neyi niçin yaptığını açıklarken, bürokratik düzenin önemine değinmiş; fakat çalışanların görevlerini yöneticinin istediği yönde tanımlarımalarına yardımcı olabilecek ve kamu kuruluşlarının gerçekte nasıl tanımlanması gerektiğine ilişkin olarak kayda alınacak ‘tek ve değişmez’ olgunun bürokrasi olduğunu düşünmenin pek de doğru olmayacağına dikkat çekmektedir. James Q. Wilson, **Bürokrasi**, çeviren: S.Yalçındağ-D.Canman-Y.Ertekin, TODAİE Yayını, Ankara 1996, s.54

faaliyetler arasındaki bağlantısı gibi hususlar daha ön plana geçmektedir. Mevcut tez çalışması adından da anlaşılacağı üzere birincisini yani bürokrasinin devlet başkanlığıyla etkileşimini esas almıştır

BİRİNCİ BÖLÜM: CUMHURİYET BÜROKRASİSİ VE DEVLET BAŞKANLIĞI

A) OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BÜROKRASI

Bürokrasi terimi, etimolojik ve işlevsel açılardan farklılıklar göstermekle beraber, en fazla, dönemsel algılamalar bakımından farklılaşmış ve geniş bir yelpazede anlam bulmuştur. Bazı düşünürlere göre, bürokrasinin tarihsel gelişimine uzanan süreçte, geleneksel ve otokratik siyasal sistemlerin varlığı görülür. Bu ülkelerdeki siyasal elit, monarşik ve aristokratik bir toplumun statü ve hiyerarşik yapısını taşır. Örneğin, Osmanlı Klasik Dönemi'nde -diğer bir deyişle 16.yüzyıl ortalarına kadar- hayli hızlı sayılabilecek bir değişim ve dinamizm, padişahların önderliğinde gerçekleştirilebilmiş, ancak 19.yüzyılın ortasından itibaren modernleştirici *askeri-sivil bürokrasi* olgusu kendini hissettirmiştir. Yükselme devrinin sosyo-ekonomik ve siyasal yapısının geri getirilmeye çalışıldığı bu dönemde, tutucu bir siyasal sistem ile giderek oligarşik bir yapıya bürünen bürokrasi belirlemiştir.¹⁵

Osmanlı dönemi bürokratik yapılanmasının Türkiye Cumhuriyeti'ndeki bürokrasinin alt yapısını etkileyen yönü açıklanmaya çalışıldığında, Türk Devrimini “asker ve sivil bürokrasinin gerçekleştirdiği” yaygın söylemi ile karşılaşılır. Dahası, askeri ve bürokratik alanlardaki Osmanlı ıslahatlarından ve İttihatçılığından bahsedilerek, toplumsal gelişimin itici gücü olan ve temel endüstriyel ve tarımsal girişimleri de örgütlemek ve yönetmeye yönelik bir alt yapıyı kurmayı üstelenen bürokrasiye işaret edilir. Yine bu kapsamda, bürokrasinin iki yönlü bir süreci olduğu da irdelenir. Bir yandan bürokrasinin

¹⁵ Metin Heper, **Modernleşme ve Bürokrasi**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1973, s.126. Heper'e göre, Batılı yazarlarca “profesyonel bürokrat” olarak tanımlanan bu devir bürokrati için en önemli değer, çoğunlukla İslami esaslara dayanan “Osmanlılık”, en önemli beceri ise, gayet karışık bir bürokratik *etiquette* yahut “adap ve erkan”ı bilmektir.

Kurtuluş Savaşı'ndaki “öncülüğü ve daha sonra iktidara el koyması” savı, diğer tarafta da “toplumda yüksek statüye sahip ve modernleştirme etkeni olan laik, batılı eğitim görmüş kişilerin başka iş alanı olmaması nedeni ile bürokrat olmaları” savı öne sürülür. Bir başka açıdan bakılırsa, bazılarına göre devlet bürokrasisi, yeni Türk devletinin kuruluşuyla birlikte Türk toplumunun yukarı kesiminde (bazıları için Tek Parti döneminin kadrosunda) yer edinmiştir; oysa 1950 sonrasında, hatta 1946 sonrasında- bürokratik iktidar giderek azalmıştır.¹⁶

Osmanlı yükselme döneminde yöneten grup içinde askeri bürokrasi, sivil bürokrasiye oranla daha ön plandaydı. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 16. yüzyılın sonuna kadar süren bu dönemde güçlü bir padişahlık kurumu mevcut olup, bürokrasi de kendine has bir yapıya sahipti. Gerileme döneminde söz konusu yapı, önemli değişmelere uğradı. Fetihlerin durması, hem orduda hem idari örgütlenmede sıkıntıların yaşanması, merkez ve taşra bürokrasisinde de bozulmaların artmasına neden oldu.

Saray'ın Osmanlı Merkez teşkilatındaki yeri ve bürokrat eğitimindeki etkinliği yavaş yavaş anlam kaymasına uğradı. Bu ve benzeri nedenlerden ötürü merkezdeki siyasal sistem değişmeye başladı. Siyasal otoritesini devam ettirmeye çalışan padişahlar, yenilik hareketleriyle bu gidişe yön vermeye çalışırken, Avrupa tarzı bürokrasi de sistemde yer edinmeye başladı. 19. yüzyıl Osmanlı bürokratik ıslahatları ile, Babıali ve nezaretler oluşturuldu, kanunlar ve anayasa Batı'dan örneklendi. Diğer bir deyişle, Avrupa'daki gelişmelerin gerisinde kalan devlet için, ıslahat arayışlarının niteliği bile değişti. 18.yüzyılda ıslahatlar, askeri sahada iken, 19.yüzyılda bürokratik içerikli yenilikler daha ön plana geçti. Böylece, sivil bürokrasiye kayma yönünde olan gelişmeler, devletin yönetsel tercihlerinde ve önceliklerinde de farklılaşmalar doğurdu.

Cumhuriyet dönemi içinde bürokrasiyi incelemeye başlarken, 20. yüzyılın başında tarih sahnesine çıkan Cumhuriyet ve Atatürk¹⁷ liderliğindeki Türk

¹⁶ Şaylan, **Türkiye’de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, s.74-87

¹⁷ Türk Kurtuluş Savaşı'nın ardından, savaşı da yürütüp zaferle sonuçlandıran TBMM tarafından 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyet ilan edilmiş, Mustafa Kemal (Atatürk) de

Devrimi'nin amaç ve uzantılarını iyi saptamak gerekir. Bu çerçevede, 1946 yılında çok partili hayata geçmekle birlikte, 1923-1950 sürecindeki Tek Parti (CHP) dönemi ve ardından gelen 1950-1960 Demokrat Parti döneminde bürokrasinin gereksinimleri ve ayrıca bu iki partinin hüküm sürdüğü siyasal iktidarların demokratikleşme süreciyle ilişkileri de değerlendirmelidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bürokrasinin yapısal ve işlevsel büyüklüğünün çok fazla olmadığı söylenebilir. Bu dönemde devletin girişimlerinin, klasik devlet görevleri ile sınırlı kalması hem devralınan zorlu şartlardan hem de uzun yıllar süren savaşların yıkıcı etkilerinden kaynaklanmaktaydı. Ancak, ülkenin gerikalmışlığı, alt yapı ve kamu hizmetlerindeki yetersizlikler, devlet ve kamu faaliyetlerinin yerine getirilebilmesi için bürokrasinin hızla ilerlemesi ihtiyacına da işaret etti. Devlet, aynı zamanda bir sosyal güvence kanalı olduğundan, toplumsal ve kültürel faaliyetleri de geliştirmek ve düzenlemek durumundaydı. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin zorlamasıyla devletçiliğe geçiş, devletin ekonomik işlevlerinin hızla artmasına, bu da doğal olarak bürokrasinin büyümesine ve bürokrat sayısının artmasına neden olmuştur. 1930'lardan itibaren yaygın bir devletçiliğin ortaya çıkışı, bürokrasi içinde de bir farklılaşmanın belirmesine yol açtı. Eski düzen ve asayiş işlevli yönetici bürokrat tipinin yanında, üretim sorunlarına yönelik yeni bir bürokrat tipi ortaya çıkmaya başladı. Bürokrasinin üst yönetim kademelerinde daha da belirginleşmeye başlayan bu ayrışma, farklı eğitimden geçme, farklı değerler ve normlara sahip olma gibi konularda kendini gösterdi.¹⁸

Her ne kadar Cumhuriyetin ilk yıllarında hatta Kurtuluş Savaşında bile kapsamlı bir bürokratik örgütlenmenin varlığından söz edilemese de, Ankara ve İstanbul merkezli iki başlılık bile başlı başına detaylı bir bürokrasiyi zorunlu kılmaktaydı. Ayrıca, bu bürokrasinin hiyerarşik kurallarının ve kurumlarının

Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Atatürk, arka arkaya dört kez seçilmiş ve bu görevi 1938'de ebediyete intikaline dek sürdürmüştür.

¹⁸ **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C.2, İstanbul 1983, s.299-300

geliştirilmesi de acil bir ihtiyaç olarak önemsenmekteydi. Bir örnek verecek olursak, Lozan Konferansı'nın kesintiye uğradığı Şubat-Nisan 1923 sürecinde, 9 Nisan 1923'te TBMM'de gizli celsede, memur ve mebusların harcırahı konusu bile görüşülmüştür. Lozan Konferansı'nın oldukça kritik bir sürecinde bile, memur maaşları, harcırahlar gibi hususlarda, ortada iki ayrı harcırah kanunu olduğu halde (biri, harcırah kanunu, diğeri ise TBMM azasının harcırahının sureti itasına dair kanun), gizli celsede titizlikle tartışılan bir sorun vardı. Dahası, kanun “sarih” olduğu halde, en ufak bir yanlışlığa meydan vermemek için çetin tartışmalar sürdürülmüştü. Bu tartışmalara ne o tarihlerde henüz Cumhurbaşkanı sıfatını taşımamakla birlikte *yasamın üstünlüğü* ilkesine göre üst düzeyde bir bürokratik temsiliyete sahip olan TBMM Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa ne de Başvekil Rauf Orbay müdahil olmamıştı. Böylece, yönetsel yetersizlikleri acilen giderme engelleri, başarıyla aşılmıştı.

Savaş yıllarında ve sonrasında, bürokratik yapının düzenlenmesi çabalarının yanısıra, ilk etapta, ülke genelindeki idari irtibatlanmanın ve Ankara'yı taşraya bağlayan hukuki dokuların inşa edilmesine önem verilmiştir. 21 TE'sinin temel özelliği —*güçler birliği, yasamanın üstünlüğü ve Meclis Hükümeti Sistemi* ile— tüm devlet gücü, TBMM'nin elinde toplanmaktaydı. TBMM bu yetki sahası kapsamında, yürütme erkini 11 bakanlıktan oluşacak şekilde örgütlemişti. Bu dönemde devletin taşra örgütlenmesi ise, esas olarak, eski Osmanlı sisteminin devamı sayılabilir. Yani ülke vilayet ve kazalara ayrılmıştı. 21 TE'si yerel yönetim açısından demokratik düzenlemeler sunmuştu. 21 TE'sinin 11.maddesine göre, vilayetler özerk yönetim birimleri olup, iç ve dış siyaset ile adli ve askeri örgütlenmenin dışında eğitim, sağlık, tarım, bayındırlık gibi hizmetleri halk tarafından seçilen vilayet şuraları eliyle yerine getirilecekti. Her vilayette bütün millet meclisinin vekili ve temsilcisi olarak merkezden atanmış bir vali bulunacaktı. Yine bu anayasanın 14. maddesine göre, vali yerel örgütlenmeye ve hizmetlerin yerine getirilişine karışmayacak; ancak merkezi görevler ile yerel görevler arasında bir çatışma söz konusu olunca, duruma müdahale edecekti. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu demokratik hükümler ve düzenleme Kurtuluş Savaşı koşullarında

uygulamaya koyulamamış ve merkezi yönetim vilayetlerde de tüm devlet örgütlenmesini kapsamıştı.¹⁹

24 Teşkilatı Esasiyesi -tıpkı 1921'deki sistem gibi- TBMM'yi devlet kurumunun en yüksek organı saymaktaydı. Normal olarak dört yılda bir yapılan genel seçimlerle oluşan TBMM, yasama işlevini bizzat üretilen normların uygulanmasını ya da yürütme yetkisini kendi tarafından seçilen cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu eliyle kullanmaktaydı. 24 TE'sine göre yürütme işlevinin örgütlenmesi esas olarak Cumhurbaşkanlığı makamına ve bakanlar kuruluna dayandırılmıştı. Cumhurbaşkanı TBMM tarafından kendi üyeleri arasından bir dönem için seçilmekteydi. Klasik devlet başkanlığı görevlerini yerine getiren ve bir sembol olma özelliği ağır basan Cumhurbaşkanı, oluşturulan yeni hukuksal sistem açısından sorumsuzdu. Yani Cumhurbaşkanının kanunları ve hükümet kararlarını imzalaması sembolik bir anlam taşımakta, bu kararlardan dolayı sorumluluk başbakan ya da bakana ait olmaktaydı. Klasik parlamenter sistemlerde görülen bu sembolik devlet başkanlığı anlayışı, Cumhuriyetin başlangıç yıllarında siyasi gerçekle bazı uyumsuzluklar sergilemişti. İlk iki cumhurbaşkanı M.Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün kuvvetli kişilikleri ve karizmatik özelliklerinin etkisiyle, devlet başkanlığı makamı siyasi açıdan büyük bir etkinliğe sahip olmuş, temel siyasi kararlar ve siyasi denetim büyük ölçüde cumhurbaşkanlığı tarafından yürütülmüştü.²⁰

B) CUMHURİYET BÜROKRASİNDE DÖNEMSEL FARKLILAŞMALAR

Kurtuluş Savaşı sonunda kurulan genç Cumhuriyetin, yoksul maddi şartlar ancak zengin bir devlet yönetim birikimi üzerinde yapılandığı görülür. Türkiye Cumhuriyeti dönemin büyük emperyal güçlerine direnerek, Yeni Sömürgecilik (1914-1945) döneminde kurduğu yeni devletiyle tarih sahnesine çıkmış olmakla beraber, dönemin manda ve koloniler tarzında kurulan yeni devletlerine

¹⁹ 21 TE'sine ilişkin olarak **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, s.389

²⁰ 24 TE'si için **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, s.390

benzememekteydi. Çünkü Cumhuriyeti kuranlar, tarihsel öğretiler anlamında, bir devlet örgütlenmesi ve yönetimi birikimine sahiptiler. Bu bakımdan yeni devletin oluşumu konusunda tecrübe yetersizliği tarzında sorunlarla karşılaşmadı; ancak 1920-30'lu yılların karmaşık sorunlarıyla karşı karşıya kaldı.

1929 Dünya Krizi, üretim (reel) ve finans sektörleri üzerinde olumsuz etkiler yaratırken, Türkiye'nin dış ticaret darboğazı, devletin öncelikli rolüne olan ihtiyacı daha da arttırmıştı. Böylece 1930 yılından itibaren devletçilik, Türkiye'nin gündemine yerleşmiş; TBMM çıkardığı kanunlarla yeni devlet işletmeleri kurarak devletçilik uygulamalarına geçişi desteklemişti. Böylece devlet, klasik işlevlerini yerine getirmenin yanında ve ekonomik alanda düzenleyici (regulative) olmanın ötesinde, doğrudan üretime yönelerek, bu kapsamdaki örgütlenmelerle faaliyet sahasını büyötmeye çalışmıştı.

Bu zorlu iktisadi koşulların ışığında, Cumhuriyet Türkiye'sinde başlangıçta ağırlıklı olarak devlet işlerinin klasik görevleri kapsaması, değişmeye başladı. Örneğin, 1930'lu yılların ortalarına kadar merkezi devlet örgütlenmesinin esas olarak 11 ya da 12 bakanlık çerçevesinde yürütölmesi söz konusu iken, 1930'lu yıllar merkezi devlet örgütlenmesinin genişleme yılları olarak tanımlanabilir. Sözü edilen genişlemenin ilk göstergeleri, bakanlık sayısındaki artıştır. Gümrük ve Tekel Bakanlığı ile Ulaştırma Bakanlığı hükümet örgütlenmesinin yeni birimleri sayılabilir. Bu bakanlıkların kurulduktan sonra süreklilik kazandığı ve günümüze değin örgütsel yapılarını devam ettirdikleri görölmektedir. Görüldüğü gibi iki bakanlık da, devletin ekonomik içerikli işlevlerini yerine getirmekte ve 1930'lu yıllar merkezi devlet örgütlenmesinin ekonomik işlevli kurumlarında büyük bir gelişme dönemini oluşturmaktadır. 1930'lu yıllar sadece bakanlık düzeyinde değil devletin ekonomik işlevli kuruluşlarında da büyük bir gelişme dönemi mevcuttur.

1950-1960 dönemi bürokrasi açısından büyük bir gerilemeyi kapsamaktadır. Başka bir deyişle bu dönem, iktidarı kaybeden bürokrasi ile iktidara el koyan yerel seçkinlerin çatışma dönemi olarak tanımlanabilir. Demokrat Parti'nin on yıllık iktidarı, Türkiye'nin toplumsal yaşamında hızlı

değişmelerin olduğu, sermaye birikiminin, ticaret ve sanayi burjuvazisinin güçlendiği ancak aynı hususun bürokrasi için söylenemeyeceği bir dönem olarak belirlemiştir.²¹

Bürokrasisinin erişmiş olduğu bu geniş etkinlik, iki ciddi tehlikeye de öncü olabilir. Bunlardan *birincisi*, devlet bürokrasisi adına hareket edenlerin, kendilerine emanet edilen yetkileri kötüye kullanıp, kişisel hedeflerinin gerçekleştirilmesine tahsis etmeleridir. *İkincisi* ise, ekonomik çıkar ortaklıkları, siyasi partiler ve baskı gruplarının devlet bürokrasisi üzerinde aşırı bir nüfuz tesis edip, bunları kendi yararları uğruna çalıştırmalarıdır. Bu durum özellikle kuvvetli siyasi partilerin iktidarı ele almaları halinde gözlemlenebilmektedir. Böylece devlet bürokrasisini tehdit eden tehlike, kısmen bizzat bürokrasinin içinden, kısmen de devlet bürokrasisinin dışında bulunan teşkilatlı gruplardan gelmektedir.²²

Bürokrasiye yönelik bu tehdit algılaması, birbirini takip eden keskin virajlı iktidar değişimleri dönemlerinde kendisini daha fazla hissettirmiş ve hükümetler birbirini eleştirirken bürokratik kadroların ya da memur kesiminin kendi lehlerine oluşturulmasına özen göstermişlerdi; ya da bir başka deyişle, kendi saflarında olmadıklarını düşündükleri kadrolar arasında, devlet bürokrasisindeki memurları -genellemek suretiyle, tenkit etmişlerdi. Örneğin, üçüncü Adnan Menderes Hükümeti yönetiminde, 1954'te, demokrasinin ilerlemesinde memur kesiminin önemine işaret edilmekteydi. Ancak bu olumlu kurgunun hemen ardından, açık ifadelerle, '*devlet bürokratları*' ya da alt kademedeki bir memurun birbirinden ayırt edilmeden, tüm devlet memurlarının sahip olduğu şartların düzeltilmesi, bir '*rejim sorunu*' olarak vasıflandırılmaktaydı. Dahası Menderes, kendi iktidarının önemine atıf yaparken, aslında kendisinden önceki dönemin

²¹ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.2, s.301,303

²² Bu iki tehlike hususunda bkz. Abadan, a.g.e., s.108

“memur kadrosu”na yönelik olarak genellemeler yapmanın ötesinde, “devlet bürokrasisi”ni eleştirmektedir.²³

1950 yılında sadece çok önemli bir politik gelişme yaşanmamış çok partili rejime geçmenin yanında yeni bir siyasi iktidarın yeni kapsamlı politika uygulamaları bütün ülkede önemli sayılabilecek değişimlere yol açmıştır. Başka bir deyişle, 1950 yılında iş başına gelen Demokrat Parti iktidarı kapsamlı bir kalkınma politikasını uygulamaya başlamış; sözü edilen bu yeni uygulama devlet örgütlenmesinde nicel ve nitel genişlemelere yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi ve Soğuk Savaşı’nın sonlanmasıyla beraber Türkiye’de de kalkınma sorunu ön plana çıkmış ve yeni iktidar kalkınma politikasını özel teşebbüs temeli üzerine oturtmuştu. Ancak özel teşebbüsün gelişebilmesi ve sermaye birikimi için devlet, ulaşım, haberleşme, enerji gibi alt yapı hizmetlerini üstlenmişti. Böylece devletin sosyo-ekonomik içerikli modern işlevleri büyük çaplı bir gelişme sürecine girdi.²⁴

Öte yandan, özellikle 1946’da çok partili hayata geçişle birlikte, bürokrasinin kendini Soğuk Savaş şartlarında yeniden inşa etme telaşı içinde olduğu bir geçiş döneminden söz edilebilir.

DP döneminde (1950-1960), bürokrasinin oluşumu ya da dünyadaki şartlarla uyumlu hale getirilmesinden ziyade, hızla kabaran bürokratikleşmenin önüne geçmenin yolları aranmıştır.

1960-1975 sürecinde ise, sık sık değişen hükümetler ve başbakanlar yanında, Cumhurbaşkanlığı’nın vazgeçilmez önemi hissedilmekle birlikte, koalisyon ya da cephe oluşumları Türk siyasetine ve bürokrasisine damgasını vurmaya devam etmiştir.

Buraya kadar belki de vurgulanması gereken önemli hususlardan biri, Türk bürokrasisinin ya da bürokratikleşmesinin olumlu ya da olumsuz yanlarına

²³ İsmail Arar (derleyen), **Hükümet Programları (1920-1965)**, Tipo Basımevi, İstanbul 1968, s.253

²⁴ **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, s.393

karşın, Cumhurbaşkanlığı makamının tüm bunların üzerinde ve ötesinde önemini korumuş olması, ancak hukuki statüsünün anayasal platformda tanımlanması konusunda bazı sorunlarla karşılaşmaktan da kurtulamadığı gerçeğidir.

C) CUMHURİYET BÜROKRASİSİNİN YÖNETİMSEL ZORLUKLARININ AŞILMASI

Bürokrasi terimi genel algılanmasıyla belki de en geniş ölçüde, olumsuz bir değer hükmünün ifadesi olarak yani kırtasiyecilik (Fransızca’da paparasserie, İngilizce’de red tape) karşılığında kullanılmıştır. Bu anlamda, bir teşkilatın gerçekleştirmekle görevli olduğu amacı ikinci plana itip, gittikçe artan ölçüde bir otorite ve denetime çalışması ve mensuplarına bu gereksiz ölçütlerdeki bilinç ve alışkanlıkların yerleştirilmesi olarak nitelendirilebilir. Böylece, idareyi birtakım değişmez kaide ve formüllerle boğup mutad işlerle çevreleyen bir görüşü ifade için de kullanılmaktadır.²⁵

Bürokratik sistemin dönemsel farklılaşmalar yaşadığı ve bu dönüşümlerin bürokrasinin kapsamında da değişiklik yarattığını söylemek mümkündür. Nitekim tarihi gelişim itibarıyla, zümre düzeninin önemini kaybetmesiyle birlikte bürokratik vasıf “kollegial (toplu)” sistemi ayırt etmeye yarayan bir terimden ziyade, “devlet idaresi, kırtasiyecilik, idare ve teşkilatlanma şekli” olarak üç temel hususla çerçevelenmeye başlanmıştır.

Bu anlamda, Tek Parti döneminde (1923-1950), 1923-1938 yılları arasında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin geçmişten gelen ve fonksiyonelliğini yitirmiş kurumlarının yenilenmesi dikkat çekmekteydi. 5 Kasım 1927’de kurulan Üçüncü İnönü Hükümeti dönemine bakıldığında, bürokratik yapıda tasarruf ve yeni düzenlemelerin yer aldığı, bazı vekaletlerin birleştirilmesinin düşünüldüğü görülmektedir. Ordu teşkilatındaki emir ve kumandanın bir “Erkanıharbiyei Umumiye (Genelkurmay Başkanlığı)” altında birleştirilmesi ve idari ve siyasi örgütlenmeyle koordinasyonunun sağlanması, Ticaret ve Ziraat

²⁵ Paragraftaki ayrıntılar için bkz. Abadan, **a.g.e.**, s.10

Vekâletleri'nin İktisat Vekâleti başlığında biraraya getirilmesi, tasarruf fikri ile beraber dönemin ihtiyaçlarına karşılık vermesi gayesiyle tasarlanmaktaydı. 9 Mayıs 1931'deki Beşinci İnönü Hükümeti ise, memur kadrolarında yüzde onbeş derecesinde bir tasarruf planlamaktaydı.²⁶

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün son dönem başbakanı Bayar, “*ileri idare tekniği, selahiyet ve mesuliyeti elele vermektir*” derken de, işlerin kısa bir zaman diliminde kesin bir sonuca bağlanmasında, kırtasiyeciliğin önlenmesine işaret etmektedir. Kırtasiyeciliğin ‘asla esas ve gaye’ olmadığını savunan Başvekil’e göre: “*Kırtasiyeciliğin manası, tek tatbik şekli süratle ve fakat isabetle verilmiş kararları ve işlerden alınan maddi verimli neticeleri tevsik (belgeleme)*” idi.²⁷

Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde, yeni bir dünya savaşına gidilmekte olan dünya şartlarında yönetim kadrolarının bir diğer temel kaygısının, milli ve ferdi faaliyetlerin kesintisiz devamlılığının ve bu konuda sonuç alınabilmesi için mevcut güven ve denge unsurlarının idamesinin teminine ilişkin olduğu görülür. Bu hususta, Mustafa Kemal'in şahsi varlığının ve sarfettiği sözlerin, hem Türk halkına hem de hükümet yöneticilerine büyük bir güven kaynağı olduğu, Bayar'ın sözlerine şöyle yansımıştır:–“(Ebedi) Şef'in ‘*Milletimizin layık olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeye yer bırakılmadığı ve bırakılmayacağı*’ şeklindeki yüksek ifadeleri Türkiye Cumhuriyeti’ndeki eşsiz emniyet ve istikrar havasının en büyük teminatıdır”.²⁸

²⁶ Arar (der), **a.g.e.**, s.53,61

²⁷ Arar (der), **a.g.e.**, s.116

²⁸ C.Bayar Hükümeti'nin 8 Kasım 1937 tarihli programı, Arar (der), **a.g.e.**, s.69

İsmet İnönü²⁹'nün Cumhurbaşkanlığı -Milli Şef- döneminde ise, Başbakan Recep Peker (1946), Hasan Saka (1947) ve Şemsettin Günaltay (1949-1950) tarafından, devlet masraflarını azaltmak, devlet kadrolarında rasyonel bir çalışma sistemi kurmak, kadroyu hizmet ihtiyaçları ile uyumlu hale getirmek ve “bunu dengeleyecek istihkakları düzenleyen teadül kanunlarının ıslahı, esaslı bir tasarruf yoluna gitmek ve idare teşkilatının halk temelinde olmasını sağlamak” amacıyla girişimler tasarlandı.³⁰

Celal Bayar³¹'in Cumhurbaşkanlığı(1950-1960)'nda, devlet aygıtının tıkanıklığı, günün ihtiyaçlarına yanıt verecek hale getirilmesi için devlet hizmetlerinin yeni baştan düzenlenmesi, devlet bütçelerinin cari hizmetler ve sarfiyatında azami tasarrufla hareket edileceği ilkesi ve Memurin Muhakemat Kanunu'nun kaldırılması, gerekliliğini önemle korumaktaydı. Yine aynı dönemde, Menderes Hükümetleri birincil derecede önemi, bütün devlet

²⁹ İsmet İnönü, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1923-1924 yıllarında ilk Hükümette Başbakan olarak görev almıştır. Bu görevinden ayrıldığında, yerine atanan Fethi Okyar'ın 3 Mart 1925'te istifa etmesinden sonra tekrar Başbakanlığa atanmıştır ve bu görevini 1937'ye kadar aralıksız sürdürmüştür. Atatürk'ün ölümü ile 11 Kasım 1938'de TBMM'ce Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir ve 1950 yılına kadar bu görevde kalmıştır. 27 Mayıs 1960 yönetiminin ardından, ilk seçimlerin yapıldığı 1961'den 1965'e kadar çeşitli koalisyon Hükümetlerinde Başbakanlık görevinde bulunmuştur. 1965-1972 yıllarında milletvekili olarak siyasi yaşamını sürdürmüştür. Kasım 1972'de Tabii Senatör olarak Cumhuriyet Senatosu'na katılan İnönü, 1973'te yaşamını yitirmiştir.

³⁰ Arar (der), **a.g.e.**, s.187,196,208

³¹ Celal Bayar, 1923 seçimlerinden sonra 2. Büyük Millet Meclisi'ne İzmir Milletvekili olarak girmiştir. 1924'te Türkiye İş Bankası'nı kurmakla görevlendirilmiş ve Ekim 1932'ye kadar bu görevde kalmıştır. 1937-1939 tarihleri arasında Başbakan olarak görev yapmıştır. 1946'da arkadaşlarıyla birlikte Demokrat Parti'yi kurmuş ve başkanlığa seçilmiştir. 22 Mayıs 1950'den 27 Mayıs 1960'a kadar, on yıl süreyle Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. Bayar 1986'da 103 yaşında yaşamını yitirmiştir.

hizmetlerinin görülmesinde azami “*tasarruf zihniyetiyle hareket ederek Devlet masraf ve külfetlerini asgariye indirmek*” hususlarının hayata geçirilmesinde gördüler.³²

Ancak şu da dikkate alınmalıdır ki, siyasal sistemin 1946’da çok partiye dönüşümü de bürokrasi-siyasal iktidar ilişkilerinde değişmeye yol açmış, tek parti döneminde iktidarla bütünleşen ve iktidarı doğrudan kullanıyormuş gibi bir görünüm alan bürokrasi yerine iktidara bağımlı, muhalefetle ilişkileri kesmiş bir bürokrasi talebi ön plana çıkmıştır. DP iktidarlara tarafından alınan, “bakanlık emrine alma”, “re’sen emekliye sevk etme”, “hükümet işlerine karşı Danıştay yolunu kapama” gibi yasal önlemler ile esas olarak eski iktidarla bütünleşmiş yüksek düzeydeki bürokratlara karşı yöneltilmiş eylemlere rastlanmaktaydı. Bu eylemlerle TBMM’ de bürokrat kökenlilerin sayısı büyük bir düşüş gösterdi.³³

Türkiye’de 1946’dan sonra siyasal sistem rekabeti gündeme gelirken, bunun ilk önemli sonucu bürokrasinin siyasal etkinliğinin hızla azalışı idi. Örneğin, Frey’in çalışmasından rakamlar yansıtılırsa, 1930 yılında seçilen III.Dönem TBMM’ye bürokrat kökenli olarak seçilenler %54 oranına erişirken, 1954 yılında seçilen IX.Dönem TBMM’ye seçilen bürokrat oranı %22’ye düşmüştür. Yine bu yaklaşım ışığında, çok partili siyasal sistem gelişince “bürokratik güç” iktidarını kaybetmeye başlamıştır.³⁴ Diğer taraftan, “liderlik ve bürokrasinin etkinlik yitirimi” ortaya çıkmıştır.

Nitekim Cumhurbaşkanı Bayar, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra, tüm devlet aygıtının “asırlarca devam eden ve devlet hayatında kökleşmiş bulunan kaideler, ananeler, telakkileri”nin ortadan kalkmış veya sarsılmış olduğunu dile getirmişti. Bayar’a göre, “*devlet hayatını yeni mesnetlere istinat ettirmek, sarsılmış veya tamamiyle ortadan kalkmış ananelerin yerine yenilerini ikame*

³² Arar (der), **a.g.e.**, s.214,225,233,257

³³ **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, s.305

³⁴ Dr. Frederick W. Frey’in *The Turkish Political Elite* isimli kitabından yorumlar için bkz.Şaylan, **Türkiye’de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, s.164-166

etmek, hülâsa hürriyet nizamı içinde” devlet hayatında istikrar temini şarttı.³⁵ Bu sözleri bir başka açıdan okursak, “14 Mayıs” sadece bir *iktidar değişimi* değil, devlet nizamı ve *devlet bürokrasisindeki* değişimin de habercisiydi.

27 Mayıs 1960 müdahalesinden sonra hazırlanan ve halk oylamasıyla kabul edilen 1961 Anayasası, bir anlamda, bürokrasinin tepkisi olup, yeni anayasada seçilmiş yasama organının egemenliği kullanan tek kurum olmasının son buluşu, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay’ın yasama ve yürütme organı üzerinde etkin bir yasal denetim kurması, Devlet Planlama Teşkilatı’nın ortaya çıkışı gibi olgularla temellendirilmesidir.³⁶

1961 sonrası dönem içinde bürokrasi açısından en önemli gelişmelerden biri sayısal büyümedir. Bunun nedeni, kamu hizmetlerinin ya da devlet işlerinin genişleyip yaygınlaşmasından kaynaklanmaktadır. Hızlı nüfus artışı, yüksek şehirleşme oranı ve 1973’lerde başlayan ekonomik bunalımın sonucu işsizlik çok büyük bir toplumsal sorun haline gelmiş; devlet memurluğu bu sorunu hafifletecek “sübab işlevi”ni yerine getirmeye başlamıştır.³⁷

1961 Anayasası sonrasında, 1961 seçimlerinden sonra işbaşına gelen iki karma hükümet zamanında, kendisini huzur ve kalkınma hükümeti olarak tanımlayan İsmet İnönü’nün Birinci Koalisyon Hükümeti’nin programına bakıldığında, “Atatürk ıslahatının ilkeleri”ne yönelik olarak Anayasa’nın mutlak hakimiyetini temin etmenin önemi vurgulanır. Ancak belki de en dikkat çeken, “*Cumhuriyet Senatosu’nu kesin bir karar ile temin ederiz ki*” diye başlayan sözlerin devamında: “*Devlet kapısında ve amme müessesesinde partizanlığı imkansız hale getireceğiz*”³⁸ yorumlarıyla son bulan ifadelerdi. Cumhuriyet Senatosu’nun yanısıra, bir diğer yeni katılımcı faktör Anayasa Mahkemesi’ydi. Çünkü artık, “Anayasaya aykırı olduğu iddia edilen kanunlar için kazai

³⁵ Arar (der), **a.g.e.**, s.229-230

³⁶ **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, s.305

³⁷ **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, s.306

³⁸ Arar (der), **a.g.e.**, s.326,314

murakabe (denetleme) yolu açılmış”, Anayasa Mahkemesi kurulmuş, üyeleri seçilerek görevlerine başlamışlardı.³⁹ Eğitim ve işçi hakları konusuna geniş yer veren İnönü’nün İkinci Koalisyon Hükümeti (Temmuz 1962), “devlet personel idaresi”ni düzenleyen mevzuatı planlı bir çalışma ile düzeltmeyi amaçlamaktaydı.⁴⁰

Özetle, hükümetin mevzuat düzenlemeleri, Cumhuriyet Senatosu ve Anayasa Mahkemesi’nin hukuksal katkısı, bir açıdan 1950-1960 arasındaki iktidar-devlet bürokrasisi dengelerini, devlet bürokrasisi lehine çevirmişti. Buna bir örnek olarak da, 1965 yılında Süleyman Demirel Hükümeti⁴¹’nin programına bakıldığında, devlet memurlarının, otorite ve rehberlik noksanından, ya da çalışan ve teşebbüs sahibi elemanların teşvik edilmeyip, aksine tatbikata maruz bırakılmaları endişesinden, “pasif ve atıl duruma” girdiklerinden söz edildikten sonra:

“Millet hizmetinde ve kanunların emrinde bulunan memur kitlesine, hizmet emniyeti getirilecektir. İdare mekanizması içinde, vicdani ve mesleki kanaatini hür bir şekilde ifade eden memurların güven içinde bulunmaları, millet sevgisi ve hizmet şevki içinde vazifelerini görebilmeleri, tarafsız idare

³⁹ Arar (der), **a.g.e.**, s.346

⁴⁰ Arar (der), **a.g.e.**, s.364

⁴¹ Süleyman Demirel, 1965 ve 1969’da Adalet Partisi iki kez iktidar olunca Başbakanlık yapmış, 12 Mart 1971 Muhtırası üzerine bu görevinden ayrılmıştır. 1975, 1977 ve 1979’da üç kez daha Başbakanlık yapmıştır. 12 Eylül’de, ikinci kez Başbakanlık görevinden ayrılmış ve yedi yıl boyunca yasaklı olmuştur. Eylül 1987’de yapılan halk oylaması ile siyasi yasaklar kaldırıldıktan sonra, Doğru Yol Partisi Olağanüstü Kongresi’nce Genel Başkanlığa seçilmiştir. Kasım 1987’de yapılan genel seçimlerde Isparta Milletvekili olarak TBMM’ye girmiştir. Kasım 1991’de DYP-SHP Koalisyon Hükümeti, Süleyman Demirel tarafından kurulan yedinci hükümet olmuştur. 16 Mart 1993’te TBMM’de yapılan üçüncü oylamada kullanılan 431 oydan 244’ünü alarak Türkiye’nin 9. Cumhurbaşkanı olmuştur.

anlayışımızın tabii bir sonucudur”⁴² ifadeleriyle, memurların özlük haklarının hükümetin tarafsız yaklaşımıyla korunacağı teminat altına alınmaktaydı.

Devlet bürokrasisi lehindeki gelişmelere, nitelikli memur kadrolarının oluşturulması konusunda da önem verildi. Üçüncü İnönü Hükümeti iktidardan çekilince kurulan Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti (1965), devlet kadrolarında yer almak için yeterlik şartının aranmasını, hizmet içi yetiştirilmelere önem verilmesini, yüksek idareci eğitiminde faydası görünenlerin (Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü) yaygınlaştırılmasını ifade etmekteydi.⁴³

Bürokrasinin büyük bunalımı esas olarak kendini “liyakatin çöküşü” olarak göstermiştir. Devlet kadrolarının şişirilmesi ve devlet kapitalizminin temel işlevinin özel sermaye birikimi için rant sağlama olması, bürokraside liyakatin çöküşünün potansiyel nedeni olarak gösterilebilir. Bu belirlemenin somut biçimi ise “yetenekli yönetici” yerine “uyumlu yöneticilerin” görev yapmasıdır. Bu da bürokrasinin yüksek düzeylerinin siyasallaştırıldığı ve bürokrasinin rant sağlamayla uyumlu işlevsel yönünü ortaya çıkarmıştır. Dahası, artan işsizlik nedeniyle bürokrasiye giderek büyüyen talep ve bunun yarattığı yarışma, büyüme ve yoksullaşma, siyasallaşmayı yoğunlaştırmıştır. Siyasallaşma yoğunlaşmasıyla doğru orantıyla liyakatin çöküşü de hız kazanmıştır.⁴⁴

⁴² Arar (der), **a.g.e.**, s.432-433

⁴³ Arar (der), **a.g.e.**, s.407

⁴⁴ **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, s.307

İKİNCİ BÖLÜM: ANAYASALAR VE CUMHURBAŞKANLIĞI

A) 1921 TEŞKİLATI ESASİYESİ

Cumhurbaşkanlığı 1921 TE'sinin 1923 yılında değiştirilmiş onuncu maddesi ile oluşturuldu.⁴⁵ 1923 anayasa değişikliğinde Cumhurbaşkanlığı makamı anayasal olarak kurulmasına karşılık, bu makama seçilebilmenin şartı ayrıntılı olarak düzenlenmemiştir.

Cumhurbaşkanının Seçimi, Görev ve Yetkileri

21 TE'sinde Cumhurbaşkanının seçimi ve görev süresi ile ilgili hükümler 1923 yılında yapılan ve Cumhurbaşkanlığı makamını da düzenleyen değişikliklere göre, Cumhurbaşkanı TBMM Genel Kurulu tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilmekteydi. Bu suretle seçilmiş olan Cumhurbaşkanının görev süresi, TBMM üyeliğinin bir dönemlik süresi kadardı. Bu sürenin iki yıl olduğuna dair ilişkin hüküm, 21 TE'sinin orijinal metninin beşinci maddesinde yer almaktaydı. Ancak Cumhurbaşkanının görevi yenisi seçilinceye kadar devam edecek ve tekrar seçilme de mümkün olabilecekti. Böylece, Meclis-i Müessisan (Kurucu Meclis) olan Birinci Dönem TBMM (1920-1923)'nin sürekli toplantı halinde olması mümkün kılınmıştı.

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri, 21 TE'sinin 10. ve 11.maddelerinde düzenlendi. Bu maddelere göre, Cumhurbaşkanı devletin reisidir (başkanıdır). Görev ve yetkileri ise, gerek gördükçe meclise başkanlık etmek, gerek gördükçe bakanlar kuruluna başkanlık etmek, meclis üyeleri arasından bir başbakan seçmek, başbakanın meclis üyeleri arasından seçeceği bakanlar kurulunu meclisin onayına sunmaktır.

⁴⁵ 21 TE'sine ilişkin olarak, 1923 tarihli anayasa değişikliğine göre, Cumhurbaşkanlığı'na aday olabilmek için TBMM üyesi olmak “*tek ve yeterli şart*”tı. 21 TE'sinin dördüncü maddesine göre ise, TBMM üyesi olabilmenin şartı vilayetler tarafından seçilmiş olmaktır.

B) 1924 TEŞKİLATI ESASİYESİ

Cumhurbaşkanı devletin başıdır (madde 32) ve bu sıfatla Cumhurbaşkanı törenli oturumlarda TBMM'ye ve gerekli gördüğü zamanda Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder. Cumhurbaşkanının TBMM'ye başkanlık etmesi 1923 anayasa değişikliğinden önce de mevcut bir durumdu.

TBMM tarafından seçilen Cumhurbaşkanının görev süresi dört yıldır. Meclisçe dört yıllığına seçilen Cumhurbaşkanının görev süresi yenisi seçilinceye kadar devam etmesi öngörülmektedir. Anayasa'nın 31. maddesinin son fıkrası, Cumhurbaşkanı seçilen kişinin bu makama tekrar seçilebileceğini düzenlemektedir.

1923 anayasa değişikliğinden önce, *TBMM başkanlığı* ile *TBMM hükümeti başkanlığı* aynı kişide toplanmıştı. 24 TE'siyle birlikte Cumhurbaşkanlığı makamı ile meclis başkanlığının ayrıldığı görülmektedir. Çünkü 24 TE'sinin 32. maddesine göre, Cumhurbaşkanı'nın TBMM'ye sadece törenli oturumlarda başkanlık edebileceği öngörülmektedir. Böylece, Cumhurbaşkanı bu görevde kaldığı müddetçe meclis tartışma ve görüşmelerine katılamayacak ve oy kullanamayacaktı.

1. Cumhurbaşkanının Seçimi ve Süresi

Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından kendi üyeleri arasından seçilmektedir. Cumhurbaşkanı TBMM'ce bir seçim dönemi için seçilir ve Anayasa'nın 13. maddesine göre TBMM'nin seçimleri dört yılda bir yapılır.

24 TE'sinin 34. maddesi Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halini düzenlemiştir. Cumhurbaşkanlığı makamı boşaldığında TBMM toplantıdaysa hemen Cumhurbaşkanını seçmesi, eğer toplantıda değilse Meclis başkanı tarafından hemen toplantıya çağrılarak Cumhurbaşkanı seçimi yapılması; ya da TBMM'nin seçim dönemi sona ermiş veya TBMM seçimin yenilenmesine karar vermişse Cumhurbaşkanının yeni oluşturulacak olan meclis tarafından seçilmesi karara bağlanmıştır.

2. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

Cumhurbaşkanının ilk yetkisi 24 TE'sinin 19. maddesinde yasama ile ilgili olarak düzenlenmiştir. Bu maddeye göre TBMM çalışmalarına ara verdiği sırada Cumhurbaşkanı gerekli görürse Meclisi toplanmaya çağırabilir.

Anayasanın 35. maddesi TBMM tarafında kabul edilen kanunların on gün içerisinde Cumhurbaşkanı'na ilan edileceğini düzenlemiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın “geciktirici veto”su da düzenlenmiştir. 36. maddesi, Cumhurbaşkanı'nın her yıl Kasım ayında hükümetin geçen yıldaki çalışmaları ve giren yıl içerisinde uygun görülen tedbirler hakkında bir konuşma yapmasını veya bu konuşmasını Başbakan'a okutmasını düzenlemiştir. 37.maddede Cumhurbaşkanı'na, yabancı devletlerde hizmet verecek Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi temsilcilerini atama ve yabancı devletlerin TC'de hizmet verecek siyasi temsilcilerini kabul etme yetkisi verilmiştir. 40. madde ise, Başkomutanlığın Cumhurbaşkanı tarafından temsil edileceğini, Türk Silahlı Kuvvetleri komutasının barışta özel kanunla Genelkurmay Başkanlığı'na seferde ise Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilecek kimseye verileceğini düzenlemiştir.

24 TE'sinin 43. maddesi, daha önceki anayasalarda olmayan, Cumhurbaşkanı'nın devletten alacağı maaşı ve Cumhurbaşkanı'nın ödeneğinin özel kanunla saptanacağını belirtirken, 44. maddesi Cumhurbaşkanı'nın TBMM üyeleri arasından Başbakanı belirleme yetkisini düzenlemiştir. Anayasaya göre, Başbakan tarafından TBMM üyeleri arasından seçilen Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanı'na onaylandıktan sonra meclise sunulur. 24 TE'si parlamenter sistemin temel ilkelerinden olan Bakanlar Kurulu'nun sorumluluğunu düzenlemesine rağmen yine bu sistemin temel ilkelerinden olan fesih yetkisini düzenlememiştir. Anayasa'nın 52. maddesine göre, Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmayan ve ilan edilmeyen tüzükler yürürlüğe giremez. Ek olarak şu husus da hatırlatılabilir ki, 24 TE'sine

göre Cumhurbaşkanı'nın belirli kişilerin cezalarını kaldırabilmesi veya hafifletebilmesi de anayasada düzenlenmiştir.⁴⁶

3. Cumhurbaşkanı'nın Sorumsuzluğu

24 TE'sinde Cumhurbaşkanı sorumsuzdur. Cumhurbaşkanı partilerüstü her türlü tartışmanın üstünde tutmak için bu şekilde bir statü tanınmıştır. Ancak Cumhurbaşkanı'nı partilerüstü tutan bir *emredici* madde yoktur; sadece *sorumluluk verilmemek* suretiyle böyle bir durum oluşturulmuştur.

Cumhurbaşkanı'nın şahsi suçlarından dolayı dokunulmazlığı vardır (madde 24). Cumhurbaşkanı sadece vatana ihanet suçunu işlemesi halinde, meclise karşı sorumlu olur (madde 41). Cumhurbaşkanı'nın almış olduğu kararlardan dolayı, Cumhurbaşkanıyla beraber imza koyan başvekil veya ilgili vekil sorumludur.

4. Cumhurbaşkanı'na Vekalet

24 TE'sinin "Vazifei İcraiye" adı altında toplanan üçüncü faslında, Cumhurbaşkanı'nın makamını boşaltması, bu makamın geçici boşalması gibi durumlarda meclis başkanının vekalet edeceği hükme bağlanmıştır. Böylece, *Riyaseti Cumhuriyet makamı*, hastalık, ülke dışına seyahat, vefat, istifa veya bunların dışında herhangi bir nedenle boşalırsa, TBMM başkanı vekaleten Cumhurbaşkanı'nın görevini yapacaktır.

C) 1961 ANAYASASI

1961 Anayasası'nda yürütmenin fiilen Cumhurbaşkanı tarafından değil de, Bakanlar Kurulu tarafından kullanılacağı belirtilmekteydi. Anayasa'nın meclise

⁴⁶ Anayasa'nın 42. maddesinde daimi malullük veya kocama gibi özlük sebeplerden dolayı belirli hükümlülerin cezalarının hükümetin teklifi üzerine, Cumhurbaşkanı tarafından kaldırabileceği veya hafifletilebileceği belirtilmiştir. Ancak aynı maddenin son fıkrası TBMM tarafından itham edilerek, hüküm giyen bakanları bu af yetkisinin dışında tutmuştur.

karşı sorumlu olan Bakanlar Kurulu'na Cumhurbaşkanı'na göre daha fazla yetki verdiği görülmektedir.

1961 Anayasası Cumhurbaşkanı'nda aranacak nitelikler⁴⁷ bakımından kendinden önceki Anayasalara göre farklı hükümler içermektedir. Daha önceki anayasalara göre Cumhurbaşkanı olabilmek için, milletvekili seçilme şartlarını haiz bulunmak yeterliydi. 1961 Anayasası ise bu şartlara ek olarak, 40 yaşını doldurmuş olmayı ve yüksek tahsil yapmış bulunmayı istemektedir. Anayasası'nın getirdiği yeniliğe göre, Cumhurbaşkanı seçilebilmek için erkek olmak da gerekmemektedir.⁴⁸

1. Cumhurbaşkanının Seçimi, Görev ve Yetkileri

1961 Anayasası Cumhurbaşkanı'nın yedi yıllık bir süre için seçileceğini hükme bağlamıştır. 95. maddede düzenlenen hükümlere göre, Cumhurbaşkanı TBMM tarafından kendi üyeleri arasından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa salt çoğunlukla yetinilir. Bir kimse arka arkaya iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez. Cumhurbaşkanı seçilenin partisiyle ilişkisi kesilir, TBMM üyeliği sıfatı sona erer.

1961 Anayasası 6. maddesi yürütme görevinin kanunlar çerçevesinde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılacağını düzenlemiştir. Buna göre, Cumhurbaşkanı devletin başıdır (madde 97). Bu sıfatla, Türkiye

⁴⁷ Anayasa'nın 68.maddesinde düzenlenmiş bulunan milletvekili seçilme yeterliğine ilişkin yaş ve tahsil durumu dışındaki şartlar arasında, Türkçe okuyup yazma bilmek, askerlik mükellefiyetini yerine getirmiş olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, ağır hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı kesin hüküm giymiş olmamak, taksirli suçlar hariç olmak üzere beş yıldan fazla hapis cezasıyla veya yüz kırtarıcı suçlardan biriyle kesin hüküm giymiş bulunmamak yer almaktaydı.

⁴⁸ 24 TE'sine göre, Cumhurbaşkanı seçilebilmek için erkek olmak şartı aranıyordu. Daha sonra bu husus orada da değiştirilmiş ve her mebusun seçilme imkanı getirilmişti.

Cumhuriyeti'ni ve milletin birliğini temsil eder. Cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisiyle ilişkisi kesilir. Cumhurbaşkanı kişiliğinde, yabancı devletlerde görev yapacak Türk Devleti'nin temsilcilerini gönderme ve yabancı Devlet temsilcilerini kabul etme yetkisiyle, uluslararası antlaşmaları Türkiye Cumhuriyeti adına onaylama ve yayınlama yetkisi Cumhurbaşkanına verilmiştir.

Cumhurbaşkanı'na en az onu bağımsızlardan olmak üzere, çeşitli alanlarda seçkin hizmetleriyle tanınmış ve kırk yaşını bitirmiş kimselerden on beş kişiyi Cumhuriyet Senatosuna üye seçme yetkisi (madde 72); ve TBMM'yi -ara verme veya tatil sırasında- doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine toplantıya çağırma yetkisi (madde 83) de verilmiştir.

1961 Anayasası 93. maddesinde TBMM tarafından kabul edilen kanunların on gün içerisinde Cumhurbaşkanı'nca ilan edileceğini düzenlemiştir. Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı uygun bulmadığı anayasa ve bütçe kanunu dışındaki kanunları aynı süre içerisinde bir daha görüşülmek üzere gerekçesiyle TBMM'ye geri gönderir. Cumhurbaşkanı'nın buradaki vetosu, 24 TE'sinde olduğu gibi *geciktirici vetodur*. Cumhurbaşkanı, kanunların Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesi'nde doğrudan doğruya iptal davası açma yetkisine sahiptir (madde 149).

1961 Anayasası'nın 102. maddesi Cumhurbaşkanı'na, Başbakanı TBMM üyeleri arasından atama ve Başbakan tarafından TBMM üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından seçeceği bakanları atama yetkisini vermiştir. 108. madde, Cumhurbaşkanı'na TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar verme yetkisini vermektedir. 110. maddeye göre ise, TBMM'nin manevi varlığından ayrılmaz olan Başkomutanlığı, temsil etmek ve Silahlı Kuvvetlerin komutanı olan Genelkurmay Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine atamak Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arasındadır. Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın, 141. maddeye göre Askeri Yargıtay üyelerinin tamamını, 145. maddeye göre de Anayasa Mahkemesi'nin iki üyesini seçme yetkisi vardır.

2. Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı ve Sorumsuzluğu

1961 Anayasası, parlamenter sisteme uygun olarak Cumhurbaşkanı'nın, vatana ihanet dışında sorumluluğunun olmadığını kabul etmiştir. 98. madde gereğince Cumhurbaşkanı görevleriyle ilgili işlemlerinden sorumlu değildir. Ancak Cumhurbaşkanı kişisel suçlarından dolayı her vatandaş gibi sorumludur. Anayasa'nın 99. maddesi, Cumhurbaşkanı'nın sorumsuzluğunun istisnası olan vatan hainliği fiilini düzenlemiştir.

3. Cumhurbaşkanına Vekâlet

Cumhurbaşkanı makamının *geçici* ve *kesin* olmak üzere iki şekilde boşalması söz konusudur. Cumhurbaşkanlığı makamı hastalık, yurt dışına çıkma gibi sebeplerle boşalması sebebiyle geçici olarak vekâlet etme söz konusudur. Bir de, Cumhurbaşkanı'nın görevden çekilmesi TBMM'ce suçlandırılması ya da başka bir nedenle kesin olarak boşalması halinde, Cumhurbaşkanlığına vekâlet söz konusu olacaktır. 1961 Anayasası, Cumhurbaşkanlığı makamının geçici veya kesin boşalması halinde bu makama Cumhuriyet Senatosu Başkanı'nın vekâlet etmesini öngörmüştür.

Cumhuriyet Senatosu, protokol olarak Millet Meclisi'nin önünde gelmesi Cumhuriyet Senatosu Başkanı'nın Millet Meclisi Başkanı'ndan öncelik alması nedeniyle hatta iki meclisin ortak olarak toplantısında Senato Başkanı'nın başkanlık etmesinden ötürü Cumhurbaşkanı'na vekaletin Senato Başkanı'nın tarafından yapılması uygun görünmektedir. Cumhurbaşkanı'na, Cumhuriyet Senatosu Başkanı'nın vekalet etmesinin bir gerekçesi de, Cumhuriyet Senatosu'nun oluşumuyla ifade edilebilir. Cumhuriyet Senatosu üyeleri de Cumhurbaşkanı gibi 40 yaşını bitirmiş yüksek tahsilli kişilerden meydana geldiği için Senato Başkanı'nın vekaleti daha uygun düşmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki, 1961 Anayasası'nda, Cumhurbaşkanı'nın yetkileri daraltılmış devletin başı durumunda olup kurumlar özellikle siyasi partiler arasındaki uzlaştırıcı rolü ise ağırlık kazanmıştı. Cumhurbaşkanı, net bir yetkilendirme ile, tarafsız ve düzenleyici bir konumdaydı. 24 TE'sindeki etkin bir Cumhurbaşkanı'na rağmen 1961'de sembolik duruma konmasının sebepleri

arasında, 1950-1960 arası Demokrat Parti'nin "çoğunluk seçim sistemi"nin de avantajıyla elde ettiği Meclis'teki ezici sandalye sayısının, Cumhurbaşkanı ve Hükümete verdiği güce bir tepki olması hususu değerlendirilebilir. *Güçler ayrılığı*, *Anayasa Mahkemesi*'nin ve *Cumhuriyet Senatosu*'nun oluşumu gibi birçok yeniliği içeren 1961 Anayasası, Cumhurbaşkanlığı makamını daha çok bir dengeleyici unsur olarak şekillendirmiştir. İcranın başı olmakla beraber, devletin de başı sıfatıyla birçok defalar bir hakem ve uzlaştırıcı rolüyle tanımlanan Cumhurbaşkanı'nın, partilerüstü konumu daha da güçlendirilmiştir. Bu sebeptendir ki, Cumhurbaşkanı seçilen kişinin, siyasetüstü ve tarafsız kalması için, partisiyle ilişkisinin kesilmesi öngörülmüştür.

D) 1982 ANAYASASI

1982 Anayasası da kendinden önceki anayasalara ve parlamenter sisteme paralel olarak Cumhurbaşkanı'nın TBMM tarafından seçilmesini kabul etmiştir. Anayasa'nın 101. maddesine göre Cumhurbaşkanı, TBMM'ce kendi üyeleri veya Cumhurbaşkanı seçilebilmek için gerekli niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından seçilir. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası gibi daha önceki anayasalardan farklı olarak Cumhurbaşkanlığı seçiminde gizli oylama yapılmasını ve nitelikli oy alan adayın seçilmesini kabul etmiştir. Ayrıca 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, TBMM üyesi olmayan bir kişinin de Cumhurbaşkanı seçilebilmesini kabul etmiştir (101. maddesinin 2. fıkrasına göre). Böylece, Cumhurbaşkanı olabilecek kişide olması beklenen özellikle partilerüstü ve tarafsız bir kişi olması hususu, Meclis içinden ya da Meclis dışından gelecek adaylara açık hale getirilmiştir.

1961 Anayasası'nın 95. maddesinde yer alan "*Bir kimse arka arkaya iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez*" hükmü, 1982 Anayasası'nın 101. maddesinde "*Bir kimse, iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez*" şeklinde düzenlenmiştir. 1961 Anayasası bir kişinin arka arkaya iki defa Cumhurbaşkanı seçilemeyeceğini düzenlerken 1982 Anayasası, daha önce Cumhurbaşkanı seçilen bir kişinin aynı göreve bir daha seçilmesini kesin bir dille yasaklamıştır.

1. Cumhurbaşkanının Göreve Geliş ve Görev Süresi

1982 Anayasası'nın hükümleri ile Cumhurbaşkanının görevini her türlü siyasi çekişmeden uzak kalarak, tarafsız bir şekilde yapabilmesi sağlanmak istenmiştir. Cumhurbaşkanı seçiminde nitelikli çoğunluk arayarak, Cumhurbaşkanının TBMM'deki partilerce kabul edilebilecek ve bu partilere eşit mesafede tarafsız bir kişi olmasını sağlamak istemiştir. Ayrıca, 1961 Anayasası döneminde Cumhurbaşkanı seçiminde meydana gelmiş olan siyasi kilitlenmeleri önlemek amacıyla Cumhurbaşkanı seçimini süre ile sınırlandırmıştır. Anayasa bu süre içerisinde Cumhurbaşkanının seçilememesi halinde çözümü, Türk milletinin hakemliğine ve milletvekili seçimlerinin otomatik olarak yenilenmesine başvurmakta görmüştür. Sonuca ulaşmayan oylama sürecinde, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyunu hiçbir aday alamazsa üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde TBMM seçimleri yenilenir. 1982 Anayasası da 101. maddesinde, 1961 Anayasası gibi Cumhurbaşkanının görev süresini yedi yıl olarak kabul etmiştir. 102. maddenin son fıkrasına göre, görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi seçilen yeni Cumhurbaşkanı göreve başlayıncaya kadar devam eder.

2. Cumhurbaşkanının Seçilebilme Nitelikleri

1982 Anayasası Cumhurbaşkanı seçilecek kişide bulunması gereken nitelikler bakımından 1961 Anayasası'na benzer bir düzenleme yapmıştır. Ancak 1982 Anayasası 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, TBMM dışından bir kişinin de Cumhurbaşkanı olabilmesini düzenlemiştir. Anayasaya göre TBMM üyesi olmayan bir kişinin Cumhurbaşkanlığına aday olması, ancak Meclis üye tamsayısının en az beşte birinin yazılı önerisiyle mümkündür. Cumhurbaşkanı seçilebilmenin bir ön koşulu olan milletvekili seçilebilme yeterliliği 1982 Anayasası'nın 76. maddesinde otuz yaşını dolduran her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir şeklinde düzenlenmiştir.

Milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen, 1982 Anayasası'nın 76. maddesi ile 1961 Anayasası'nın 68. maddesi arasında bazı farklar vardır. 1961 Anayasası milletvekili seçilebilmek için Türkçe okuyup yazabilmeyi yeterli görürken, 1982 Anayasası en az ilkokul mezunu olma şartını getirmiştir. Ayrıca 1982 Anayasası ile milletvekili seçilebilmenin istisnalarını oluşturan suçlara birçok yeni suçlar eklenmiştir. 1961 Anayasası, anayasada ismi sayılan suçlar dışındaki bir suçtan dolayı mahkûmiyet halinde milletvekili seçilme yeterliliğinin kalkması için ağır hapis veya (taksirli suçlar hariç olmak üzere) beş yıldan fazla hapis cezasıyla mahkûm olmayı yeterli görürken 1982 Anayasası, (taksirli suçlar hariç) toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olmayı yeterli görmektedir. 76. maddenin son fıkrasında ise, yargı organları mensuplarının, öğretim elemanlarının, YÖK üyelerinin, kamu görevlilerinin ve Silahlı Kuvvetler mensuplarının, görevlerinden çekilmedikçe, milletvekilliğine aday olamayacaklarını ve milletvekili seçilemeyeceklerini hükme bağlamıştır.

3. Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı

1982 Anayasası, Cumhurbaşkanının tarafsız ve partiler üstü kalabilmesini çeşitli maddelerinde düzenleyerek anayasal güvence altına almıştır. Bu maddelerin başında Cumhurbaşkanının seçimini düzenleyen maddeler gelir. 1982 Anayasası TBMM üyesi olmayan bir kişinin de Cumhurbaşkanı seçilebilmesini kabul etmiştir. Cumhurbaşkanı olabilecek kişide olması arzu edilen başlıca nitelik, bu kişinin özellikle siyasi partiler üstü ve tarafsız bir kişi olmasıdır.

1982 Anayasası'nın 101. maddesi Cumhurbaşkanının tarafsızlığını sağlamak amacıyla Cumhurbaşkanının görev süresini yedi yıl olarak kabul etmiştir. Cumhurbaşkanının yedi yıllık görev süresinin TBMM'nin beş yıl olan yasama dönemiyle çatışmaması Cumhurbaşkanına, görev süresi içerisinde farklı siyasal çoğunluklarla çalışabilme imkânı tanımaktadır. Ayrıca 1982 Anayasası, 101. maddesindeki "*Bir kimse, iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez*" hükmü ile daha önce Cumhurbaşkanı seçilen bir kişinin aynı göreve bir daha seçilmesini

kesin bir dille yasaklamıştır. 101. maddenin son fıkrasında ise Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisinin kesileceği ve TBMM üyeliğinin sona ereceği hükme bağlanmıştır.

Cumhurbaşkanının tarafsızlığını sağlamaya yönelik anayasal düzenlemelerden bir diğeri de, anayasanın 103. maddesine göre, görevine başlarken TBMM önünde Cumhurbaşkanı sıfatıyla aldığı görevi "tarafsızlıkla" yerine getirmek için bütün gücüyle çalışacağına dair ant içmesidir.⁴⁹

4. Cumhurbaşkanına Vekâlet

İdare organları tarafından kamu yararını sağlamak amacıyla yerine getirilen idari fonksiyon sürekli bir devlet fonksiyonudur. İdari fonksiyonlar gibi bunları yürüten görevlilerin sürekliliği de esastır. Cumhurbaşkanı göreve başladıktan sonra belirli sebeplerle geçici veya sürekli olarak görevinin başında olmayabilir. Bu anlamda yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanlığı makamının ve bu makamda bulunan Cumhurbaşkanının da sürekliliği gereği, Cumhurbaşkanlığı makamında sürekli ve geçici boşalma olması durumunda bu boşluğun doldurulması zorunludur. Bu sebeple 1982 Anayasası Cumhurbaşkanlığı makamının belirli sebeplerle geçici ve sürekli boşalması durumunda bu makama kimin vekalet edeceğini düzenlemiştir.

1982 Anayasası 106. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının, Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmesine kadar; ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Cumhurbaşkanlığına vekillik etmesini ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanmasını düzenlemiştir. 106. maddede anayasa, Cumhurbaşkanlığı makamının kesin olarak boşalması halini düzenlemiştir. Buna göre ölüm, çekilme veya başka bir sebeple

⁴⁹ Cumhurbaşkanı'nın TBMM'de yemin ederek görevine başlaması ilk olarak 24 TE'sinin 38.maddesinde yer almıştır. 61 Anayasası gibi 82 Anayasası'nın 103.maddesi de, seçilen Cumhurbaşkanının TBMM önünde and içerek göreve başlamasını düzenlemiştir.

Cumhurbaşkanlığı makamı kesin olarak boşalırsa,⁵⁰ TBMM Başkanı Cumhurbaşkanlığı görevini vekâleten yerine getirir ve bu süre içerisinde Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanabilir.

5. Cumhurbaşkanının Yasama ile İlgili Görev ve Yetkileri

1982 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı'nın yasama ile ilgili ilk görev ve yetkisi, Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü TBMM'de açılış konuşmasını yapmaktır (madde 104). Bu yetki, Cumhurbaşkanı'nın gözetme görevini yerine getirme ve ulusal konularda görüşünü Meclis'e bildirme amacına yönelik sembolik ve törensel bir yetkidir.

Anayasanın 104. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanı'nın yasama ile ilgili diğer bir görev ve yetkisi, Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü takdirde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni -ara verme veya tatil sırasında- toplantıya çağırmasıdır.

Anayasa'nın 89. maddesinde Cumhurbaşkanı'nın, TBMM'ce kabul edilen kanunları on beş gün içinde yayımlayacağı hükme bağlanmıştır. Bu hükme göre, Cumhurbaşkanı'nın TBMM tarafından kabul edilen kanunları yayımlaması yasama işlemi niteliğinde değildir. Cumhurbaşkanı'nın bu işlemi bir idari işlem niteliğindedir.

Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilen bütün kanunları yayımlamak zorunda değildir. Ancak, kısmen veya tamamen uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere - gerekçe ile birlikte- aynı 15 günlük süre içerisinde, TBMM'ye geri gönderir. Kanunların Cumhurbaşkanı'na kısmen uygun bulunmaması durumunda, TBMM sadece

⁵⁰ Cumhurbaşkanının görevi çeşitli hallerde sona erer. Cumhurbaşkanı'nın görevinin sona ermesi çeşitlerinden en doğalı, Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasıdır. 82 Anayasası 101.maddesinde, 61 Anayasası gibi Cumhurbaşkanının görev süresini yedi yıl olarak kabul etmiştir. Ayrıca, Cumhurbaşkanının vefatı veya görevinden çekilmesi durumunda da, Cumhurbaşkanlığı makamı boşalmış kabul edilir.

uygun bulunmayan maddeleri görüşebilir. Bütçe kanunları bu hükme tabi değildir.

Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü takdirde anayasa değişikliğine ilişkin kanunları halkoyuna sunması Cumhurbaşkanı'nın yasama ile ilgili görev ve yetkileri arasında yer alır (madde 175). Böylece TBMM tarafından kabul edilen anayasa değişikliğine ilişkin kanunların onaylanması gerekmektedir. 175. maddeye göre bu onay Cumhurbaşkanı ile halk arasında paylaştırılmıştır. Anayasa'ya göre halk oylamasına birisi zorunlu, ikisi ihtiyari olmak üzere üç şekilde gidilebilir.

Anayasa'nın 104. maddesinde Cumhurbaşkanı'nın yasama ile ilgili görev ve yetkileri arasında Cumhurbaşkanı'nın Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açması düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi'nde şekil bakımından iptal davası sadece kanunlar ile anayasa değişikliklerine ilişkin kanunlar hakkında açılabilir. Bu dava Cumhurbaşkanı veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından açılabilir.

1982 Anayasası 104. maddesinde Cumhurbaşkanı'nın yasama ile ilgili son yetkisi olarak Cumhurbaşkanı'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vermesini düzenlemiştir. Cumhurbaşkanı'nın Meclis seçimlerinin yenilenmesine karar vermesine anayasa hukukunun genel teorisinde Cumhurbaşkanı'nın "fesih hakkı" denilmektedir. Cumhurbaşkanı'nın fesih yetkisi belirli bir süre için seçilen meclisin, süresi dolmadan seçimlerin yenilenmesi suretiyle varlığının sona erdirilmesidir.

6. Cumhurbaşkanının Yürütme ile İlgili Görev ve Yetkileri

Parlamente hükümet sistemlerinde başbakanı atama yetkisi devlet başkanına ait bir yetkidir. 1982 Anayasa'sının 104. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanı'nın yürütme alanına ilişkin ilk yetkisi Başbakanı atamak ve istifasını kabul etmektir. Cumhurbaşkanı'nın başbakanı ataması ve istifasının kabul edilmesi Cumhurbaşkanı'na ait ve tek başına kullanacağı bir yetkidir. Ülkede hükümetin olmamasının doğuracağı belirsizlik ve istikrarsızlık ortamı düşünüldüğünde Cumhurbaşkanı'nın, ülkenin bir an önce bir hükümete

kavuşması ve yürütme işlerinin sürüncemede kalmaması için, Başbakanı gecikmeksizin atamakla yükümlüdür.

Anayasa'nın 109. maddesine göre Başbakan, Cumhurbaşkanı'nca, TBMM üyeleri arasından atanır. Madde metninden de anlaşıldığı gibi Cumhurbaşkanı'nın Başbakanı TBMM üyeleri dışından ataması söz konusu değildir. Bununla birlikte TBMM üyelerinden herhangi birinin Cumhurbaşkanı'nca Başbakan olarak atanmasında hukuken bir engel yoktur. Ancak parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanı'nın başbakanı atama yetkisi tamamen sınırsız bir yetki değildir. Çünkü Başbakan tarafından kurulan Bakanlar Kurulu'nun parlamentodan güvenoyu alma zorunluluğu vardır. Bu da Cumhurbaşkanı'nın parlamentodan güvenoyu alabilecek birisini Başbakan olarak ataması anlamına gelir. Bu sebeple Cumhurbaşkanı bu görevi Meclisten güven oyu alabilecek hükümeti kuracağına inandığı kişiye vermelidir. Uygulamada da Cumhurbaşkanı bunu sağlamak için TBMM'de çoğunluğa sahip partinin genel başkanını Başbakan olarak atamaktadır.

Anayasa'nın 104. maddesi Başbakan'ın teklifi üzerine bakanları atama ve görevlerine son verme yetkisini Cumhurbaşkanı'na vermiştir. Anayasa'nın 109. maddesi yetkide ve usulde paralellik ilkesi gereğince bakanların görevlerine Başbakan'ın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı'nca son verilebileceğini düzenlemiştir.

Anayasa'nın 104. maddesi Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kurulu'na başkanlık edebilmesini veya Bakanlar Kurulu'nu başkanlığı altında toplantıya çağırabilmesini yürütme alanına ilişkin yetkisi olarak düzenlemiştir. Bu yetki olağandır; çünkü Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı yürütmenin başı konumundadır.

Anayasa'nın 104. maddesi yabancı devletlere Türk Devleti'nin temsilcilerini gönderme ve Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etme yetkisini Cumhurbaşkanı'nın yürütmeye ilişkin yetkileri arasında düzenlemiştir. Uluslararası hukukta genel kabul görmüş olan ilkeye göre Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni yurtiçinde ve yurtdışında temsil ettiği için yabancı devletlere Türk

Devleti'nin temsilcilerini gönderme ve Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etme yetkisine sahiptir. Uygulamada yabancı devletlere Türk Devleti'nin temsilcilerini atama, Dışışleri Bakanının teklifi ve Bakanlar Kurulu'nun kararı üzerine Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Anayasa'nın 104. maddesi milletlerarası antlaşmaları onaylama ve yayımlamayı Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arasında düzenlemiştir (madde 90).

Anayasa'nın 104. maddesi TBMM adına Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığı'nı temsil etmek yetkisini Cumhurbaşkanı'na vermiştir. Anayasa'nın 117. maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin manevi varlığından ayrılamaz olan Başkomutanlık Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Genelkurmay Başkanı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin komutanı olup, savaşta Başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanlığı namına yerine getirir. Bu maddelere göre, Başkomutanlık Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil edilir. Başkomutanlık görevleri ise, Cumhurbaşkanı namına Genelkurmay Başkanı tarafından yerine getirilir.

Anayasa'nın 104. maddesi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar verme yetkisini de Cumhurbaşkanı'na ait bir yetki olarak düzenlemiştir. Türkiye'de Anayasa'nın 92. maddesi gereğince, silahlı kuvvet kullanılmasına karar verme yetkisi genel olarak TBMM'ye 92. maddede belirtilen istisnai durumlarda ise Cumhurbaşkanı'na aittir.

Anayasa'nın 117. maddesine göre Genelkurmay Başkanı; Silahlı Kuvvetlerin komutanıdır ve savaşta Başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanlığı namına yerine getirir. 117. madde gereğince milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı, Bakanlar Kurulu sorumlu olduğu için Genelkurmay Başkanı, Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanı'na atanır.

Anayasa'nın 104. maddesinde Milli Güvenlik Kurulu⁵¹'nu toplantıya çağırma ve Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'na başkanlık etmeyi, Cumhurbaşkanı'nın yürütme ile ilgili görev ve yetkileri arasında düzenlenmiştir (madde 118). İlk kez 1961 Anayasası ile düzenlenmiş olan Milli Güvenlik Kurulu'nun görevi, devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alman tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu'na bildirmektir.

Millî Güvenlik Kurulu, 1933-1949 yılları arasında Yüksek Müdafaa Meclisi Umumi Katipliği, 1949-1962 yılları arasında Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliği, 1961 Anayasası'na göre MGK ve MGK Genel Sekreterliği isimleri ile faaliyet göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 118. maddesiyle bugünkü haline gelmiştir.

Milli Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan Yardımcıları, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından kurulur.⁵² Gündemin özelliğine göre Kurul toplantılarına ilgili bakan ve kişiler çağırılıp görüşleri alınabilir.⁵³ MGK'nın gündemi; Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenlenir. Cumhurbaşkanı katılamadığı zamanlar MGK, Başbakanın başkanlığında toplanır.

⁵¹ 1921 yılının sonlarına doğru Meclis's sunulan "Harp Encümeni Fevkaladesi Kanunu Tasarısı" ile Milli Güvenlik Kurulu'nun işlev ve esaslarını çağrıştıran ilk kurul oluşturulmaya çalışıldı. Amaç, kritik kararların alınmasında aşırı zaman kaybettiren Meclis içi tartışmaları, yine meclis içinden çıkan ama daha küçük bir kurulla aşmak, savaşın getirdiği ek işleri üstlenmek ve koordine etmektir. Bkz. Muharrem Balcı, **MGK ve Demokrasi: Hukuk-Ordu-Siyaset**, İstanbul 1997, s.45; Fuat Sarı, **Milli Güvenlik Kurulunun Yapısı ve ve Türk Siyasetindeki Yeri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998, s.57.

⁵² T.C. 1982 Anayasası, Madde 118 Değişik: 3.10.2001-4709/32 md.

⁵³ T.C. 1982 Anayasası, Madde 118

120. maddeye göre, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Anayasa ile kurulan hür demokrasi ve kamu düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet olayları, Milli Güvenlik Kurulu'nun da görüşünü aldıktan sonra, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir. Anayasa'nın 122. maddesi gereğince Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Anayasa'nın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelen ve olağanüstü hal ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle, Milli Güvenlik Kurulu'nun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilan edebilir.

Anayasa'nın 104. maddesi, kararnameleri imzalamayı Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arasında düzenlenmiştir. Anayasa'da aksi yönde bir hüküm bulunmadıkça bütün Bakanlar Kurulu işlemleri Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmalıdır. Çünkü Parlamenter hükümet sisteminde iki başlı olan yürütme organını oluşturan Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'nun birbirinden bağımsız işlem yapmaması gerekir.

Anayasa'nın 104. maddesinde Cumhurbaşkanı'nın af yetkisi düzenlenmiştir. Toplu özel af çıkarma yetkisi sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ait iken kişiye özgü özel af çıkarma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. Cumhurbaşkanı özel af yetkisini ancak sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebeplerinin varlığı durumunda kullanabilir.

Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini kullanmasında yardımcı olması düşüncesiyle Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu anayasanın 108. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre Devlet Denetleme Kurulu, idarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde

yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur.

Anayasa'nın 104. maddesi gereğince Devlet Denetleme Kurulu'nun üyeleri ve üyeleri içinden Başkanı, kanunda belirlenen nitelikteki kişiler arasından, Cumhurbaşkanı'nca atanır. Ayrıca, Cumhurbaşkanı'nın yürütme ile ilgili görev ve yetkilerinden sonuncusu olarak Cumhurbaşkanı'nın, Yükseköğretim Kurulu üyelerini ve üniversite rektörlerini -kanunun belirlediği usul ve esaslara göre- seçmesi düzenlenmiştir (madde 130). Anayasa'nın 131. maddesinde ise Yükseköğretim Kurulu'nun, yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak amacıyla kurulacağı belirtilmiştir. Bu amaçla Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler, Bakanlar Kurulu ve Genelkurmay Başkanlığı'nca seçilen ve sayıları, nitelikleri ve seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanı'nca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanı'nca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur. Yükseköğretim Kurulunun başkanı da 4 Kasım 1981 tarih ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun 6. maddesi gereğince Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir.

7. Cumhurbaşkanının Yargı ile İlgili Görev ve Yetkileri

Anayasa'nın 104. maddesi, Cumhurbaşkanı'nın yasama ve yürütme ile ilgili görev ve yetkilerinden sonra, yargı ile ilgili görev ve yetkileri olarak; Cumhurbaşkanı'nın Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçmesi düzenlenmiştir.

Cumhurbaşkanı'nın yargı ile ilgili görev ve yetkileri, yargı bağımsızlığı ilkesiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle tartışılabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CUMHURBAŞKANLARINA TÜRK KOMUOYUNUN İLGİSİ

Cumhurbaşkanlarının Türk bürokrasisindeki yerini saptarken, bu hususun devletin temsili makamının Türk kamuoyunca nasıl algılandığını vurgulayarak daha kapsamlı bir şekilde yansıtmak mümkün olacaktır. Türk kamuoyu algılamasında birçok ölçüt esas alınabilir. (Sivil toplum örgütlerinin sürece katkısı, partiler arası rekabet, basın yayın organlarının tepkileri, uluslararası camianın tepkileri.) Ancak bu bölüm kapsamında özellikle cumhurbaşkanı seçimlerini merkeze almak suretiyle bu önemli makama gelecek cumhurbaşkanı seçilirken halkın bu konuya olan ilgisi, cumhurbaşkanına yönelik olumlu ya da olumsuz tepkisi, seçim süreci ve yönteminin cumhurbaşkanı makamı ile özdeşleştirilen noktaları irdelenecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün seçim yoluyla Cumhurbaşkanlığı makamına gelmesi, Türk Kurtuluş Savaşı sürecinde milli iradeyi temsil eden meclisin eliyle, Devlet Başkanlığı makamının yeni bir rejim çerçevesinde yetkilendirilmesi ve güçlendirilmesi anlamına gelmekteydi.

Mustafa Kemal'in önderliğinde 1919–1922 arasında yabancı istilası karşısında ölüm kalım mücadelesi veren Türk milletin temsilcileri, Kurtuluş Savaşı'nın liderini ve TBMM'nin Başkanı'nı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle birlikte, oybirliğiyle Cumhurbaşkanı olarak seçti. Böylece, Mustafa Kemal'in devlet başkanı seçilmesi aynı zamanda o güne değin devlet sisteminde bulunmayan yeni bir makamın ihdasını da gündeme getirdi. 21 TE'sindeki yasamanın üstünlüğü ilkesi ortadan kaldırılmadan, Meclisin kendi içinden seçeceği Cumhurbaşkanı ve onun atayacağı fakat meclis tarafından uygun bulunacak bir başbakan ile iki başlı bir yürütme makamı geliştirildi. Bu hususa dikkat çeken Özdemir'in de kaydettiği üzere, *meclis hükümeti sisteminden parlamenter sisteme* doğru bir kayma da böylece başlatılmış oldu.⁵⁴ Böylece,

⁵⁴ Hikmet Özdemir, *Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağan Dışı Rolü*, İz Yayıncılık, İstanbul 1994, s.30

Cumhurbaşkanı her ne kadar Meclis'in içinden de çıksa, yasamanın 'varlık' olarak içinden ancak işlev olarak bağımsız ve demokratik bir parçası olarak belirmekteydi.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı ve Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanlığına seçilmesi bir hükümet bunalımı ile eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Başvekil Ali Fethi (Okyar) Bey'in kabinesi istifa etmiş, yerine yenisi seçilemediğinden bir hükümet değişimi kendisini göstermiştir. 28 Ekim 1923 gecesi Çankaya Köşk'ünde yapılan toplantının ardından 29 Ekim 1923'te anayasada değişiklik yapılarak Cumhuriyet ilan edilmiştir. Mustafa Kemal Cumhurbaşkanlığı'na 1923, 1927, 1931 ve 1935 yılında yapılan seçimlerle dört kez seçilmiştir.

Atatürk döneminde (1923-1938) Cumhurbaşkanlığı seçimleri her ne kadar seçim sonucu önceden bilinse de herkes tarafından merak edilen ve büyük ilgi gösterilen bir olaydı. 4 Mayıs 1931'de yapılan üçüncü seçimde de durum bundan farklı değildi. Toplantı salonu ve meclis meydanı, bu ilk toplantının sonucunu heyecanla bekliyordu. Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa, Başvekil ve Afet (İnan) izleyiciler arasında bulunuyordu.⁵⁵

Cumhurbaşkanı seçimi oturumunda ilgi çeken olaylardan biri, İzmir bağımsız milletvekili Halil Bey'in seçimin zamanlamasına olan itirazıydı.⁵⁶ Halil Bey'e göre, meclisin seçimi dört yıllıkta. Cumhurbaşkanı da bir seçim devresi, yani dört sene için seçilmeliydi. Seçim devresinin başı 1 Kasım olmalı; cumhurbaşkanı seçimi 1 Kasım' da yapılmalıydı. Önceden yapılan seçimin hükmü o zamana kadar devam etmeliydi.⁵⁷ Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından Başvekil İsmet Paşa kabinenin istifasını sundu. Gazi Mustafa Kemal Paşa yeni kabineyi kurmayı tekrar İsmet Paşa'ya verdi.⁵⁸ Meclisin başkanlık divanı seçimi

⁵⁵ Vakit, 5 Mayıs 1931

⁵⁶ Bkz. Ek 1

⁵⁷ Vakit, 5 Mayıs 1931

⁵⁸ Akşam, 6 Mayıs 1931. Yine bu gazetede, 1931'de Gazi Mustafa Kemal'in tekrar Cumhurbaşkanlığı'na ittifakla seçilmesi haberi de yer almaktadır. Bkz. Ek 2.

ise şöyle sonuçlanmıştı: Reis Vekilliklerine 248 reyle Trabzon Mebusu Hasan ve 172 reyle İzmir mebusu Vasıf ve Bursa mebusu Rafet Beyler; kâtipliklere Ruşen Eşref, Avni (Yozgat), Haydar Rüştü ve Ziya Gevher Beyler; idare amirliklerine de Necip Ali (Denizli), İrfan Ferit (Mardin), Halit (Bayazıt) Beyler seçildiler.⁵⁹

1931’de olduğu gibi, 2 Mart 1935’te de Cumhurbaşkanlığı seçimine ilgi büyük oldu. Kadın üyelerin de ilk olarak katıldığı bu toplantı, Millet Meclisi’nin olağanüstü günlerine özgü bir hava içerisinde geçmiş ve tam beş saat sürmüştü. Bu sırada Meclis dinleyiciler ile hınca hınç dolu idi.⁶⁰ Büyük Millet Meclisi’nin çatısı altında ilk olarak yer aldıkları bu toplantıda kadın üyelerin hepsi başları açık olarak katılmışlar, birçokları siyah kostüm tayyör giymişler ve kravat bağlamışlardı.⁶¹

Atatürk’ten sonra, İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı’na seçilmesi, Türk milleti ve hatta tüm insanlık adına çok acı bir kaybın gerçekleştiği 10 Kasım 1938 gününün ertesi günü gerçekleşti. 11 Kasım 1938’de Atatürk’ün kaybindan duyulan acının gölgesinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi çok kısa sürdü ve büyük bir sessizlik içinde yapıldı. İsmet İnönü 1938, 1939, 1943 ve 1946 yıllarında olmak üzere dört kez cumhurbaşkanı olarak seçilerek, bu görevi 12 yıl boyunca kesintisiz sürdürdü.

İnönü’nün Çankaya’ya çıktığı 11 Kasım 1938 seçimleri Atatürk’ün ölümünün neden olduğu büyük acı ve yas içinde, sessiz sedasız yapıldı. 1938’de İsmet İnönü’yü Atatürk’ün yerine Cumhurbaşkanlığı makamı için tek aday konumuna yükselten, hem parti ve hem de parlamentodaki faaliyetleri, askeri ve sivil bürokrasideki deneyimi, ama daha da önemlisi bizzat Mustafa Kemal’in yanında yer almış bir devlet kurucusu olma tecrübesiydi. Güçlü adaylardan Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’a rağmen, kolordu ve tümen komutanları İsmet Paşa’nın yaklaşan savaş tehlikesine karşı bir “savaş

⁵⁹ Son Posta, 6 Mayıs 1931

⁶⁰ Son Posta, 2 Mart 1935

⁶¹ Son Posta, 2 Mart 1935; bkz Ek 3.

diplomati” olarak cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturması yönünde destek veriyorlardı.⁶² Askeri çevrelerin vermiş olduğu desteğin yanında, Atatürk’ün son başbakanı Celal Bayar’ın da İsmet İnönü’ye sıcak baktığı ona çok yakın bir kaynaktan şu sözlerle aktarılmaktadır: “*Atatürk’ün yerine geçmeyi kalben kabul edemeyen ve böylesi bir durumun bazı çekemeyenler tarafından birtakım buhranlara dönüştürüleceğini sezen Bayar, bu makama onun asker arkadaşlarından ve memlekette ismi etrafında en çok propaganda yapılmış bulunan İsmet Paşa’nın geçmesini uygun bulmuştur.*”⁶³

11 Kasım 1938 tarihli gazetelerin tamamında cumhurbaşkanlığı seçimi pek gündeme getirilmemiş, sadece Atatürk’ü kaybetmenin büyük acısı dile getirilmişti. Atatürk’le beraber büyük zaferin ışık dolu ufuklarına alıştıktan sonra, yalnız sevinçli günler yaşamaya alışan Türk Milleti’nin 16 Mart 1920’de İstanbul’un İtilaf güçlerince işgal altına alınmasından bu yana hiçbir acıyı bu kadar tek ve beraber hissetmediği ifade ediliyordu. “Büyük Şefin Ölümü Önünde” isimli yazısında Yunus Nadi, “*hayır; Atatürk ölmemiştir, o işte bütün canlılığı ile gözlerimizin önünde yaşıyor*” diyerek onun sadece fani dünyadan göçtüğünü, bıraktığı fikir ve eserleri ile sonsuza kadar Türk insanıyla olacağını söylemekteydi.⁶⁴ Bütün gazete ve mecmualarda Atatürk’ün hayatından kesitler ve anekdotlar verilmekteydi.

12 Kasım’da gazetelere yansıyan Cumhurbaşkanlığı seçimi haberlerinde, Büyük Millet Meclisi’nin, Atatürk’ten boş kalan yüce makama onun mesai arkadaşı İsmet İnönü’yü tam ittifakla seçtiği⁶⁵ duyurulmaktaydı.

Dahası, bu seçim sürecine dair ayrıntılı bilgiler verilmekteydi. Bu aktarımlara göre, Büyük Meclis’in toplantısı nedeniyle dinleyicilerin yeri

⁶² Hikmet Özdemir, **Atatürk’ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007, s.118

⁶³ Özdemir, **Atatürk’ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri**, s.103

⁶⁴ Cumhuriyet, 11 Kasım 1938

⁶⁵ Tan, 12 Kasım 1938; bkz. Ek 4.

doluydu; ve localarda büyükelçiler, elçiler, kordiplomatlığa mensup katılımcılar eşleriyle birlikte yer almışlardı. Saat onbirde Abdülhalik Renda'nın başkanlığında celse açıldı, yoklama yapıldı. Cumhurbaşkanı Atatürk'ün vefatına ilişkin hükümet teskeresinden sonra, rapor okunup seçim yapıldı. Reyleri tasnif edecek olanlar kura ile belirlendi. Atatürk'ü ilk gelişlerinde bağrına basan Ankara'nın tarihi valisi ve dönemin Kırşehir mebusu Yahya Galip de tasnife memur olanlar arasında idi. Reyler birer birer sayıldı, 348 mebusun tam ittifakı ile Malatya mebusu İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçildi. Celseye verilen 20 dakikalık arada Meclis Başkanı sonucu haber vermek ve kendilerini yemine davet etmek üzere İsmet İnönü'nün ikametgahına gitti. Bu sırada Meclisin önü, Cumhurbaşkanı seçiminin sonucunu bekleyen onbinlerce vatandaşla doluydu. Fakat halk yığınlarının topluluğu burada bitmiyor, asfalt boyunca İsmet İnönü'nün ikametgâhına giden yol üzerinde aynı yoğunlukta devam ediyordu. Milli Şef İnönü, millet kürsüsünden Türkiye'ye ve dünyaya hitap eden konuşmalarını söylerken göğsünde iki madalya görünüyordu. Bunlardan biri İstiklal, diğeri üzerinde 1337 tarihi ve Sakarya yazılı olan kılıçlı altın imtiyaz madalyası idi ki, Büyük Atatürk, mücadele ve ülkü arkadaşı İsmet İnönü'nün göğsüne, bu madalyayı Sakarya Savaşı'ndan sonra bizzat takmıştı.⁶⁶

Lozan kahramanının Devlet Riyaseti'ne 348 mevcudun tam ittifakı ile seçildiği belirtildi. Peyami Safa yazısında bununla ilgili şunları not etmektedir: *“Atatürk'ün yekpare milleti, İsmet İnönü'nün şahsında, eski birliğine sımsıkı sarılmış oluyor. Bu düşmanın son ümidini de ayaklar altına alan bir karardır. Bütün milli mücadele ve inkılâp boyunca İsmet adını Gazi adının yanı başında anmaya ve duymaya alışmış bir millet için de bundan daha teselli edici, nefes aldırıcı bir karar olamazdı”*.⁶⁷

Atatürk'ün ölümünün diğer devletlerdeki yankıları ve Türk Milletine göndermiş oldukları başsağlığı mesajları da yazılı basında yer alan kayda değer haberler arasındaydı.

⁶⁶ Cumhuriyet, 12 Kasım 1938

⁶⁷ Cumhuriyet, 12 Kasım 1938

Atatürk'ün ölümünün ordu üzerindeki etkisi de çok büyük oldu. Ordu ebedi başkomutanını uğurlarken saygıda kusur etmemiş, büyük üniforma giymiş subaylar 11 Kasım saat ondan başlayarak Atatürk'ün naşı başında saygı nöbeti tutmuşlardı. Yine bununla ilgili olarak Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın kendisine gelen taziyelere vermiş olduğu teşekkürü de, yazılı basında yer almıştı.⁶⁸ Cumhurbaşkanı seçilen İnönü'nün Mareşal'e göndermiş olduğu orduya taziye maksatlı mektup da okuyuculara aktarılmaktaydı.⁶⁹

Atatürk'ün ölümü ile gündeme gelen ve yazarlar arasında ilgi görüp tartışılan konulardan belki de en dikkat çeken, bundan sonra ne olacağı idi. Yunus Nadi, "Atatürk'ün Yolunda İşbaşında" isimli makalesinde "*O'nun eserlerini, üzerine toz kondurmayan bir itina ile devam ettireceğimiz gibi O'nun yürüdüğü bu yolda yürüyerek bu eserleri ve onların muhassalas olan ileri vatan ve milleti daha ileri ve daha yüksek kılacağız*" diyerek yapılması gerekeni apaçık biçimde ortaya koymuştu. Yine aynı gazetenin farklı bir yazarı Peyami Safa "Bundan Sonra" başlıklı yazısında benzer ifadelerle şunları yazmıştır: "*Bundan sonra ne mi yapacağız? Bütün planı hazırlanmış bütün prensipleri ortaya konmuş, bütün temelleri atılmış bir yapının katlarını, nesilden nesile ve alabildiğine yükseklerle doğru çıkmaya devam edeceğiz. Artık dün olduğu kadar bugün de, bir tereddüt, bir tercih, bir tenkid, bir tahsis devresinde değil, sadece bir inşa devresi içindeyiz. Durmadan inşa, dinlenmeden inşa, ııızganmadan savsaklamadan, bocalamadan inşa...Artık hiçbir şey sormayalım. İş başı saati çalışıyor.İş başına! Bu çalışma ve yaratma humması içinde vatana hıyanet suçlarından biri de şudur: Vakit kaybetmek. Durup dinlenmek ahdile, ey onyedi milyonun çalışmaya takatli fertleri iş başına!*"⁷⁰

12 Kasım tarihli yayınlarda görülen bir haber, Bayar kabinesinin istifası ve kabineyi kurma görevinin tekrar Bayar'a verilmesiydi. Yeni kurulan kabine ve yapılan değişiklikler halka bildirilmişti. Diğer bir haber İnönü'nün nutku idi.

⁶⁸ Ulus, 12 Kasım 1938; bkz. Ek 5.

⁶⁹ Cumhuriyet, 18 Kasım 1938

⁷⁰ Cumhuriyet, 24 Kasım 1938

İnönü'nün Millete Nutku'nda, Atatürk'ün ölümü ile ilgili derin üzüntüsünü bildirmiş ve gelecekle ilgili ümitli beyanlarda bulunmuştu. İnönü hem yurtiçinin yanı sıra, Atatürk'ün iç ve dış politikadaki etkisini bilen yabancı devletlerdeki soru işaretlerini gidermek maksadıyla yabancı gazetecilere de demeç vermişti. Bu demeçlerden birinde İnönü, Türkiye'nin iç siyasette olduğu gibi dış siyasette de barış davasına sadık kalacağını bildirmekteydi.⁷¹

1950'de bir parti liderinin seçim zaferinden hemen sonra katıldığı cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmasıyla bir ilk yaşanmış oldu. İktidardaki CHP'ye karşı siyasi muhalefeti örgütleyerek büyük bir seçim zaferi kazanan Demokrat Parti lideri Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı olduğu bu seçim, aday belirleme açısından ilginç bir eğilimi ortaya çıkarmıştı. 1950 Cumhurbaşkanı seçiminde ilk kez "Cumhurbaşkanı adayı kim olacaktır?" sorusu sorulmuş ve bu sorunun yanıtının kolay verilemeyeceği belli olmuştu. Cumhurbaşkanı adayı parti lideri mi, bilim adamı mı, bürokrat kökenli mi, asker mi, politikacı mı olacaktı? Sonuçta, Cumhurbaşkanı adayını belirlemek için toplanan DP meclis grubu Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı yönünde karar almıştı.⁷²

1950 Mayıs seçimlerinin hemen sonrasında en çok konuşulan konu, DP'nin bu derece beklenmeyen seçim zaferiydi. DP 41 vilayette 370 mebusluk kazanarak çoğunluğu elde etmişti. DP'nin iktidarı alması basın tarafından oldukça işlenmiş ve sonuç yabancı devletlerce de demokrasi açısından sevindirici bulunmuştu. Seçim sonuçları, yazarlar tarafından detaylı incelenmiş ve seçim sonuçlarından ders çıkarılması gerektiği yazılmıştı. Ali Naci Karacan *"Seçimlerin verdiği neticeler, memleket evladı olarak bizi birçok bakımlardan yeni düşüncelere sevk etmektedir. Bu düşünceler memleket kaderinin değişik ellere geçmek arifesinde olduğu bugünlerde yarın için hepimize ders olabilir"* diyerek alınacak birinci dersin milletin azmedince istediği sonucu alabileceğinin kanıtlanması ve ikinci dersin de ülke genelinde iktidar değişimin sorunsuz, demokratik ülkeye yakışır bir biçimde olduğuydu. Gerçekten Halk Partisi

⁷¹ Cumhuriyet, 23 Kasım 1938

⁷² Milliyet, 21 Mayıs 1950; bkz. Ek 6.

“mağlubiyeti efendice kabul etmiş”, ülkede seçim sonrasında karışıklık olmamıştı.⁷³

Seçimler yabancı basında da büyük ilgi gördü. New York Times gazetesi “Türkiye Demokrasiye Oy Veriyor” başlıklı yazısında şöyle demektedir:

“CHP’nin seçimlerde uğradığı hayret verici ve yıkıcı mağlubiyet, yalnız Türkiye’nin değil fakat bütün Batı demokrasisinin de iftihar etmesi gereken bir neticedir”.

Gazete bu seçimlerde en büyük şerefın İsmet İnönü’ye ait olduğunu yazmakta ve şöyle devam etmekteydi: “zira memleketine demokrasi yolunda büyük terakkiler kaydettiren İnönü’dür”⁷⁴. Seçimin hür bir güven ortamında gerçekleşmesinde oynadığı rol de özellikle belirtilmişti⁷⁵. Yabancıların seçimlerden çıkardığı diğer önemli bir sonuç, Türkiye’de komünizmin sevilmediğinin ve seçimler dolayısı ile dış siyasetin değişmeyeceğinin gösterilmesi olmuştu.⁷⁶

Türkiye’de iktidar değişmesi ile dış politikanın değişmeyeceğine dair bir açıklama Fuat Köprülü’den geldi. Köprülü “İttifaklarımızı ve dostluklarımızı kuvvetlendireceğiz”⁷⁷ diyerek partisinin dış politika değişikliğine gitmeyeceğini vurguladı.

Ancak iktidar değişiminin iç politikadaki yansımaları farklı olacaktı. Nitekim, iktidarın yeni sahibi DP’liler, bir levha vasıtasıyla, milletin ülkede iktidarı eline aldığına dair muhaliflerine yani CHP’ye nispet yapmaktaydı. Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapıldığı gün, 23 Mayıs 1950 tarihli Hürriyet gazetesinde şöyle tasvir edilmekteydi:

⁷³ Milliyet, 16 Mayıs 1950

⁷⁴ Cumhuriyet, 17 Mayıs 1950

⁷⁵ Hürriyet, 18 Mayıs 1950

⁷⁶ Hürriyet, 20 Mayıs 1950

⁷⁷ Milliyet, 17 Mayıs 1950

*“9ncu Büyük Millet Meclisinin yeni faaliyet devresine başlaması dolayısıyla, Ankara halkı büyük bir bayram günü yaşadı. Sabahın erken saatlerinden itibaren B.M.M.nin önü binlerce Ankaralı tarafından doldurulmuş bulunuyordu. Kalabalığın çok fazla olması dolayısıyla istasyona giden nakil vasıtaları başka yoldan işlemek zorunda kaldılar. Akşama doğru bu kalabalık büsbütün arttı. Polisler gelip geçenlere zorla yol açabiliyorlardı. Toplantıya tam onbeşte başlandı. Salona girer girmez nazarı çeken ilk şey “Egemenlik Ulusundur” levhası oldu. Bu levha Meclis Başkanı’nın oturduğu yerin yukarısında bulunmakta idi. Bir zamanlar “Hâkimiyet milletindir” şeklinde olan bu levha daha sonra “Egemenlik ulusundur” şeklinde olarak değiştirilmiş, bir müddet sonra da anlaşılmayan bir nedenden dolayı kaldırılmıştı. Levhanın kaldırılması keyfiyeti o sıralarda gazetelere aksetmiş, fakat üzerinde fazla durulmamıştı. Demokratların meclise gelir gelmez yaptıkları ilk iş bu levhayı hemen tekrar yazdırıp yerine asmak olmuştu”.*⁷⁸

Seçim sonuçlarının yarattığı heyecan kısa sürede yerini, Cumhurbaşkanının kim olacağı sorularına bıraktı. İlk yazılanlarda Cumhurbaşkanlığı adaylığı için Ali Fuat Cebesoy, Halil Özyörük ve Sadri Maksudi’nin isimleri üzerinde duruluyordu.⁷⁹ Ancak Cumhurbaşkanı adayının kesin olarak Demokrat Parti Meclis grubunda kararlaştırılacağı bilinmekle beraber, genel eğilim Celal Bayar’ın bu mevkiye gelmesi lehinde süratle gelişti.⁸⁰ Bu durumu Ali Naci Karacan Milliyet gazetesindeki köşesinde “*Bayar, Cumhurreisi olmamalıdır*”⁸¹ makalesi ile eleştirmiş ve Bayar’ın Cumhurbaşkanlığına karşı çıkmıştı. Ancak Parti Meclis Grubu genel eğilime uyarak, 20 Mayıs 1950 günü yapılan toplantı sonucunda Celal Bayar’ı Cumhurbaşkanlığı adaylığına seçti. 22 Mayıs 1950 günü yapılan Cumhurbaşkanı seçiminde Celal Bayar 387 oyla Cumhurbaşkanlığı’na seçildi.

⁷⁸ Hürriyet, 23 Mayıs 1950

⁷⁹ Cumhuriyet, 18 Mayıs 1950

⁸⁰ Cumhuriyet, 19 Mayıs 1950

⁸¹ Milliyet, 19 Mayıs 1950

Seçimler hep gizli reyle yapılıyordu ve tasnifi biraz uzun sürdü. Nihayet seçimin sonucu ilan edildi. Seçime katılan 453 milletvekilinden 387’si Celal Bayar’a, 64’ İsmet İnönü’ye, biri de Halil zyrk’e oy vermişti. Meclis Başkanı Refik Koraltan yeni Cumhurbaşkanının salona gelerek yemin edeceğini bildirdikten sonra, oturuma bir müddet ara verildi.10 dakika geçmemişti ki Celal Bayar’ın sağdaki kapıdan girerek başkanlık makamına doğru merdivenleri çıktığı görüldü. Müthiş bir alkış tufanı yükseldi. Bütün Halk Partili milletvekilleri, bütün kordiplomatik mensupları, locadaki askeri, sivil bütün erkan ve halk hep birden ayağı halktı. Demokratlar oturdukları yerden Halkıların hareketini seyrediyorlardı. *“Söylemeye lüzum yoktur ki bu hoş bir şey olmadı. Alkış kesildi. Ayaktakiler yerlerine oturdular. Celal Bayar’ın birkaç söz söyleyerek kendisini Cumhurbaşkanı seçenlere teşekkür etmesi bekleniyordu. Böyle olmadı. Doğrudan doğruya yemine geçti. Bayar yemini bitirdi. Alkışlar arasında kürsüyü terk ederken Halkçı milletvekilleri yine ayağa kalkarak yeni Cumhurbaşkanını selamladılar. Demokratlar bermutat Halkıları ve ayağa kalkan diğer şahısları ‘Ne oluyormuş!’ gibi bir eda ile seyretti”*.⁸² Kısacası, aslında bir cumhurbaşkanlığı seçimi, belki de olması gerektiğinden çok daha fazla yorumu ortaya çıkarmaktaydı. Bu rnek olay üzerinden gidilecek olursa, Halkçı milletvekillerinin, aday kendilerinden olmadığı halde, seçilen Cumhurbaşkanını devlet terbiyesi çerçevesinde ayakta selamlarken, DP’lilerin ya deneyim eksikliğinden veya özensizlik ya da anlık muhalif duygularla sergiledikleri tutum, Türkiye’nin iç siyasetinde her anlamda bir kırılmanın olduğunun da göstergesiydi. Bu dönüşüm, on yıllık DP iktidarının son bulacağı tarih olan 1960 yılına kadar da, farklı gündemlerle kendini hissettirdi.

1960 yılına gelindiğinde, Bayar’ın Cumhurbaşkanlığı Türkiye’de MBK’nın yönetime el koymasıyla sonlandı. Dolayısıyla, Türkiye’de askeri yönetim sonrası bir geçiş süreci başlarken, askeri lider Cumhurbaşkanı

⁸² Seçim sonrası iktidar-muhalefet tepkileri için Hürriyet, 23 Mayıs 1950; bkz. Ek 7. Ayrıca, 23 Mayıs tarihli Cumhuriyet gazetesi, yeni Millet Meclisi’nin ilk toplantısında Cumhurbaşkanlığı’na 66’ya karşı 387 oyla Celal Bayar’ın seçildiğini manşetten haber olarak aktarmaktadır. Cumhuriyet, 23 Mayıs 1950.

olmaktaydı. Geçiş süreci başında gücü elinde tutan askeri liderin üniforma çıkartması olarak kabul edilen Cumhurbaşkanı seçimi, devlet hizmetinde ulaşılabilir son nokta olduğundan askeri liderin bir an önce Cumhurbaşkanlığına oturabilme arzusu, seçimlerden çıkan parlamentonun açılmasını kolaylaştırmaktaydı. Böylece, 27 Mayıs'ta ülkede kontrolü ele alan Orgeneral Cemal Gürsel⁸³ 26 Ekim 1961'de parlamentoda yapılan seçimle Cumhurbaşkanlığı'na seçildi.

Cemal Gürsel 1961 seçimlerinden sonra yapmış olduğu röportajda Cumhurbaşkanlığı için adaylığını koyacağını söylemişti⁸⁴. 24 Ekim günü dört parti lideri ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları'nın hazır bulunduğu bir toplantı icra edilmiş; bu toplantı sonucunda Gürsel'in cumhurbaşkanı adayı olarak desteklenmesi ve Yassıada mahkûmları hakkında af istenmemesi konusunda protokol imzalanmıştı.⁸⁵ Seçim sonucunda Gürsel 607 oydan 434'ü ile Cumhurbaşkanı oldu.⁸⁶

Bu seçim sürecinde değinilmesi gereken önemli bir husus, diğer aday Prof.Dr. Ali Fuat Başgil'in adaylıktan çekilmesi idi. Bu konuyla ilgili dönemin etkili kalemi Abdi İpekçi, seçim sonuçlarından memnun olmayan ordu içindeki önemli kişilerin Ali Fuat Başgil gibi ordu tarafından sempatik görülmeyen, Atatürkçülüğüne inanılmayan bir şahsın adaylığından oldukça rahatsız olduklarını yazmıştı: “*Gelişen bu durum karşısında parti başkanları mevcut*

⁸³ Cemal Gürsel, 1957'de orgeneralliğe yükselmiş ve bir yıl sonra Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanmıştır. 27 Mayıs 1960 müdahalesiyle Gürsel, Milli Birlik Komitesi'nin başkanı olmuştur. Bu sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin *Devlet ve Hükümet Başkanı* ve aynı zamanda *Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanı* ilan edilmiştir. 1961 seçimlerinden sonra toplanan TBMM, Gürsel'i Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Sağlık durumu bozulan Cumhurbaşkanı Gürsel, 1966 yılında yaşamını yitirmiştir.

⁸⁴ Milliyet, 20 Ekim 1961

⁸⁵ Milliyet, 25 Ekim 1961; Ek 8.

⁸⁶ 27 Ekim 1961 tarihli Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri. Bkz. Ek 9.

*anayasaya ve seçilmiş parlamentoya dokunulmadan demokratik düzenin devam ettirilmesi tezini savunmuşlar, meseleleri hal yolunda gereken tavizleri vermeye razı olduklarını bildirmişlerdir. Nitekim bu toplantı sonucunda AP İdare Kurulu'nun Ali Fuat Başgil'in adaylığını geri aldıklarını bildirmesi manidardır.*⁸⁷

1960 askeri müdahalesinden sonra, Cumhurbaşkanlığı seçimi söz konusu olduğunda, ordunun tüm zamanlardan daha fazla bu konuya ağırlığını koymaya çalıştığı söylenebilir. Asker-sivil ilişkileri açısından dönemin siyasi gelişmeleri değerlendirildiğinde, 1960 müdahalesinin yol açtığı dalgalanmaların kırılmasında, rejimin normal bir sivil döneme geçiş sürecinde, askeri kimliğine rağmen Genekurmay Başkanı Cevdet Sunay⁸⁸'in rolü vardı. Özellikle 20 Mayıs 1963 gecesi Albay Talat Aydemir ve arkadaşlarının yeni bir darbe için harekete geçip Ankara Radyosu'nu kısa süreli de olsa iki sefer ele geçirdiklerinde, Genekurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın Ankara Radyosu'nun yayını kestirip Etimesgut'taki yayın merkezinden *“Türk Silahlı Kuvvetleri hükümetin emrindedir. Kara, deniz, hava ve jandarma komutanlıkları hükümeti desteklemektedir. Talat'ın üç beş adamı hüsrana uğrayacaklardır. Maceraperestler muvaffak olamayacaklardır ve cezalarını göreceklerdir*”⁸⁹ şeklindeki demeci, darbe teşebbüsünün hedefine ulaşmasını engellemiştir. Öte yandan, bazı üniversite mensuplarının yer aldığı sivil grupların, parlamentoyu kapatarak yepyeni bir düzen oluşturma düşüncesi, 1961-1965 döneminin korkulu rüyasıydı. Türkiye'nin bu rüyadan çabucak uyandırılmasında, en

⁸⁷ Milliyet, 24 Ekim 1961

⁸⁸ Cevdet Sunay, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 12'nci Genekurmay Başkanı (1960-1966) olmuş ve Mart 1966'da Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Sektörü olarak seçilmiştir. 28 Mart 1966'da yapılan seçimlerde kullanılan 532 oydan 461'ini alarak, Türkiye'nin 5. Cumhurbaşkanı olmuştur. 28 Mart 1973'te Cumhurbaşkanlığı görev süresi biten Sunay, 1961 Anayasası'nın sağladığı olanakla Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi olmuş ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar senatör olarak görev yapmıştır. 1982 günü İstanbul'da yaşamını yitirmiştir.

⁸⁹ Faik Yeni, **Cevdet Sunay**, Ankara 2008, s.23

yüksek askeri makamda görevli Orgeneral Sunay'ın katkısı önemliydi. 15 Mart 1966'da görevinden kendi isteği ile ayrılan Sunay, siyasi partilerin desteği ile sağlık durumu düzelmeyen dördüncü Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in ardından, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 28 Mart 1966 Çarşamba günü yapılan oylamaya, AP, CHP, TİP, YTP, Milli Birlik ve Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Grupları, ile iki bağımsız toplam 532 üyenin katıldığı oylamada, 461 oy alarak beşinci Cumhurbaşkanı seçildi.⁹⁰

Basına yansıyan haberlere göre Sunay, eski silah arkadaşı Cumhurbaşkanı Gürsel'in sağlığında Cumhurbaşkanı seçilmek istemediğini belirtmişti. Milli Birlik Komitesi'nin Demirel ile yapmış olduğu görüşmede MBK üyelerinin de Sunay'la aynı kanıda oldukları Başbakan'a iletilmişti.⁹¹ Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in hastalık nedeniyle görev yapamaz durumda bulunması, Anayasa mevzuatı açısından da sorun yarattı. Cumhurbaşkanlığı makamının hangi hallerde boşalmış sayılacağı, 1961 Anayasası'nda açıkça düzenlenmediğinden, Cumhurbaşkanının görev süresi bitmediği için, doktor raporu gerekmekteydi. O günkü koşullarda, Cumhurbaşkanı hayatta ve yurt içinde bulunduğu sırada vekalet müessesesi de işletilemeyeceğinden bir tıp kurulunun vereceği "görev yapamaz" raporu en gerçekçi yol iken, Cemal Gürsel'in eski silah arkadaşlarından oluşan Cumhuriyet Senatosu Milli Birlik Grubu üyeleri duygusal bir yaklaşımla sorunun çözümünü güçleştirmişlerdi.⁹²

Başbakanlıktan Cumhurbaşkanı'nın sağlık durumunun saptanmasını isteyen bir yazı alan Gülhane Askeri Tıp Akademisi Komutanlığı GATA ve Ankara Hastanesi Sağlık Kuruluna mensup profesör ve hekimleri evlerinden çağırılmış ve kısa bir süre sonra bu hekimler GATA'da toplanmıştı. Hekimler erken saatlerden itibaren Gürsel'i muayeneye başlamışlar; daha sonra Gülhane salonunda toplanarak görüşlerini açıklamışlardı. Yapılan incelemede 'Gürsel'in bu durumda görev yapamayacağı' belirtilmişti. Emekli Genelkurmay Başkanı

⁹⁰ Yeni, **a.g.e.**, s.40

⁹¹ Cumhuriyet, 24 Mart 1966

⁹² Özdemir, **Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanları Seçimleri**, s.193

Cevdet Sunay istirahat için gittiği İstanbul'dan Ankara'ya dönmek durumunda kalmıştı. Sunay bütün partilerin Cumhurbaşkanı adayı idi.⁹³

27 Mart 1966 tarihli Milliyet gazetesindeki habere göre, *“Dün sabah yurda getirilmiş olan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e GATA'da 37 yetkili tıp uzmanın katılımıyla geniş bir konsültasyon yapılmış ve sağlık durumunun göreve devamı imkan vermeyecek mahiyette ve ciddiyette bulunduğu tespit edilerek bir rapor halinde hükümete sunulmuştur.”*⁹⁴

29 Mart tarihli Hürriyet ise birkaç gün sonra şu habere yer veriyordu: *“TBMM nin dün öğleden sonra yaptığı tarihi toplantıda 66 yaşındaki Genelkurmay eski Başkanı emekli Orgeneral Cevdet Sunay, ani olarak adaylığını koyan Türkeş'i büyük oy farkı ile eleyerek Türkiye Cumhuriyetinin beşinci Cumhurbaşkanlığına”* seçildi.⁹⁵

Cumhurbaşkanlığı seçiminde CKMP lideri Alparslan Türkeş de adaylığını koymuştu. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin beşinci Cumhurbaşkanı seçimi TBMM'nin ortak birleşiminde yapılmış ve Genelkurmay Eski Başkanı Kontenjan Senatörü Emekli Orgeneral Cevdet Sunay, büyük bir çoğunlukla Cumhurbaşkanı seçilmişti.⁹⁶ Cumhurbaşkanı'na yapılan tezahürat büyüktü ve Sunay yemin ederken çok heyecanlı idi.⁹⁷

Kısacası, yukarıda aktarılan tüm bu olaylar, karmaşık gibi görünse de, aslında altında yatan neden kolayca anlaşılabilir türdendi. Nitekim eski Genelkurmay Başkanı ve ihtilal sonrası yönetimi üstlenen MBK üyelerinin, ihtilalin lideri konumunda olan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e olan bağlılık ve askeri hürmet nedeniyle, yaşarken onun bırakacağı bir görevi üstlenmede

⁹³ Cumhuriyet, 27 Mart 1966

⁹⁴ Milliyet, 27 Mart 1966

⁹⁵ Hürriyet, 29 Mart 1966

⁹⁶ Dünya, 29 Mart 1966; Ek 10.

⁹⁷ Tercüman, 29 Mart 1966; Ek 11.

çekingen davrandıkları aşikârdı. Bu neticeden dolayı, Cumhurbaşkanlığı seçiminden önce ufak çaplı bir kriz yaşanmış ve bu sorun kısa sürede atlatılmıştır.

O günkü durumda Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından takip edilen ikinci önemli olay hükümetin istifa edip etmeyeceğiydi. İlk Cumhurbaşkanı Atatürk'ün seçiminden bu yana siyasi bir gelenek olan, Başbakanın kabinesinin istifasını sunması ilk defa bu seçimde olmadı. Cumhurbaşkanı seçimi sonrası açıklama yapan Başbakan Demirel “*Anayasamızda hükümetin hangi hallerde istifa edeceği sarih olarak belirlenmiştir. Reiscumhurun değişmesi hükümetin istifa sebepleri arasında bulunmamaktadır. 1961 Anayasa nizamının gereği icabı hükümetin istifası mevzubahis değildir*” dedi.⁹⁸

Fahri Korutürk⁹⁹'ün Cumhurbaşkanlığına seçiliş süreci ise, kendisinden iki önceki cumhurbaşkanlarının seçim sürecinden tam ters istikamette cereyan etmiştir. Cemal Gürsel ve Cevdet Sunay gibi dönemin üst düzey askeri yöneticilerinin adaylıklarını destekleyen siyasi partiler, 1973 yılının Genelkurmay Başkanı Orgeneral Faruk Gürler'in adaylığını desteklememişti. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın yedi yıllık görev süresini doldurmasının ardından görevden ayrıldığından itibaren 25 gün boyunca Parlamento, seçim için yapılan 14. turda Cumhurbaşkanı seçememişti. Bu durum seçim öncesinde ve sürecinde farklı bir konuyu gündeme getirdi. AP ve CHP'nin desteklediği “Sunay Formülü” içerisinde, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresinin iki sene uzatılmasının yolu arandı. Ancak Sunay'ın da, anayasadaki amir hükmün mevcudiyetine rağmen, büyük siyasi partilerin ve anayasal

⁹⁸ Cumhuriyet, 30 Mart 1966

⁹⁹ Fahri S. Korutürk, 1959'da oramiral olan olmuş; emekli olduktan sonra 1960'ta Moskova Büyükelçiliği'ne atanmıştır. 1968'de Kontenjan Senatörü olmuştur. 1973'te Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Görev süresinin bitmesinden sonra, 1961 Anayasası'nın sağladığı olanakla Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi olmuştur. 12 Eylül'den sonra Tabii Üyelik görevi sona ermiştir. 7 yılı Cumhurbaşkanlığı olmak üzere ömrünün yaklaşık ellibeş yılını devlet hizmetinde geçirmiştir. Ekim 1987'de yaşamını yitirmiştir.

kuruluşların ısrarlı çağrısı ve zaruriyetlerin baskısı neticesinde muvafakat ettiği¹⁰⁰ bu yol mecliste yapılan oylama neticesinde kabul edilmemiştir. İlk oylamaya, Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrılarak Kontenjan senatörlüğüne getirilen Faruk Gürler, Cumhuriyet Senatosu Başkanı Tekin Arıburun ve DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli katılmış; ancak gerekli oyu alamamışlardı.

Cumhurbaşkanı seçiminde yaşanan bu sıkıntılar dönemin güçlü yazarı Abdi İpekçi tarafından şu şekilde aktarılmaktadır: “*Cumhurbaşkanı seçimi geleneksel güçler ile yeni güçler arasındaki mücadeleyi somutlaştıran bir olay niteliği kazanmıştır. Bu olayın temelinde yönetimdeki ağırlıklarını korumak isteyen sivil-asker aydınlar, bürokratlar ile bu ağırlığa son vermeyi isteyenlerin çatışması vardır*”.¹⁰¹

Sonuçta, 1973 Cumhurbaşkanlığı seçiminde değişik toplum kesimleri ile büyük siyasi partiler arasında yeni Cumhurbaşkanlığı için yapılan uzun ve yorucu görüşmelerin sonunda Cumhuriyet Senatosu Kontenjan grubu başkanı Fahri Korutürk'ün adı üzerinde uzlaşmış ve Emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Cumhurbaşkanlığı'na getirilmişti. Korutürk'ün, Cumhurbaşkanı olarak isminin son anda akıllara gelmesinin ve hiçbir siyasi partiyle bağlantısı olmamasının, tartışılmadan 6.Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinde ağırlıklı payı vardır¹⁰².

Basında Korutürk'ün Cumhurbaşkanlığı'na seçimine ilişkin olarak, “*Korutürk Başkan– Mecliste bulunan 557 üyeden 365i oylarını Korutürk'e verdi. Başkan için 101 pare top atıldı*” haberleri yer almaktaydı.¹⁰³ Ancak

¹⁰⁰ **Türkiye Cumhuriyeti'nin Beşinci Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Söylev ve Demeçleri**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1978, s.452

¹⁰¹ Hikmet Özdemir, **Fahri S. Korutürk**, Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi Amirliği, Ankara 2006, s.64

¹⁰² Korutürk'ün Cumhurbaşkanlığına adaylığı ve seçimi hakkında bkz. Erdil Akay, **Korutürk'lü Yıllarım**, Erko Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.147-148

¹⁰³ Hürriyet, 7 Nisan 1973; Ek 12.

haberlerin, karikatürlere yansıyan yönü de ilginçti. 7 Nisan 1973 tarihli Milliyet gazetesindeki “Meclis Kulislerinde” başlıklı karikatürde, uzun süren Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin partilerin aniden anlaşması neticesinde beklenmedik bir hızda neticelendiğine ilişkin esprili bir mizansene yer verilmekteydi. Burada daha önce Cumhurbaşkanı olma konusunda ismi çok fazla geçmeyen Korutürk’ün başına “yorgun bir martı” konduğu hususu esprili bir şekilde çizilmişti.¹⁰⁴

Ferit Melen hükümeti yeni Cumhurbaşkanının seçilmesi üzerine istifa etmişti. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği¹⁰⁵, bu konuda yayımladığı bildiride, Başbakan Melen’in yeni seçilmiş bulunan Cumhurbaşkanı Korutürk’e Anayasa’ya göre yürütme organının da başı olarak tanınan yetkileri serbestçe kullanabilmeleri olanağını sağlamak amacıyla hükümetin istifasını sunduğunu belirtmişti.¹⁰⁶

Cumhurbaşkanlığı makamına Fahri Korutürk’ün seçimi herkes tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Nadir Nadi Cumhuriyet’teki köşesinde “*evet geç oldu güç de oldu ama politika çevrelerinden yansıyan seslere kulak verilirse herhalde iyi oldu*”¹⁰⁷ sözleriyle bu genel kanıyı dile getirmişti. Korutürk’ün Cumhurbaşkanı seçilme süreci, ilginç bir görsel tabloya da sahne oldu. Önceki

¹⁰⁴ Milliyet, 7 Nisan 1973; Ek 13.

¹⁰⁵ Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri, görevlerinin yürütülmesinden dolayı Cumhurbaşkanı’na karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı’nın Anayasa ve yasalarla belirlenen görev ve yetkilerinin kullanılması için gerek duyduğu bilgileri toplamak, değerlendirmek ve sunmak üzere, TBMM Başkanlığı, Başbakanlık, Genelkurmay Başkanlığı, Bakanlıklar, MGK Genel Sekreterliği, diğer kamu ve özel kurum ve kuruluşlarla iletişim sağlamak; Cumhurbaşkanı’nın konutu ve çalışma yeri ile Genel Sekreterlik Örgütü’nün her türlü yönetsel ve sosyal hizmetlerini planlamak ve yürütmek, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri’nin yükümlülüğündedir. **Cumhurbaşkanlığı Tarihi 1923-2005**, Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara 2005, s.356

¹⁰⁶ Cumhuriyet, 8 Nisan 1973

¹⁰⁷ Cumhuriyet, 8 Nisan 1973

Cumhurbaşkanı seçimlerinde, salonlar, localar hatta meclis bahçesi dolup taşarken, Korutürk'ün 15.tura erişen seçim serüveni nedeniyle, Cumhurbaşkanı seçildiği gün, özellikle diplomatların olduğu localar boştu.¹⁰⁸

Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi dış basında da yankı uyandırdı. “Guardian” gazetesi “*Türkiye, dümeni eski bir amiralin eline verdi*” derken, “Time” ise Korutürk'ün gerekenden 47 oy fazla alarak açık ara Cumhurbaşkanı seçildiğini duyurdu.¹⁰⁹

İç siyasetin dönemeçlerinden biri olan 1980 tarihine gelindiğinde, memleketin iyi bir durumda olmadığı 6. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün 5 Nisan 1980 günü görevden ayrılırken yayınladığı veda mesajında devletin en üst makamının ağzından, siyasi partilerin uzlaşmaz tutumlarını da suçlar bir dil ile bildiriliyordu¹¹⁰. Nitekim 12 Eylül 1980 Darbesi ile yönetime el koyacak olan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren durum hakkındaki görüşlerini ve ilk defa müdahale ile ilgili fikrini not defterine şu ifadelerle geçiriyordu: “*Durum hiç de iyi değil. Hiçbir şeyin halledildiği yok. Galiba sonunda bu işe müdahale etmek zorunda kalacağız. Kuvvet Komutanları ile yaptığımız görüşmede önümüzdeki haftayı da beklemenin uygun olacağı neticesine vardık. Eğer durum böyle devam eder ve partiler bu anlayışsızlık içerisinde olurlarsa bir müdahaleden başka çıkar yol kalmıyor.*”¹¹¹

12 Eylül darbesi ile yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi T.B.M.M.'ye ve Cumhuriyet Senatosu'na ait görev ve yetkilerin geçici olarak M.B.K. ve Cumhurbaşkanına ait görev ve yetkilerinde M.G.K. Başkanı ve

¹⁰⁸ Hürriyet, 7 Nisan 1973

¹⁰⁹ Cumhuriyet, 8 Nisan 1973

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C.3, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1980, s.207

¹¹¹ Kenan Evren, **Zorlu Yıllarım**, C.1, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994, s.166

Devlet Başkanı'nca yerine getirileceğini bir kanun maddesi ile meşrulaştırarak, askeri liderin Cumhurbaşkanı olması durumunu tekrarlamıştır¹¹²

Parlamento'nun feshedildiği, parti faaliyetlerinin durdurulduğu, milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırıldığı haberi gazetelerde yer alıyordu.¹¹³ Ancak dönemin Genelkurmay Başkanı ve daha sonra Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren¹¹⁴, askeri müdahaleyle ilgili “*Demokrasiyi kaldırmadık... Kurmak için harekatı yaptık*” diyor, harekatın tarih kitaplarındaki bir darbe olmadığını söylüyor ve harekatın amaçlarını şu şekilde açıklıyordu: Milli birliği korumak, terörü önleyerek can ve mal güvenliğini tesis etmek, devlet otoritesini hâkim kılmak, sosyal barışı milli anlayış ve beraberliği sağlamak, sosyal adalete ferdi hak ve hürriyete ve insan haklarına dayalı laik ve cumhuriyet rejimini işlerli kılmak ve nihayet makul bir sürede yasal düzenlemeleri tamamladıktan sonra sivil idareyi yeniden tesis etmek.¹¹⁵

Kenan Evren, 18 Eylül'de TBMM'nin Şeref Salonu'nda yapılan büyük bir törenle and içerek, Devlet Başkanlığı'nı üzerine almıştır.¹¹⁶ Dönemin yazılı medyasına bakıldığında, gündemi işgal eden konuların Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı seçiminden ziyade, sıkıyönetim tedbirleri etrafında şekillendiği

¹¹² **Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi**, 27 Ekim 1980, Birleşim 12, Oturum 1.

¹¹³ Hürriyet, 13 Eylül 1980

¹¹⁴ Kenan Evren, 1978'de Genelkurmay Başkanlığı'na atanmıştır. 12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin harekatını, Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı sıfatıyla yönetmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ülke yönetimine el koymasıyla birlikte, Devlet Başkanlığı görevini de üstlenmiştir. 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçimler sonucunda oluşan yeni TBMM'nin Başkanlık Divanı göreve başlayınca Milli Güvenlik Konseyi'nin Başkanlığı sıfatını bırakan Evren, yeni Anayasa'nın kabulüyle başladığı Cumhurbaşkanlığı görevini yedi yıl sürdürmüştür.

¹¹⁵ Hürriyet, 17 Eylül 1980; Ek 14.

¹¹⁶ Hürriyet, 19 Eylül 1980; Ek 15.

görülmektedir. DİSK ve MİSK'e bağlı sendikaların faaliyetten menedilmeleri, derneklerin kapatılması, bankaların geçici bir süre ile hizmet vermemesi, sokağa çıkma yasağının getirilmesi gibi konular manşetteydi.¹¹⁷

1989 Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Çankaya'da bir ilke de imza attı. Cumhurbaşkanlığı'na seçilen ANAP Başkanı Turgut Özal¹¹⁸, 9 Kasım 1989 günü yapılan seçimler ile TBMM'de and içerek görevine başlamış; yedinci Cumhurbaşkanı Kenan Evren'den Çankaya Köşkü'nde yapılan devir-teslim töreni ile devralmıştır.¹¹⁹ Ayrıca Özal, Celal Bayar sonrasındaki 29 yıllık bir dönemin ardından gelen, sivil kökenli Cumhurbaşkanı olma özelliği de taşımaktaydı. Bu da dönemin gazetelerine, NATO eski Genel Sekreteri'nin "*sivil cumhurbaşkanı Türkiye için şans*" ifadeleriyle yansıdığı küçük ama dikkat çekici bir saptamaydı.¹²⁰ Ancak Özal'ın Cumhurbaşkanlığına seçimi yine uzlaşılı ile yapılmamış, bir hükümet kararı ile gerçekleşmiştir. Bu konuda Özal seçim esnasında herkesin aleyhinde olduğunu anılarında bahsetmektedir.¹²¹

1980 dönemi yasaklı siyasetçilerinden biri olan Süleyman Demirel'in dokuzuncu cumhurbaşkanı seçilmesi, Türkiye'de 1980 öncesi bölünmüşlüğü ortadan kalktığını gösteren bir parametre olarak algılanabilir. Nitekim Demirel'in siyasi rakibi olan Mesut Yılmaz'ın 17 Mayıs 1993 tarihli Sabah

¹¹⁷ Hürriyet, 13 ve 19 Eylül 1980

¹¹⁸ Turgut Özal, Mayıs 1983'te Anavatan Partisi'ni kurduktan sonra, 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçimleri kazanmış ve üstlendiği Başbakanlık görevini 1989'a kadar sürdürmüştür. 31 Ekim 1989 günü Cumhurbaşkanlığı seçimi için yapılan üçüncü tur oylamada, toplantıda bulunan 285 üyeden 263'ünün oyunu alan İstanbul Milletvekili ve başbakan Turgut Özal, Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Görev süresini tamamlamadan 17 Nisan 1993'te yaşamını yitirmiştir.

¹¹⁹ Türkiye, 10 Kasım 1989; Ek 16.

¹²⁰ Zaman, 10 Kasım 1989; Ek 17.

¹²¹ Mehmet Barlas, **Turgut Özal'ın Anıları**, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 77

gazetesine verdiği demeçte, “Sayın Demirel ile olan siyasi mücadelemizi noktaltıyoruz. Kendisi artık bizim siyasi muhatabımız değil, devletin başı durumundadır” sözlerine yer vermekteydi. Yılmaz, Demirel’in yeminiye bağlı kaldığı sürece onu destekleyeceklerini de sözlerine eklemekteydi.¹²²

Cumhurbaşkanı seçiminde net bir adayın olmaması veya uzlaşa sağlanamaması, kamuoyunda ve yazılı medyada seçime ilişkin geniş yankı bulurken, uzlaşa sağlanan ve pek spekülasyona yer kalmayan durumlarda –ki bunlardan biri Ahmet Necdet Sezer¹²³’in seçimi esnasında yaşanmıştı— yeterli ilginin belirmediği görülmektedir. Bu durumun Cumhuriyet ve Zaman gibi iki farklı bakış açısına sahip yayın organının 17 Mayıs 2000 tarihli manşetlerine bakarak saptanması mümkündür. Daha önce gazetelerde kapsamlı olarak yer bulan seçim haberleri, yerini gazete köşelerindeki sade ama önemli mesajlar içeren haberlere bırakmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimi ve yeni seçilen Cumhurbaşkanının yeminiyle ilgili geçmişle kıyaslandığında, örneğin yeni seçilen Cumhurbaşkanının, laikliğe ve hukuk devleti ilkesine, onbir yıllık zorunlu temel eğitime, Cumhuriyetin kuruluş ilkelerinin güncel olduğuna ve yol gösterici olarak Atatürk milliyetçiliğini seçtiğine dair hususların önemle vurgulanması dikkat çekiciydi.¹²⁴ Son tahlilde, Anayasa Mahkemesi Başkanı Sezer, mevcut siyasi partilerin anlaşması neticesinde 16 Mayıs 2000’den itibaren Köşk’te Sezer dönemini başlatmıştır.

Bir diğer bakış açısından yorumlarsak Atatürk’ten Sezer’e kadar gelen cumhurbaşkanı seçimleri süresince, hükümet değişimleri ile yan yana giden

¹²² Sabah ve Zaman, 17 Mayıs 1993; Ek 18.

¹²³ Ahmet Necdet Sezer, Ocak 1998’de Anayasa Mahkemesi Başkanlığı’na seçilmiş ve bu görevindeyken hükümeti oluşturan koalisyon partileri liderlerinin, Cumhurbaşkanı adayı olarak üzerinde uzlaşmaya vardığı isim olmuştur. 5 Mayıs 2000’de TBMM’de yapılan oylamaya katılan 533 üyeden 330’unun oyuyla Sezer, Türkiye Cumhuriyeti’nin 10.Cumhurbaşkanı olarak görevini devralmıştır.

¹²⁴ Zaman, 17 Mayıs 2000; Ek 19. Ayrıca Cumhuriyet, 17 Mayıs 2000.

cumhurbaşkanı seçimlerine halkın ilgisinin oldukça yoğun olduğu, ancak sıra dışı durumlarda seçim bizzat içinde olmaktan ziyade gündemdeki adayı benimsediği ya da genel anlamda siyasi kimlikli bir aday üzerinde uzlaşı sağlanamadığı hallerde siyaset dışı bir adayın bu makama aday gösterildiği gibi muhtelif durumlara da Türk Kamuoyunda rastlamak mümkündür.

SONUÇ

Cumhurbaşkanlığı makamının kuruluşundan günümüze kadarki gelişimi incelendiğinde, Cumhurbaşkanlığı 1923'te Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı ile varlık bulan ve o güne kadar devlet kademesinde yeri olmayan bir makamdır. Büyük Millet Meclisi'nin yeni bir rejimi ve makamı kabulü ile Türkiye'de iki başlı yürütme organı ile parlamenter rejime geçilmiştir.

Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri anayasalar içinde incelediğinde, yeni kurulan bu makamın yürütme organı içinde temellerine oturduğunu söylemek mümkündür. Tarihsel süreç içerisinde Cumhurbaşkanının anayasal yetkileri zamanla azalma göstermekle beraber, 1982 Anayasası'nda nispeten kuvvetlenerek yürütme organı içinde aktif bir unsur durumuna gelmiştir.

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri belirlenirken içinde bulunulan dönemin siyasi durumu ve şartları etkili olmuştur. 24 TE'si süresince olgunlaşan Cumhurbaşkanlığı makamı, bu dönemde yürütme organı olarak oldukça etkili bir konumdaydı. Hatta Meclis'te iktidarı ele alan partinin başkanı Cumhurbaşkanı seçilmekteydi. Elbette bunda ilk iki Cumhurbaşkanının Kurtuluş Savaşı önderleri ve Cumhuriyetin kurucuları olması önemli yer tutmaktadır.

Her ne kadar 1950'den sonra seçilen Cumhurbaşkanı partisinden istifa etse de, uygulamada hükümet işlerine müdahil olduğu görülmektedir. Nitekim bu tez çalışmasında da belirtildiği gibi, 1970'lere kadar –özellikle 1923-1950 arasında– her cumhurbaşkanı seçiminin ardından, anayasada yazmasa bile, başbakanın yürütmenin başı olarak Cumhurbaşkanına tercih yapabilmesi için kabinenin istifasını verdiği görülmektedir.

1961 Anayasası sembolik devlet başkanlığı anlayışı ile hazırlanmış ve cumhurbaşkanının icra gücü zayıflatılmıştır. 1982 Anayasası'nda ise, cumhurbaşkanlarının devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmalarını takip edeceği ve bu organlar arasında uzlaştırıcı rolü olduğu belirtilmiştir. Bu amaçla, cumhurbaşkanına sistem içinde oluşabilecek sorun ve tıkanmaları gidermek için birtakım yetkiler verilmiştir. Böylelikle, cumhurbaşkanı yürütme içerisinde daha

aktif bir hale gelmiştir ki zaman zaman hükümet-cumhurbaşkanı çatışması ortaya çıkmaktadır.

Cumhurbaşkanının yürütmedeki bu aktif durumunun yanında anayasa ile kendisine verilmiş olan, devlet teşkilatında yani kamu bürokrasisinde görev alacak yüksek rütbeli bürokratları atama görevi vardır ki bu, mevcut tezin konusu açısından oldukça önemlidir.

Birinci bölümde belirtildiği gibi, bürokrasi ve bürokratlar ülke genelinde iktidarı kullanma ve ona sahip olma konusunda kritik bir konumda bulunmaktadırlar. Özellikle Türkiye’de Kurtuluş Savaşı’nı takiben yapılan ilerici devrimlerin asker-sivil bürokrat eksenli olduğu ve yeni kurulan rejim içinde ülke yönetiminde siyasetçiden ziyade bürokratların aktif olarak görev aldığı görülmektedir. Nitekim 1950-1960 döneminde yaşanan krizlerin temelinde bu vardır. Uzunca bir süre memleket üzerinde iktidarı elinde tutmuş bürokrasi ile seçimlerle işbaşına gelen hükümet iktidar mücadelesi vermiştir. 1961 Anayasası’nda bu durumun etkileri açıkça görülmektedir.

21 TE’si ve 24 TE’sinde *egemenlik Millet Meclisi tarafından kullanılır* derken, 1961 Anayasası’nda *milletin egemenliğini, anayasasının koyduğu kurallara göre, yetkili organlar eliyle kullanır* sözü yer almaktadır. İşte bu noktada Cumhurbaşkanının bu kurumlara başkan ve üye seçiminde yapacağı tercihler büyük önem kazanmaktadır.

Özellikle son dönemde büyük tartışmaların yaşandığı, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Yargıtay, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve vekilinin atanması, Yükseköğretim Kurulu Başkanı ve üyelerinin belirlenmesi, büyükelçilerin atanması gibi görevleri, devlet bürokrasisinin şekillenmesi bakımından Cumhurbaşkanını çok kritik bir konuma getirmiştir. 1982 Anayasası’nda devletin başı olduğu ve bu sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni ve Türk Milletinin birliğini temsil eden ve hem devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını sağlamakla, hem de partiler üstü ve tarafsız kalmakla sorumlu olan Cumhurbaşkanının yapacağı bu atamalar, ülkenin siyasi durumu ve rejim açısından önemli bir yere sahiptir.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri gözden geçirildiğinde, ilk iki cumhurbaşkanı dışında diğerlerinin seçiminde çeşitli zorluklarla karşılaşıldığı görülür. Atatürk ve İnönü'nün Kurtuluş Savaşı'nın iki kahramanı ve Cumhuriyetin kurucuları olması, bu yüce makama seçilmelerinde soru işaretini doğurmamıştır. Ancak İnönü'den sonra Bayar'la başlayan süreçte kimin cumhurbaşkanı seçileceği sorusu gündeme gelmiş ve bu sorunun yanıtının kolay verilemeyeceği belli olmuştur. Cumhurbaşkanı adayı parti lideri mi, bilim adamı mı, bürokrat kökenli mi, asker mi, politikacı mı olacaktır? İşte tam bu noktada Cumhurbaşkanını mecliste seçecek iktidar ve muhalefet partilerinin yanında hesaba katılması gereken diğer bir aktör ordudur. Cumhurbaşkanlığı seçimleri söz konusu olduğunda, ordunun bu konu üzerinde diğer hiçbir konuya vermediği kadar önem verdiği ve üzerinde durduğu görülmektedir. Ayrıca siyasi partiler tarafından, üzerinde tüm taraflarca uzlaşmaya varılmadan aday gösterilmesi ve bu isim üzerinde ısrar edilmesi, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin tıkanmasına yol açmıştır. 1961, 1973 ve 1980 seçimlerinde bu durum net bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1961 seçimlerinde MBK Başkanı ve Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in karşına, ordu tarafından sempati ile bakılmayan ve Atatürkçülüğüne güvenilmeyen Prof.Dr. Ali Fuat Başgil Adalet Partililerce aday olarak çıkarılmak istenmiş, ancak Başgil askeri çevrelerin baskısıyla adaylıktan çekilmiştir. 1973'te yine seçim öncesi bir isim üzerinde anlaşılammış ve cumhurbaşkanının seçimi ancak 15.turda gerçekleşmiştir. 1980'de ise siyasi partiler, bırakın uzlaşmayı, parlamenter sistemin açıklarını birbirlerine karşı kullanarak cumhurbaşkanı seçilmesini bizzat engelleyerek ülkenin içinde bulunduğu krizi körüklemişler ve askeri müdahaleye giden yolu biraz daha kısaltmışlardır.

Bu açıklamalar sonucunda, ordunun cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili yakın ilgisine dair kısa bir yorum eklemek gerekirse, Kurtuluş Savaşı'nda ve yeni devletin kuruluşunda öncü rolü oynayan ve devlet kurulduktan sonra da devlet bürokrasisi vasıtası ile devlet yönetiminde ağırlığı olan ordunun, devleti temsil edecek ve kendisine başkomutanlık yapacak cumhurbaşkanının bu bürokratik yapılanmayı etkileme ve şekillendirme gücünü farklı yönde

kullanarak, oturmuş dengeleri değiştirmesine izin vermemeyi istemesi belirtilebilir.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili ulaşılan diğer bir sonuç, asker olsun sivil olsun, kendisine cumhurbaşkanı yolu açılan hiç kimsenin bu teklifi geri evirmediğidir. Seçimle, halkın oyu ile iktidar olmuş ve partisinin başında bizzat icra makamında olması gereken parti liderleri, gelen bu fırsatları değerlendirmiş ve bu yüce makama çıkmışlardır. 1950’de ezici bir zafer kazanan DP lideri Celal Bayar, 1989’da aktif siyasette sadece beş sene bulunan dönemin başkanı Turgut Özal ve 1993’te siyasi yasağı henüz bitmiş DYP lideri Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı seçilmek konusunda tereddüt etmemişlerdir.

Yine bu konuyla ilgili bir diğer nokta da, cumhurbaşkanlığına seçilen siyasetçilerin İnönü dışında hiçbirinin siyasete geri dönmediği veya dönemediğidir. Asker kökenli cumhurbaşkanlarından 1961 seçimlerinde MBK Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, 1966 seçimlerinde de emekli Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay bu tarihi fırsatı geri evirmemiştir. Hatta Orgeneral Sunay, siyasi partilerin kendi adaylığını desteklemeleri üzerine Genelkurmay Başkanlığı’ndan kendi istediği ile ayrılmıştır. 1973’te taraflar Cumhurbaşkanı için bir uzlaşı sağlayamamışlar ve seçim süresince neredeyse mecliste bulunan kontenjan senatörlerinin tamamı basın tarafından cumhurbaşkanı adayı olarak lanse edilmiştir. Sonuçta ismi anılan tüm Kontenjan Senatörleri bu beklenti içine girmiş ama üzerinde uzlaşı sağlanarak seçimden galip ayrılan eski Deniz Kuvvetleri Komutanı emekli Oramiral Fahri Korutürk olmuştur.

Seçim süreci ile ilgili saptanacak önemli ve son nokta uzlaşıdır. Gerek siyasi partiler ve gerekse bu konuda görüş bildiren ve sürece dahil olan devlet organlarının uzlaşarak cumhurbaşkanını seçmesi önemlidir. Bu sürecin, direkt olarak Cumhurbaşkanı’nın bürokratik rolünü şekillendirdiğini söylemek her zaman için doğru olmasa da, bürokratik çabaları eşitlendirdiğini söylemek mümkündür. Nitekim bu tarzda, uzlaşı ile seçilen cumhurbaşkanlarının seçim ve görev sürecinde büyük sıkıntılar yaşanmamıştır. Seçim sürecinde ortak paydada uzlaşan kurum ve kişiler kendilerini Cumhurbaşkanı’na daha yakın hissedebilmiş

ve diyalog kanallarını sürekli açık tutma eğiliminde olmuşlardır. Buna karşın, uzlaşma olmadan seçilenlerin hem seçim aşamasında hem de görev süresince çeşitli tıkanıklıklar olmuş ve sistem zorlanmıştır. Milli uzlaşma yerine, sadece iktidar partisinin desteği ile seçilen cumhurbaşkanlarının, kendisini seçen meclis değiştikten ve özellikle geldikleri siyasi partinin mecliste kazandığı milletvekili sayısı azaldığında, meşruiyetlerinin diğer partilerce ve kamuoyunca tartışıldığı görülmüştür. Bu noktada gerek iktidarcı gerekse muhalefetçi uzlaşmaz bir tavır sergilemenin Türk demokrasisine ve bürokrasisine bir fayda sağlamadığı tarihi tecrübelerle kanıtlanmıştır.

KAYNAKÇA

BİRİNCİL ELDEN KAYNAKLAR

1921 Teşkilatı Esasiyesi

1924 Teşkilatı Esasiyesi

T.C. 1961 Anayasası

T.C. 1982 Anayasası

Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi

TBMM Gizli Celse Zabıtları

T.C. Hükümet Programları

GAZETELER

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Hürriyet

Milliyet

Sabah

Son Posta

Tan

Tercüman

Ulus

Vakit

Zaman

KİTAP VE MAKALELER

Abadan, Nermin; **Bürokrasi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1959

Akay, Erdil; **Korutürk'ü Yıllarım**, Erko Yayıncılık, İstanbul, 2007

Arar, İsmail (derleyen); **Hükümet Programları (1920-1965)**, Tipo Basımevi, İstanbul, 1968

Balcı, Muharrem; **MGK ve Demokrasi: Hukuk-Ordu-Siyaset**, Umut Kağıtçılık-Matbaacılık, İstanbul, 1997

Barlas, Mehmet; **Turgut Özal'ın Anıları**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000

_____; **Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1980

_____; **Cumhurbaşkanlığı Tarihi 1923-2005**, Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara, 2005

_____; **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.2**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983

Eryılmaz, Bilal; **Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002

Evren, Kenan; **Zorlu Yıllarım**, C.1, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994

Özdemir, Hikmet; **Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağan Dışı Rolü**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994

Özdemir, Hikmet; **Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007

Özdemir Hikmet; **Fahri S. Korutürk**, Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi Amirliği, Ankara, 2006

Sarı, Fuat; **Milli Güvenlik Kurulunun Yapısı ve ve Türk Siyasetindeki Yeri**, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998

Şaylan, Gencay; **Türkiye'de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974

_____; **Türkiye Cumhuriyeti'nin Beşinci Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Söylev ve Demeçleri**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978

Wilson, James Q.; **Bürokrasi**, çeviren: S.Yalçındağ-D.Canman-Y.Ertekin, TODAİE Yayını, Ankara, 1996

Yeni, Faik; **Cevdet Sunay**, Ankara, 2008

EK-A : Türk Kamuoyunda Cumhurbaşkanları

1.İzmir Mebusu Halil Bey'in seçimlerin öne alınmasına itirazı hakkında 5 Mayıs 1931 tarihli Vakit gazetesi.

2.Gazi Mustafa Kemal'in tekrar Cumhurbaşkanlığı'na ittifakla seçilmesi hakkında 6 Mayıs 1931 tarihli Akşam gazetesi.

3.Kadın azaların ilk defa katıldığı 1935 Cumhurbaşkanlığı seçimleri esnasında Büyük Millet Meclisi'nin atmosferini tasvir eden 2 Mart 1935 tarihli Son Posta gazetesi.

4.Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün tam ittifakla Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesiyle ilgili 12 Kasım 1938 tarihli Tan gazetesi.

5.İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 12 Kasım 1938 tarihli Ulus gazetesi

6.Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı adayı olması hakkında 21 Mayıs 1950 tarihli Milliyet gazetesi.

7.Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 23 Mayıs 1950 tarihli Hürriyet gazetesi.

8.1961 Cumhurbaşkanlığı seçiminde siyasi partiler ve Silahlı Kuvvetler'in Cemal Gürsel'in adaylığında uzlaşması hakkında 25 Ekim 1961 tarihli Milliyet gazetesi.

9.Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 27 Ekim 1961 tarihli Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri.

10.Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 29 Mart 1966 tarihli Dünya gazetesi.

11.Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesinden sonraki coşkun tezahürat hakkında 29 Mart 1966 tarihli Tercüman gazetesi.

12.Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 7 Nisan 1973 tarihli Hürriyet gazetesi.

13.Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 7 Nisan 1973 tarihli Milliyet gazetesi.

14.Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 17 Eylül 1980 tarihli Hürriyet gazetesi.

15.Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 19 Eylül 1980 tarihli Hürriyet gazetesi.

16.Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Çankaya'da ilk defa devir-teslim töreni yapılmasıyla ilgili 10 Kasım 1989 tarihli Türkiye gazetesi.

17.Turgut Özal'ın bir sivil Cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle ilgili 10 Kasım 1989 tarihli Zaman gazetesi.

18.Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 17 Mayıs 1993 tarihli Sabah ve Zaman gazeteleri.

19.Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili 17 Mayıs 2000 tarihli Zaman gazetesi.

Şehir Meclisi

Dün toplandı, kütüphane işini ve hastane ihtiyacı meselesini görüştü, varidat bütçesini bildirdi. Yüzün 9 uncu sayılamada

VAKIT

Bugün
12 sayıya

14 üncü Yıl-Sayı: 4782 İdare yeri: İstanbul, Ankara ve Vakıf Yurdu

SALI 5 MAYIS (5 inci ay) 1931

Telefon: (İdare) 24370 — (Yan İşleri) 24371 Sayısı 5 Kurus

Yeni Meclis Dün Toplandı

Gazi Hz. İttifakla R. Cümhur seçildi

Kabine istifasını verdi ve yeni kabineyi tekrar ismet Paşa Hazretleri teşkil ettiler

İzmirin müstakil mebusu Halil B. Reisicümhur intihabına alt bir münakaşa açtı, fakat noktalı nazarı vazih ve kanunî delillerle reddedildi

Ankara, 4 (Telefon) — Dördüncü Büyük Millet Meclisi tam saat ikide ilk icmasını yaptı. Mebusların büyük bir ekseriyeti hazır bulunuyorlardı. İçtima salonu sâimlerle, meclis meydanı da meraklılarla hıncahınç dolmuştu. Herkes bu ilk icmanın ilk neticesini derin bir merakla bekliyordu. Büyük erkân harbiye reisî Fevzi Paşa ile seferlerden birçoğu localarına gelmişlerdi. Sâimlerin arasında Baygülmisizle Kâzım Paşanın zevceleri ve Afet Hıranın da bulunuyorlardı.

Tam saat ikide meclisin en yaşlı azası olan İstanbul mebusu Abdülhak Hâmit Bey, bir tarafında meclis umumi kâatibi Veysel Bey olduğu halde sahnaya içeriye girdi. Ve uzun süren

ve diğer huzurunda lâhikâle arızı okuyan edemiyordum kusurumun kemâlini sineline bulgınlamam da ayrıca dileirim efendilerim.

Şahri azamın bu ifadesi giddetle alkışlandıktan sonra mebusların tepkileri esasiye kanunu mucibince tahliyelerine başlandı.

Mebusların tahlilesi

Bu ilk celsede ilk olarak Adanamlı

Bilinet Reis Kâzım Paşa alkışlar arasında retilik kürsüsünü işgal etti. Meclisin en genç azaları olan Ruşen, Egref, Arval (Yozgat), Ferit Celâl (Mersin), Emin Aslan (Denizli) Beyler de kâtiplik mevkilerini aldılar.

Muvakkat reis Hâmit Bey ilk celseyi hitabe ile açtı: "Azamın en müdârisi olmak azafta dördüncü B. M. Meclisli kâhat ediyorun. Fakat bilir misiniz, muhterem efendilerim, bu benim için ne epezi bir mahariyettir. En yüksek kürsüden harisin en büyük milletini ve milletin en büyük adamını alkışlamak sadetine ermiş nadir fanilerdenim. Ma zi ve ittibale ait birçok muvaffakiyet ihraz etmiş olan heyeti cellâlinizin bir devrei icimiyede dahi aynı muvaffakiyeti idame ederek hâziri mahabat olmanın can ve dilden temenni ederim."

— Vah vah kaybetmiş!

Reis vekilleri Hasan ve Ruşen Beyler müstakil mebusu Ali Mümin B. tahlif edildi. Kürsüye çıktığı zaman bir kaç dakika kadar coşmasını arastırdı. Ali Mümin B. gözünü arıyordu. Fakat bulamadı. Strastan sesler işlikti:

— Vah vah kaybetmiş!

Kâtipler Arval ve Ruşen Beyler Bu cümle kâhkahaları mucip oldu. Ali Mümin B. den sonra da intihap davresi arisale diğer mebusların tahlipleri icra edildi. Amede ve çiğci mebuslar tahlif esnasında hararetili alkışlarla kargılandılar. Tahlifler yapıldı ken gu senler sık sık duyuluyordu:

— Aferim bûdün.

— Aferim bûdün.

siyâ terketti. Sonra Kâzım Paşa retilik kürsüsüne geçerek gu kısa nutku söyledi:

"Gösterdiğiniz itimada arızı teşekür ederim. Tervî buyurduğunuz gerefil vaziyeti tevcehîhîzine layık bir surette yapmaya çalışacağım. Meclisin de muvaffakiyet temenni eder ve cümlelizi hürmetle selâmlarım."

Reis vekilleri

Reis Kâzım Paşanın kısa cümleleri neticesinde diğer intihaplara geçildi ve gu neticeler alındı: Reis vekillerine 248 reyile Trabzon mebusu Hasan ve 172 reyile İzmir mebusu Yusuf Beyler; idare Amirliğine Denizli mebusu Necip Ali Bey 178 reyile, kâtipliklere 176 reyile Ruşen Egref (Afyon), 287 reyile Arval (Yoz-

Muvakkat Reis: Hâmit Bey gaty Beyler intihap edildi.

Bunun üzerine reis vekillerinden birisi, iki idare Amirliği ve iki kâtiplik için verilen reyler mevcut arızanın bulmadığından yeniden intihap yapılması kararlaştırıldı.

İk münakaşa

Artık sıra cümhur reisinin seçilmesine gelmişti. Fakat İzmir müstakil mebusu Halil B. in bu münakaşaya katılması kabul edilmedi.

— (Alt tarafı 2 inci sayıfada)

Halil Bey

Muhakkak ki yanlış yoldan yürüyor

Halik Furkan, Reisicümhur meclisten uzaklaşarak ucurlara dökmeğe gitti. İntiden çok uzaktır.

Ankara, 4 — İzmirden seçilen müstakil mebus ve eski hariciye nazırı Halil B. bugünkü mecliste söz söyleyenlerin ilki oldu ve reisicümhur intihabına başlanırken kısa bir münakaşa tahrik ederek bu intihabın teqrîsinde yani 4 senede bir yapılması ilâzâm geleceğini ileriye sürdü.

Halil Beye göre meclisin intihabı dört senelikdir. Reisicümhur da bir intihap devresi, yani 4 sene için intihap olamaz. İntihap devresinin başı 1 Teqrîsanı olmalı, reisicümhur intihabı 1 Teqrîsanide yapılmalıdır. Evvelce yapılan intihabın hükmü o zamana kadar devam etmelidir.

Halil B. in bu münakaşaya katılması kabul edilmedi, mebuslar arasından seçilmeli şartları reisicümhur, reisicümhur olunca mebuslardan adının silinmesini ve yeniden mebus seçilmeyen bir sata da reisicümhurluğa muhafaza etmesini kabul etmiş olur.

Kendisine koridorda konuşmalar anlamıdır ki Halil B. tamamen bu kanaattedir. Ve birde (vahdeti kuva) esasının tekdilati esasiyedeki son taddillerle tefrikî kuvaya müncer olduğu fikridir.

Bir tekdilat esasiyedeki başında millet meclisinin millet sâilliginde yegâne olduğunu yazan, reisicümhur meclis namusu ier salâhiyetini intihap için gene meclise seçilen bir urviyet olur. Reisicümhur meclisin içine girer ve merasimlerde ona riyaset eder. Reisicümhur olmakla beraber mebusluk sıfatı uhdesinde kahr ve yeri açık sayılarak Lüden sayıları çevrilir.

Kahraman ordumuza dün 329 genç zabitemiz ilithak etti

Harbiye mektebimizden bu güne mezun olan 329 genç zabitemize dün merasimle diplomasları verilmiştir. Çok güzel olan bu merasimin tafsilâtını ve mezun olan zabitemizin resimlerini beşinci sayıfımızda bulacaksınız. Bu resimler, merasimden sonra genç zabitemizin cümhuriyet abidesine gelenek koymalarını gösteriyor.

Busayımızda Edebiyat ve Kadın sayıları Muhtelit takvimimiz Belgrada gidiyor — 9 uncu sayıfımızda —

Harding nasıl öldü? — 2 inci sayıfımızda —

Suriye mektubu — 10 uncu sayıfımızda —

İngiltere Cemiyeti akvandan çekiliyor mu? — 8 inci sayıfımızda —

Hatıralar arasında — 40 uncu sayıfımızda —

Kâtipler Arval ve Ruşen Beyler

Bu cümle kâhkahaları mucip oldu. Ali Mümin B. den sonra da intihap davresi arisale diğer mebusların tahlipleri icra edildi. Amede ve çiğci mebuslar tahlif esnasında hararetili alkışlarla kargılandılar. Tahlifler yapıldı ken gu senler sık sık duyuluyordu:

— Aferim bûdün.

İsmet paşa kabinesi eski vekillerden mürekkep olarak aynen ipka edildi

AKŞAM

Son hadiseler münasebetle Mısır'da büyük bir heyecan başladı, içtimalar yapılacak

Sene 13 — No: 4512

Tahrir telefonu: 21686

ÇARŞAMBA — 6 Mayıs 1931

İdare telefonu: 21434

Fiyat 5 kuruş

Gazi Hz. kendilerini selâmlayan askerlerin arasından geçiyorlar

Meclisin dünkü içtiması

Gazi Hz. ittifakla Reisi-cumhur intihap edildi

Ayağı poturlu çiğçiler, kravatsız, nasırlı elli işçiler nazarı dikkati çok celbettirler

İttifakla reis intihap edilen Kâzım paşa Hz. riyaset mevkilinde

Ankara [Husus] — Dünkü meclis inkılâp tarihimize geçecek mühim hususiyetlerle fevkalâde bir manzara arz ediyordu.

Köy tezgâhında dokunmuş abadan poturlu ayağı çizmeli, belki kışaklı çiğçiler; kravatsız, yakaşız düğmeli gömlekli işçiler dördüncü millet meclisinin sularında inkılâbın yeni timsalleri olarak dündük duruyorlardı.

Bu çehresi yanmış, elleri nasırlı millet vekilleri filhakika bazaran acemilik gösteriyorlardı. Lâkin bu haller meclisin geniş muhabbet duygusuyla karşılaşıyor, kayboluyor.

Dinleyiciler enj fazla onlarla alâkadar idiler. En çok onların kıyafetleri, tavırları tetkik ediliyor. (Devam: ikinci sahifede)

Kabine aynen ipka edildi

İsmet paşa Hz. cumartesi programını okuyacak

Ankara, 4 (Husus) — Reisi-cumhur intihabını müteakip İsmet paşa Hz. kabinesinin istifasını Gazi Hz. ne takdim etti. Gazi Hz. yeni kabineyi teşkilte tekrar İsmet paşa Hz. ni memur ettiler.

İsmet paşa Hz. eski vekilleri aynen ipka ederek İsteyi Gazi Hz. ne takdim etti.

İsmet paşa Hz. yeni kabinesinin beyannamesini cumartesi günü Mecliste okuyacaktır. Beyannamede en ziyade mali ve iktisadi meselelerden bahsedilecektir.

Bogaza rağbet

Bu sene Boğaz diğer senelerden kalabalık olacak

Şirketli Hayriye alüminum ücret tarifelerinde tennizlât ıcrasına karar vermiştir. Tennizlât ara işkelelerde mühim miktardadır.

Tennizlât tarife hazırandan itibaren mevkilî tatbika konacaktır. Tebliğilavaya hazırlanan şehrimiz halkı bu sene boğaziçine hareketli taciil etmektedir.

Bu Cuma günü Büyükdere, Sarıyer, Beykoz, Yeniköy, A. Hisar işkelelerinde kirahlık ev ve yaka aramak üre kısm kısm aileler görülmüştür.

Hastahane ihtiyacı

Hastahanelerde ihtiyacın onda biri kadar yatak var!

Kasımpaşa'daki bahriye hastahanesi belediyeye devredilecek

İstanbul'un hastahane ihtiyacı hakkında şehir meclisi abhiye encümeni tarafından bir mazbata hazırlanmıştır. Bu mazbata şehir meclisinin dünkü içtimasında azaya tevzi edilmiştir. Mazbatada verilen malûmata göre şehir hastahanelerinde 750 yatak vardır. Bu yataklar şehir ihtiyacının onda birine tekabül etmektedir. Encümen şihit hizmetlerin genişletilmesi lâzım geldiğinde ırsar ediyor. Bu maksatla Üsküdar'da 100 yataklı bir hastahane açılması Beyoğlunda zükür hastahanesi ve daha 100 yatak ilâve edilmesini istiyor.

Mazbata mecliste büyük bir alaka uyandırmıştır. Ancak mazbata 5 senelik imar ve mesai programı müzakere edilirken nazardikkate alınacaktır.

Hususî surette haber aldığımız göre encümen bunlardan başka Beyoğlu hastahane ihtiyacının temin etmek üzere uzun zamandan beri metruk kalan Kasımpaşa'daki Bahriye hastahanesinin belediyeye devri için alâkadar makamların esas ihtisarile muvafakati alınmıştır.

Bu hastahane de esasen her türlü tesiat mevcut olduğundan az bir masarla bu müesseseden istifade edilebilecektir.

Yeni meclis

Fırkaya dahil bulunan müstakil mebusların vaziyetleri

Ankara 4 — Namzetliğini koymadan Adanadan müstakillen mebus intihap edilen Ali Münif B. H. Fırkası arasından olduğu için bugünkü Fırka grupu içtimasına iştirak etmiştir.

Fırkaya dahil bulunan diğer müstakillerin de vaziyetleri bu günlerde tasayyün edecektir.

Bir istifa

Ankara, 4 — Yeni Manisa mebusu çiçi Halil efendi şihit azebelerden dolayı istifa edecektir. Bu suretle münhal mebusluklar on bir oluyor.

[Bu sabahki refiklerimizden biri Halil efendi mebusluğa mâni olacak bir mahlûmiyeti olduğundan bahsediyor.]

Encümenlerde amele ve çiçi mebus'ular bulunacak

Ankara, 4 — Meclisin cumartesi günü içtimasında mebus'uların intihap mazbataları rey konacak ve encümenler intihabı ıcraya edilecektir. Her encümene çiçi ve amele mebus'usu seçilecektir.

Fırka grupu

Ankara 4 — Fırka grupu çarşambaya toplanarak grup boyeti idaresini intihap edecektir. Bu intihapta namzet gösterilmeyecek, intihap serbest bırakılacaktır.

Deniz meselesi

Paris 4 (A.A.) — İtalyanın deniz itilâk hakkındaki notası bugün tevdi edilecektir.

Erazi tevzii

Manisa'da köylülere erazi tevzi ediliyor

Manisa, 4 (Husus) — Vali Fuat bey beraberinde ziraat müdürü Ali bey olduğu halde topraklar çiçilerine tevzi etmek üzere tetkikat için gittiği Tatar İshak Çelebi, Mütevellî çiçiklerinden avdet etti. Kol dere çiçisi erazisi çiçilere tevzi edilişi mütevellî çiçisinin de tevziine başlanmıştır.

Alaşehirdeki Yeni köy çiçisi de tevzi edilecektir. İhtiyas basıl olursa bu çiçinin civarında ephasa ait bulunan çiçikler de istimlak edilerek urun vade ile toprakları çiçilere verilecektir.

İzmir emlak bankası

İzmir, 4 (Husus) — Emlak bankası, merkezinden aldığı emir üzerine iskonto muamelesini kesti. Sebebi belli değildir.

Yaz münasebetile sayfiyedeki akrabası ziyareti.

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAGI
HALKIN DİLİ

Son Posta

Sene 5 — No. 1645

Yazı işleri telefonu: 20203

— CUMARTESİ — 2 MART 1935

İdare işleri telefonu: 20203 Fiyat 5 kuruş

Kabinede Bir Değişme Oldu

Kâzım Özalp Müdafaa Bakanı

Atatürk, İttifakla Tekrar Cümhur Reisliğine Seçildiler

Yüce Önder, Yurdan Yükselmesi Ve Korunması İçin And İçti

Tekrar ittifağa Cümhur Reisi Ankara, 1 (A. A.) — Başlatılan büyük Millet Meclisi toplantısı (dün) büyük mürasime ilk işi meclis devrinin birinci toplantısını yapmış ve Cümhuretliğine Kâmil Atatürk'ü seçmiştir.

Kâmil Atatürk'ün de ilk olarak iştirak etmekte oldukları bu toplantıda, Millet Meclisi'nin fevkalâde günlerinde mahsus bir hava içinde geymiş ve tam bir ahenk içindeymişti. Bu sırada Meclis dinleyicileri hıncahınz dolmuş idi.

Saat 14'e doğru hemen bütün saygı ve yerleri almışlardı. Büyük Millet Meclisi'nin çatısı altında ilk olarak yer aldıkları bu toplantıda kadın saygılarını hepâl başları açık olarak iştirak etmişler, birçoğuları alyah kestim tıyye giymişler ve kuravat bağlamışlardı.

Tam saat 14'te Trabzon saygıları B. Hasan Saka hitabet kâzım Özalp'ün başkanlığında en yüksek sesle bulunan Erzurum saygıları B. Necip Asım Yankı'nın başkanlığında toplanacağını söylemiş ve kâtiplik işini göreceği olan en genç saygılarını isimlerini bildirmişler.

Bunun üzerine B. Necip Asım

seçilen büyük Önder Kâmil Atatürk Meclis'in atreki atışları arasında Başkanlık makamına geçmiş ve kısa bir nutukla toplantıyı açmıştır.

B. Necip Asım Yankı'nın bundan sonra saygıları and içmeye çağırması ve alfabe sırasına intibah (Devamı 3 inci yûde)

Habeşistan Ve İtalya İhtilâfı

Bir Habere Göre, Kavga ve Gürültüsüz Halledilmek Yoluna Girmiş

London'dan yeni gelen bir telgraf, İtalya ve Habeş meselesine dair mühim bir haber getirdi. Bunda, Habeş - İtalyan ihtilâfının muharebesiz halledilmesi için İngilterenin tavassut ve ısrar gösterdiği bildiriliyor. Tefailât üçüncü sayfadadır.

70000 İşçi İçin

İzmirde Yeni Bir Teşekkül Meydana Getirildi

Böylece İşsizlere İş Bulunacak Hastalara Yardım Edilecek

İzmirde yeni iş bürosunun açılışından bir görüntü İzmir, (Husus) — C. H. Fırkan, iş kanununun Büyük Millet Meclisinde görüşülmesi günlerinde Türk işçileri için yeni bir teşkilât vücuda getirdi ve derhal tatbik sahâna kondu.

Gündelik veya haftalık ücretle

İzmirde yeni iş bürosunun açılışından bir görüntü muhtelif imalâthane, fabrika veya mülkesselerde çalışan işçiler için İzmirde yeni teşkilât buyurultusu hükümlerine göre bekliden tesis edilmiştir. Ervelce her birliğinin mütakill olarak çalışmasına muvafık (Devamı 8 inci yûde)

Bulgar Ordusu Gizliden Gizliye Nasıl Hazırlanmış?

Askeri teşkilâtı bağlanmış

olan Bulgar komiteleri

Geçende yine bu sâhnelerde, Bulgar ordusunun Nöyi antlaşmasının görüşüldüğü esnâda, görülmüş ve diğer malzeme miktarını bildirmişti. O zaman altında da, Bulgaristanın Nöyi antlaşmasına aykırı olarak yaptığı gizli askeri hazırlıklar hakkında, Yunan gazetelerinin verdikleri haberlerden de kısaca bahsetmiştik. Fakat bugün Bulgaristanın gizliden gizliye yapmış olduğu bu hazırlıklar hakkında, çok yeni ve değerli ifşat harpında bulunduğumuzu haber verelimiz.

Şunu da hemen söyleyelim ki bu ifşat, Bulgar ordusunun bütün idrârât ve hususiyetlerini (Devamı 8 inci yûde)

Venizelos Suikastı

Yunanistanda Umumi Ef-kâr Çok Heyecanda.

Atina, 1 (Husus) — Gazeteler ve umumi efkâr Bay Venizelos suikastı yapanların mahkemeye geniş milkyata mevguldür. Çöken suçluların muhakemesi çok mühim hâdiseler deşürmak istidadındadır. Dünden (Devamı 8 inci yûde)

Suikast hakkında mühim itihâtlar yapan Profesör Yorgiçidis

Öz Türkçe:

Artık nefer "er" deniliyor. Türk askerinin adı da er oldu. Yoksa, komutânı deşürmek günden erdi. En eski çağlarda bile ordumuz, erler ordusu, diye anılmış.

Türkten kaçak yetişmişliğine göre bizim kadimimiz de erdir. Bu erlik, habâdan dededen gelene bir erlik değil, doğuştan eriz. Ordu denilen şey, hinde bağladı. Dövülmek bilgil yer yitirdi.

Özrâ kanunla olmadan öğrendik. Tutukunu koparan, el atılmış altından bu erler ordusunun erlik alanında erler yapmış olanlar için taktik sararın yapraklarını azıcık karıştırmak yeter. Nice saldırlara karşı koyan ordumuz, bugün her vakitten çok daha güçlüdür. Kendi sararınla işide bayraklarını dindik tutmak, alması apıcık gezmekten başka âdâğımız yols.

Ordumuz, bu âdâğın bekçisi olarak kaldıkça sararın kim yere getirebilir? Er Türk, erlerden değen orduda öğünâ! — *

Paris Elçimiz Ve Bay Laval

Paris, 1 (A. A.) — Dış İşleri Bakanı B. Laval, Türkiye Büyük Eçisi B. Suad'ı kabul etmiştir.

Galatasaray Galip

Fatih ve Anı meş beyanından önceki si çıkışın Bu futbol maçında derman oldu ve büyük bir başarıyla sonuçlandı. Galatasaray ile Fenerbahçe arasında oynanan maç, Galatasaray 4 - 0 galibiyetiyle sonuçlandı. Başlangıçta Fenerbahçe maçı da tam bir sürpriz oldu ve galibiyet nazaredi olan Galatasaray 1 - 1 berabere kaldı. Taktik yer sayılmaktadır.

Cumartesi
12
İkinci Tesrin
1938

TAN Evi
İstanbul, Akmerkezi Caddesi, 128
TELEFON: 24318, 24319, 24320
DÖRDÜNCÜ YIL — No. 1181
5 KURUŞ

TAN
GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

FETANİ SAFA
Türk İnkılabına Bakışlar
Türk İnkılabını hazırlayan sebepler ve inkılabın
içtimel ve felsefi tetik ve tahli
Fiyatı: 100 Kuruş
KAYNAK KİTAPÇISI

Yeni Devlet Şefimiz

Millet Meclisi, Atatürkümüzden Boş Kalan Yüce Riyasete Onun Mesai Arkadaşı İsmet İnönü'nü Tam İttifakla İntihap Etti

Reisicumhurun Nutku

Atatürkün
Tuftuğu Meş'ale
Yanmakta
Devam Ediyor

İsmet İnönü'nü Başımızda
Görmek Rejimin En Büyük
Garantis ve Atatürkü
Kaybeden Türk Milletinin

İsmet İnönü'nü SERTEL

Ankara, 11 (Telefonla) — Ata-
türkün Türk milletine miras la-
rak büyük eser bırakmış, fan-
tan yürüyüşünde devam ediyor.
Ne ufak bir sendeleme, ne küçük
bir tereddüt; onu kaybetmenin
kalbinde uyandırdığı şu, güle-
rimizdeki yaş dınmadı; onun kar-
dışı rejim, onun vücutte getirdi-
ği devlet hayatını bir an kay-
betmemek için, seyrini takip ediyor.
Bunu yine Atatürkün büyük de-
hanı medyanı.

Çünkü o hayattaki bir gün bi-
le halkın reyini almaktan,
halkı temil eden bir meclis de-
yanmak üzere iş yapmış. Mil-
letin iradesini ve bu iradeyi tem-
sil eden meclis hergiz kurtulmuş
tutun. Anadolide ertanında tek bo-
yuna itikali savasına bağladığı ra-
man bile derhal itihabın yapı-
lmasını ve bir Millet Meclisi to-
lanmasını istedi. Bu arzuyu be-
tün hayattaki arzular, kuvvetle
muhafaza etti.

İşte bugün onun bu iradesi ve
duru gücünün mükemmeli a-
yoruz. Atatürk gücünün hayata
kayması millet iradesini tem-
sil eden Millet Meclisi derhal iş-
tilme aldı. Millet in başına İsmet İn-
önü'nü getirdi.

İsmet İnönü Atatürkten sonra
bu meclis on ziyade büyük olan de-
berli kumandanı, sevimsiz bö-
yük devlet adamıdır. Yirmi se-
nemden beri Atatürk ile elele çalış-
mış, on hey yıl bu devletin bütün
işlerini temin bir dilerlik ve bö-
yük bir muvaffakiyetle idare et-
miştir.

TB başlangıcından beri bütün
meclislerinde Atatürkün iş yapmış-
tır. İnönü zaferi onun eseri-
dir.

Lozan sulhunu yapan odur.
Cumhuriyetin kurulayında A-
taturkün bir yardımcı olarak ça-
lıştı.

İnkılabın Atatürk ile beraber yap-
mış, herker tarfın etmiş ve bu-
günkü kudretli Türk devletini kur-
makta o emel şampiyon.

Sanat: 2. 2. 2.

Celâl Bayar İstifa Etti ve Yeni Kabineyi Kurdu

Şükrü Saracoğlu Hariciye, Refik Saydam
Dahiliye, Hilmi Ural Adliye Vekili Oldu

Hilmi Ural Refik Saydam Şükrü Saracoğlu

Ankara 11 (A. A.) — Reisi-
cumhur İstihabın müteakip
Bayveki Celâl Bayar Topkâ-
tı Esasile kasımsı meclisine
hükümetin istifasını Reisi-
cumhur İsmet İnönüye takdim et-
miştir.

Reisicumhur İsmet İnönü'nün
nün vazifelerinde vekâleten de-
yan etmelerini rica ederek ya-
nı hükümetin teklifini tekrar

Celâl Bayara tevdi etmiştir.
Ankara 11 (A. A.) — Yeni
kabineyi teşkil memur edil-
miş olan Celâl Bayar teklif et-
tiği kabineyi Reisi-
cumhur İsmet İnönü'nün tavibine arz et-
miştir. Reisi-
cumhur, İstihabı
tasvip buyurmuş ve keyfiyet-
ten Büyük Millet Meclisi Riya-
seti de haberdar edilmiştir.

Sanat: 2. 2. 2.

Büyük Reisi-
cumhurumuz İsmet İnönü
(Beyanattarı 2 nci sayfamızdadır)

Büyük Önderimizin Vefatı Bütün Cihana Derin Heyecan ve Teessür Verdi

İstanbul 11 (A. A.) — Dolma
bahçe sarayında, dün sabah sa-
at odanberi Atatürkün naas-
ları başında büyük informla-
rı giymiş subaylar İstihabın nö-
beti beklemektedir.

Yabancı heyetler geliyor

Ankara 11 (A. A.) — Öğren-
diğimiz göre, Atatürkün cema-
sesi için Yugoslavya, Romanya
ve Yunanistandan birer askerî
bri-
gata geleceği gibi ayrıca birer
heyet de aynı mürasime iştirak
edecektir.

Alınan malûmat, diğer bir
çok taraflardan da heyet is-
lan olacağı merkezindedir.

İngiltere Kralının taziyeleri

Londra 11 (A. A.) — Ataturk-
kün vefatı münasebetiyle kral

Yahud mazenin kıymetli bir hatıra: Ulu Önderimizle arkadaş,
Reisi-
cumhurumuz İsmet İnönü elale

George namına saray teğrifat
nann Türkiye büyük eicliğine
giderek majeste kralın bu bö-
yük ziyadan dolayı Türk mil-
letinin koderine bütün kalple-
riyle iştirak ettiklerini bildir-
miştir.

Hükümet namına da herke-
ye teğrifat müdürü unvanıyla ay-
rica tasviye bulunmuştur.

Londra 11 (A. A.) — İngiltere
kralı kendisini Atatürkün cema-
se mürasiminde şahsen temsil
ettirecektir.

Bu suretle ilk defa olarak bir
devlet reisine bir hükümdar gi-
bi muamele edilmiş olmaktadır.

Sanat: 2. 2. 2.

Cumartesi
12
SONTEŞİRİN
1938
5 KURUŞ

Ulus Basmevi
Çankırı Caddesi, Ankara
Telgraf : Ulus - Ankara
TELEFON
Ticariye sahibi 1144
Başmühür 1371
Yeni idare 1062-1063
Mühür müdürü 1061
İdare 1064

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

MILLÎ YASIN
3 ÜNCÜ GÜNÜ

Bütün cihan Türk milletinin matemine iştirâk ediyor

Büyük Millet Meclisinde tarihî toplantı

İsmet İnönü dün ittifakla ve alkışlarla Cümhurreisi seçildi

Reisicümhur'un teşekkürleri

Ankara, 11 a.s. — Taziyetelâfına ve intihap münasebetiyle temennileri ihtiva eden telgraflara karşı Reisicümhur İnönü kendi temsil ve teşekkürlerini bildiren Anadolu Ajansı vasıtasıyla yayımlanmıştır.

RİCÂN

1. incede : Bayram — Necmettin Sadak'ın — Hasan Ali Yusufoğlu, Burhan Belginin Nurettin Arıkan'ın, Vazir Nâhînin yazıları.
2. incede : A. S. Emecen, Hasan Tazir Tazir'in, Fazıl Akmet İnci'nin yazıları.
3. incede : Atatürk'ün vefatı, Fahri Ezer'in yazısı.
4. incede : Nâzih Baydar'ın yazısı, Behcet Kemâl'in yazısı.
5. incede : Kamutay'ın düşünce tarih toplantısına ait resimler.
6. incede : Cümhurreisi İsmet İnönü'nün hayati ve eserleri.

Cümhurreisimiz İnönü nutuklarını söylüyor

Sürekli alkışlar arasında

İnönü yemin etti, sonra çok heyecanlı bir nutuk söyledi

Kamutay'ın bugün saat 11 de yaptığı ilk celsede, 343 reyde ve mercaudun ittifakıyla Cümhur Reisliğine seçilen İsmet İnönü, Büyük Meclis'in 12.10 da akadığı ikinci celsede yemin etmiş ve şu sözleri söylemiştir:

"—Reisicümhur sıfatıyla cümhuriyetin kanunlarına ve hakimiyeti millîye esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Türk milletinin saadetine sadıkane ve bütün kuvetle sarfı mesai, Türk Devletine teveccüh edecek her tehlikeyi kemali şiddetle rnen, Türkiye'nin şan ve şerefine vikaye ve ilâya ve deruhte ettiğim vazifemin icabatına hasırı
[Sona 3 üncü sayfada]

BÜTÜN DÜNYA BÜYÜK YASIMIZI PAYLAŞIYOR

Büyük adamın ölümü
dünya için kayıptır

Bütün dünya, bütün Türkiye ile beraber Atatürk'ün ölümünün matemini tutmaktadır. Her taraftan alınan haberler, bütün dünya gazetelerinin Büyük Şef için uzun makaleler neyettiklerini bildirmektedir. Bu makaleleri ajans bugün bize verecek ve biz de yarınki sayımızda hepini aynen neyedeceğiz. Bugün
[Sona 8. inci sayfada]

Mareşal Fevzi Çakmak'ın teşekkürü

Ankara, 11 a.s. — Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Büyük Atatürk'ün vefatı münasebetiyle her taraftan alınmış olduğu taziyet telgraflarına teşekkürlerini bildiren Anadolu Ajansı vasıtasıyla yayımlanmıştır.

Atatürk'ün naaşları başında

Büyük üniforma giymiş subaylar nöbet bekliyor

İstanbul, 11 a.s. — Dolmabahçe Sarayında, dün sabah saat on-danberi Atatürk'ün naaşları başında büyük üniformaları giymiş subaylar ihtiram nöbeti beklemektedir.

Öğrendiğimize göre, Atatürk'ün cenazesi için Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan'dan birer askeri kuta geleceği gibi ayrıca birer heyet de aynı mersime iştirâk edecektir.

Alınan malûmat, diğer bir çok taraflardan da heyet izam olunacağı merkezindedir.

İngiltere Kralı kendisini

seksen temsil ettirecek

London, 11 a.s. — İngiltere kralı kendisini Atatürk'ün cenaze mersiminde şahsen temsil ettirecektir. Bu suretle ilk defa olarak bir devlet reisine bir hükümdar gibi muamele edilmiş olmaktadır.

Atatürk'ün hemşirelerinin

teşkilatı

Ankara, 11 a.s. — Atatürk hemşiresi Makbule Boyan ile zevci, dahil ve hariceten büyük feâliyetin tazyiye lutfunda bulunan zevce, yara: kalpelerinin teşekkürlerini bildiren Anadolu Ajansı vasıtasıyla rica etmişlerdir.

Meclis'te

Mebuslar Atatürk
için 5 dakika
sükût ettiler

Bu müddet zarfında
sade hıncırık
işitiliyordu

Kaybımızın elemli millet halinde kaliminde eldivini yapacağına Büyük Şefimiz Atatürk'ün yerine yenedi cümhurreisimizi seçmek üzere Kalemislerdir.
[Sona 8. inci sayfada]

Anayasa mucibince kabine istifa etti

Kabine tekrar B. Celâl Bayarın
reisliğinde teşekkül etmiştir

Kabinede üç vekâlette
değişiklik vardır

Ankara, 11 a.s. — Reisicümhur intihabını müteakip Başvekil Celâl Bayar Teşkilatı Esasî Kanunu mucibince kabineyi istifa etmiş ve aynı Reisicümhur İsmet İnönü'ye takdim etmiştir.

Reisicümhur İsmet İnönü'nün devam etmelerini rica ederek yeni hükümetin teşkilini tekrar Celâl Bayar'a tevdi etmiştir.

Yeni kabine

Ankara, 11 a.s. — Yeni kabineyi teşkil memur edilmiş olan Celâl Bayar, teşkil ettiği kabineyi Reisicümhur İsmet İnönü'nün tasvibine arz etmiştir. Reisicümhur, listeyi tasvib etmiştir.
[Sona 2. üncü sayfada]

BÜTÜN TÜRKİYE AĞLIYOR

Yurdun her tarafından gelen haberler, büyük kayıbm herkesi nasıl can evinden vurduğunu göstermektedir. Bütün Türkiye'de çok ağır bir matem havası esmektedir. Herkes, büyük küçük bütün Türkler kan ağlıyor. Bu hususta gelen haberlerimiz 5. inci sayfada.

Türkiye'nin Üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar Meclise girerken

Dokumenten Ethnik: Mittel Mechanismen Isolierung der Ethnik

9 uncu Büyük Millet Meclisi dün açıldı

Gizli reyle yapılan seçim neticesinde

Cumhurbaşkanlığına Celâl Bayar seçildi

Koraltan B.M.M.Başkanı oldu, Menderes de yeni kabineyi kürmağa memur edildi

4. M. nin dünkü toplantısında İşletmeler Bakanı Prof. Muhlis Et

ideceklerle asbıhal

notları umumiye a-
 kını verdi. Yakın-
 mezu bozuk notlar-
 rınze döküldü. Bu-
 yozur ki, 27 senelik sal-
 me sonra bu döniş işi-
 biraz açılacaktır. Vi-
 ke nefis muhakemesi-
 ne getirdi. Bu muha-
 ke bu nefis muhakemesi-
 ri beraber yapaım: he-
 den sarfınazar, en büyü-
 me, pıvacıe kısıı ver-
 me, pıvacıba kısıı ver-
 me, ke ki, bu muha-
 me umumiye temsil e-
 ten aziz insanların ed-
 e yacaktır. Yazdıkları-
 z, öylelikleminin sal-
 meytin, anarızda g-
 keytimin arkasın-
 malak aramız. O der-
 e, kabineideki liyakat-
 anları karıştırdı. Bu-
 anı bu organizmın-
 pıvaz. Hele Semsetti-
 nılay hükümetin kar-
 anı, bir bir kaç Bak-
 zı, bir birini tavıye et-
 zatan "Hıncı" der-
 meyazıyle çıkan bi-
 e oluğunu iddiaı-
 rıdır.
 zı bu hükümetin-
 e bu vücut em-
 e, o a-

Hürriyet

(Şişme) 3. 4. 5. 6. 7. 8.

Cumhurbaşkanı seçimi şenlikleri

Dün şehrin her tarafında şenlikler yapıldı; Kasımpaşa'da bir D.P. li adadığı bir kurbanı kendi eliyle kesti

Sohretimiz Demokrat Parti İl millî hıvaları kamak suretine mi
ce. Ocak ve Burakdañan Cumhuri- rasine itiraz ettirilmiştir. Gögü
başkanı seçimi kumandasına üre- lerinde D.P. roseti taşıyan bir
ri için katihihi meyanca kumanda- ri için katihihi meyanca kumanda-
mî, partilerin ve halkın minas- (Devami 5. 4. Say. 8 da
becile yapılan açıklamaları geç vak-
te kadar takip etmiştir.

Baş Bülend D.P. ön itirazda
güçleni dolayısıyla kurbanlar ko-
nultuğuz. Bu meyanca Kınaspaşada
saat 13 de bağlayan tören o semti
adına bir bayram yerine çevrilmiş-
tir. Kınaspaşa Demokrat Partisi
Merkezinin bulunduğu meyan bay-
raklarla donatılmış, davul zurna:

Beşiktaş'lılar Newyork Belediyesinde

Fahrettin Kerim'in hediyesi
olan halı Belediye Başkan
O'Duyse'e taktım edildi

Nazaryok, 22 (AŞ) — Nazaryok
Belediye Başkanı O'Duyse bugünkü
Beşiktaş futbol takımı mensupları
rını eleği bilimsinde kabal etmiş
ve bu münasibetle verdiği demeci
"Dünya devletleri harışılı ma-
neshelerinde bir futbol oyununu
tıklım olan aynı ammalur ve do-
(Nazaryok Ş. A. Ş. S. 4. S. 4.)

YENİ KABİNE

Başbakan	Adnan Menderes
Millî Müdafâa Bakanı	Refik Sayit İnce
Adale Bakan	Hakk Özyürek
Eğitler Bakan	Rüknettin Nasıhoğlu
İşçiler Bakan	Fuat Köprülü
Maliye Bakan	Hallî Ayan
Haydirelik Bakan	Fahri Belen
Ekonomi ve Ticaret Bakan	Zühtü Velipoğlu
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakan	Dr. N. Reşat Belge
Gümrük ve Tekel Bakan	Nuri Özarslan
Tarım Bakan	Nihat Eğribolu
Çalışma Bakan	Hassan Polatkan
İstisneler Bakan	Prof. Muhlis Etiler
Millî Eğitim Bakan	Avni Başman
Ulaştırma Bakan	Tevfik Rız

style istasyona giden nakil vasıtaları başka yoldan işlemek zorunda kaldılar. Akşama doğru bu kalabalık büsbütün arttı. Polisler gelişen gelişen zorla yol açabiliyorlardı.

Milletvekilleri'nin ve bu arada bilhassa Celâl Bayar'ın ve İsmet İnönü'nün Meclise gelişleri ve konuşmaları büyük terahhüta sebebi oldu.

Toplantı başlıyor
Lançiya tam saat 15 te toplantı başlıyor. Girmiş girmiş bazarı giden çeken ilk şey "Eğemenlik" olur, levhası oldu. Bu levha Başbakanın oturduğu yerinde bulunmaktaydı. Bir yazı "Hâkimiyet milletindir" şeklinde olan bu levha daha sonradan kaldırıldı. "Eğemenlik ulusundur", şeklinde değiştirildi. Bir müddet sonra da kaldırıldı. Bir sebepten dolayı kaldırıldı. Levhanın kaldırılmasından önce paradede gıcır gıcır fakat üzerinde fazla düğme. Demokratların, Meclis'in bir ekseriyetle gelmiş oldukları ilk üç bu levhayı hemce yarıdır yerine asmak ol

E. M. M. nin 'dünkü toplantısını kordiplomatik te büyük bir ilgi ile takip etmiştir. Nezinde, Meclis'e gelen Amerika E. Elçisi sarışın...

Kabine hakkında yapılan tefsirler

Adalet, Maliye ve bilhassa Milli Eğitim Bakanlıkları-
na yapılan tayımler Anka-
ra'da çok iyi bir tesir

Aka Gündüz

Birkaç güne kadar en son
eserini sunuyor.

**BİR KIZIN
MASALI**

Yürde yüz yerli bir roman
olan (Bir Kızın Masalı) adlı
tanıyıcakını genç ve güze
l Üniversiteli Bk, siri ken
dine bağlayarak, onun deri
kiri ile dertlenecek, nesne
sini paylaşıncaktır. B
yerli romanında birçok ta
ndık tiplere rastlayıcakını
Bk'nin hayşından geçen bu
yık feliâlet a'zi günlerce ya
lıncuz: bralariâletir. Aka
dünürün akur üşübu ile sun
duğu bu romana birkaç gte
kadar baskıyıcakını.

Gürsel 607 oydan 434'ü ile Cumhurbaşkanı oldu

Yeni Cumhurbaşkanı Anıt-Kabre gitti, Atatürk'ün mânevi huzurunda deftere 'İzindeyiz,, kelimesini yazdı ve Kabine için dün gece derhal temaslara geçti

**oylamada 156 kişi çekimser kaldı,
7 kişi başkalarına oy verdiler**

**Beyaz oy verenlerin başındaki Bölükbaşı selâm topları
okulırken içtimain sonunu beklemeden Meclisi terketti**

Millet Meclisinde ilk tartışmalı celse

Meclis Başkanı seçiminde çıkan ihtilâf üzerine C.H.P. salonu terketti

Diğer partiler buna rağmen seçime katıldılarsa da ekseriyet temin olunamadığından Başkan secilemedi

Ankara, 26 (Cumhuriyet - Teleks) — Bir devrim hareketinden sonra millet iradenin yarattığı T.B.M.M. ikinci gün çalışmalarına sabah saat 10'dan itibaren devam etti.

Başgünün en önemli özellikleri, C.H.P. Meclis Grubunun Millet Meclisinde Başkan seçimine katılıp, salona terkilmesi, Anayasanın Başkanlık Divanları seçimlerini düzenleyen 84 üncü maddesi nin Senato ve Millet Meclisinde aynı ayrı tatbikati bulunması, müzakere ler sırasında A.P. il milletvekillerinin kürsüden değil oturdukları yer den konuşması ve A.P., C.K.M.P. ve Y.T.P. nin mütekerrek veya ayrı ayrı konuşmaları (M.H.R. başkanlığına geçilmesi) sayılabilir. Mütekerrek konuşmaları

Millet Meclisi toplanıyor
Gerek Millet Meclisi, gerek Senato bugün saat 10 da geçici başkanlarının riayetinde toplanılacaktır (Senato müzakerelerini diğer sınıfta rumunda bulacaksınız).

Millet Meclisinde oturum açıldığı zaman Başkanlık kürsüsünü Yaşar Kadir Karasöğütöğlu işgal etmişti. Yeni görevi Başkan; İsmet İnönü'nün bir rakatı 90'dur dediğini bildiren; - Anayasayı kabul ettiğini bildirdi. Ancak yeni Başkan kimini bilmediği için A.P. İleriden Mehmet Ali Aytaç, - Yüksek şahsiyetinizi takdim ederiz mi? diye baktı. Başkan da kendisini takdim etti.

Müzakere konusu 84 üncü madde

[illegible]

GÜRSEL CUMHURBAŞKANI

İhtilâlin Lideri, B. Millet Meclisindeki seçimde 607 reyden 434 ünü aldı

CUMHURBAŞKANI Günsel, tebriklerden sonra Parti Liderleri ile sohbet etmiştir. Bu sohbet sırasında çekilen resim, soldan sağa doğru CİP'den Ahmet Bilgin'i, CİİP Genel Başkanı İsmet'in, Cumhuriyetçi Köylü Genel ve AP Genel Başkanı Güneş'in, göstermektedir. Sohbet katılanlardan Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı Ekrem Alican ayrılmıştır. (Telefoto: Hürriyet - Ankara - T. Tuğrul)

Meclis Reisi seçiminde
sıra kapakları vuruldu

A. K. Yörük (CKMP) ile Y. Azizoğlu (YTP) iki turda yeterli oyu alamadılar-Orbavin Senato Baskanı olması muhtemel

Uç çekimser 156 da boş Pusulâ çıktı

[illegible]

ADAYLIK TEKLİFİ
İkinci Cumhuriyetin ilk Cumhurbaşkanı İsmet Paşa'nın vefatının 40. yıldönümünde, Cumhurbaşkanlığı'nın çağrısı üzerine, Cumhurbaşkanı adaylığına adaylığını ilân eden, Mecliste bulunan milletvekilleri, 15.12.1972 tarihinde, Cumhurbaşkanı seçildi. İsmet Paşa'nın vefatının 40. yıldönümünde, Cumhurbaşkanlığı'nın çağrısı üzerine, Cumhurbaşkanı adaylığına adaylığını ilân eden, Mecliste bulunan milletvekilleri, 15.12.1972 tarihinde, Cumhurbaşkanı seçildi.

Hürriyet
7 Nisan 1973 Cumartesi
GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE
Müessesesi: BEKAT KİMLİKİ (1909-1963)

ARTIK BİR BAŞKA İHTİMAL YOK...

SADECE 4 GÜN KALDI

İSTİKBALİNİZİ GARANTİ İÇİN BU SON ŞANSTIR

Tafellât 4. sayfamızda

Parlamento kendi içinden bir adayı seçti

Korutürk Başkan

Meclis'te bulunan 557 üyeden 365'i oylarını Korutürk'e verdi
Başkan için 101 pare top atıldı

ANKARA, (Hürriyet) — Konan Senâti'ri Ertokül Övrenelî Korutürk, TBMM'nin dünki birleşik toplantısında, Türkiye'nin 6'ncı CUMHURBAŞKANI seçilmiştir. Korutürk, seçildikten sonra TBMM birleşik toplantısına katılmış ve saat 15.00'de başkanlık eden Fahri Korutürk, saat 17.00'de siyasete sonuna kadar bağlı olarak, bütün milletvekilli ve senatörlerle dinî ziyat huzurunda buluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin yedinci Devlet Başkanı Fahri Korutürk'ü ayakta dakikaların alkışladılar.

Fahri Korutürk'ün, TBMM'nin dünki birleşik toplantısında, Cumhurbaşkanlığına seçilmesi, bugün öğle saatında, 17.00'de, 1963

MECLİSTEN NOTLAR...
Başkan seçildi yeni Başkan kim olacak?

Başkan seçildi
Kim olacak?

ANKARA (Hürriyet) — TBMM'nin birleşik toplantısında, saat 15.00'de başkanlık eden Fahri Korutürk, saat 17.00'de siyasete sonuna kadar bağlı olarak, bütün milletvekilli ve senatörlerle dinî ziyat huzurunda buluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin yedinci Devlet Başkanı Fahri Korutürk'ü ayakta dakikaların alkışladılar.

TBMM TARİHİ
Bir gün yapıldı
7. Şubat'ta
ERDOĞAN ALINDI
Son toplantıda

TÜRKİYE'NİN 6. CUMHURBAŞKANI :
TBMM, dün birleşik toplantısından birinci dâimî ve Konan Senâti'ri Ertokül Övrenelî Korutürk, TBMM'nin dünki birleşik toplantısında, Cumhurbaşkanlığına seçildi. Bu tarihi günün en büyük şerefli anıdır. Türkiye'nin 6. Cumhurbaşkanı olarak seçildi. Bu tarihi günün en büyük şerefli anıdır. Türkiye'nin 6. Cumhurbaşkanı olarak seçildi.

Başkan seçildi
Kim olacak?

ANKARA (Hürriyet) — TBMM'nin birleşik toplantısında, saat 15.00'de başkanlık eden Fahri Korutürk, saat 17.00'de siyasete sonuna kadar bağlı olarak, bütün milletvekilli ve senatörlerle dinî ziyat huzurunda buluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin yedinci Devlet Başkanı Fahri Korutürk'ü ayakta dakikaların alkışladılar.

TBMM TARİHİ
Bir gün yapıldı
7. Şubat'ta
ERDOĞAN ALINDI
Son toplantıda

Bayan Korutürk 29 yıllık eşini anlattı

Selma TÜREL
ANKARA, (Hürriyet) — Türkiye'nin altıncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün eşi Selma Korutürk, TBMM'nin dünki birleşik toplantısında, Cumhurbaşkanlığına seçildi. Bu tarihi günün en büyük şerefli anıdır. Türkiye'nin 6. Cumhurbaşkanı olarak seçildi.

TBMM TARİHİ
Bir gün yapıldı
7. Şubat'ta
ERDOĞAN ALINDI
Son toplantıda

Melen, hükümetin bugün istifa edeceğini açıkladı

ANKARA, (Hürriyet) — Başbakan Fazlî Melen, Konan Senâti'ri Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle Cumhurbaşkanlığına vefatı ile açıklanmıştır. (Cumartesi 8. 4. 1973)

Başkan seçildi
Kim olacak?

ANKARA (Hürriyet) — TBMM'nin birleşik toplantısında, saat 15.00'de başkanlık eden Fahri Korutürk, saat 17.00'de siyasete sonuna kadar bağlı olarak, bütün milletvekilli ve senatörlerle dinî ziyat huzurunda buluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin yedinci Devlet Başkanı Fahri Korutürk'ü ayakta dakikaların alkışladılar.

TBMM TARİHİ
Bir gün yapıldı
7. Şubat'ta
ERDOĞAN ALINDI
Son toplantıda

• Ölümünün 51. yılında bütün yurttta törenler düzenleniyor

Ata'yı anıyoruz

Ankara'da ilk tören Anıtkabir'de yapılacak. Ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümünde Ankara'da, Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümünde Ankara'da, Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümünde Ankara'da...

Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümü münasebetiyle bir mesaj yayımlayan Başbakan Vekili Ali Bozer, Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümünde Ankara'da, Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümünde Ankara'da...

Atatürk'ün, çağdaş Türk devletini kurarken birçok mazlum millete örnek teşkil ettiğine dikkat çeken Başbakan Vekili Ali Bozer, şunları söyledi: "Çeyiz yılanı berti Atatürk'ün ölüm yıldönümünde bir yas günü olarak değil, O'nun ilke ve ideallerini anlamak yolunda kullanmaya başladık."

13. SAYFA

Türkiye
GÜNLÜK SİYASİ GAZETE
10 KASIM 1989 CUMA
FİYATI 500 TL (KDV Dahil)
Çatalçeşme Sokak No: 17 Çarşıoğlu 34410 - İSTANBUL • Santral: 513 99 00 (19 hat) • TELESK: 22000 Yuas Tr. • FAKS: 519 05 46

Cumhuriyet tarihinde Çankaya'da ilk defa devir-teslim töreni yapıldı

Dostca veda

Türkiye, dün tarihi bir gün yaşadı. 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, TBMM'de and içerek görevine başladı

TÜRK SİYASİ TARİHİNDE DÖNÜM NOKTASI — Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, dön TBMM'de and içerek Çankaya Köşkü'ne giderek Kenan Evren'den görevi devralması, siyasi tarihinde bir dönüm noktası teşkil etti. Cumhurbaşkanı Özal, Çankaya'daki devir-teslim töreninde, Kenan Evren'e Cumhurbaşkanlığı forsunu hediye etti.

Meclis Başkanı Yıldırım Akbulut Başbakan oldu

Kabine açıklandı

Yeni hükümette Devlet Bakanlığı sayısı 10'dan 15'e çıkarıldı

Sevgili Peygamberim
KUPON NO: 10

Türkiye
Gazetesi Takvimi
KUPON NO: 10

Önemli Tarih Anıtkabir
KUPON NO: 10

Türkiye
DÜN
İstanbul — 144.548
Ankara — 90.430
İzmir — 66.883
Adana — 28.882
Erzurum — 25.590
Almanya — 22.969
TOPLAM — 368.519
ADDET BAŞLIYOR

3. SAYFA

Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı olarak Meclis'te and içen Turgut Özal, yaptığı teşekkür konuşmasında, Cumhurbaşkanı'nın ilk görevi olan ve "Cumhuriyetin geleceğine katkıda bulunmak" olduğunu söyledi.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dan Türk milletine ilk mesaj:

'Kavgasız Türkiye'

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Meclis'te yaptığı konuşmanın tam metni

8. SAYFA

YORUM

Cumhurbaşkanı tarafsızlığı

YALÇIN ÖZER

Yeni Cumhurbaşkanı Turgut Özal, dön TBMM'de yemin ettikten sonra, Çankaya'da yapılan merasime katılmaya başladı. Yeni Cumhurbaşkanı'nın KÖK'e çıkışı 101 para top atışı ile ve TV'den yapılan naklen yayını izleyenlerin sayısında görüldü. Görevi devralan Özal, Kenan Evren ile askeri merasimde Marmaris'e uğurlandı.

Törende bir de vardı. Hersey protokol kuralına sona erdi. Dikkat çeken tek unsur, tören salonundaki konuşmaların yapılması, devleti dışarıya bırakmadı. Devletler gerek yeni, gerek eski cumhurbaşkanlarının konuşmalarını zor geç duyabilirler.

Törene hemen bütün bakanlar katıldı. Bakanlar eşlerini yanlarına almadılar. Bununla birlikte (Pakdemir ve Kurt) başrolü oldu. Bu birer eşlerini getirmemiş olmaları gözleri arasında özellikle konuşuldu. Bu arada, yerleri ayrıldı. Halde salona girmeyen meclis üyeleri ise Zeynep Asım Ertan'a ait koltukların boş kalması da bizzat meclis üyelerinin ilgi odağı oldu.

Konuşmalar yeni bir mesajı iletmiyor. Özal, Kenan Evren ile birlikte parlamentaryatın statüsünü bizzat böyle de devam ettireceğini "mağdur" olarak, bir devreye çıkarak da Cumhurbaşkanı'nın bundan böyle halkın seçimi için Anayasa değişikliği yapması gerektiğini söyledi.

Özal ise konuşmasında bu bir hürriyet verilişine konusundaki kararların yeniden belirlendiği, dilekçe hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti, tepebille hürriyeti... Yeni Cumhurbaşkanı, "tarafsızlığı" (ulusla konuşması) ayrıca ila etti.

Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden beri bir "tarafsızlık" anlayışı yavaş yavaş gündeme gelmeye başladı. Anayasa'da tarafsızlığı yapması olan bu kavrama verilen yaygın anlam, şudur: "Cumhurbaşkanı olaylara ve gelişmelere bir tutumla ve sevgiyle yaklaşmalı, duyguyu bilmez bile duygusallığı kendine saklamalı. Çünkü bu duygusallık, bir tarafı haline varanlar diğer tarafı iletir zorlaştırabilir."

Acaba tarafsızlık gerçekten böyle mi anlaşılmalı? Bu soruların içinde Özal'ın konusunu: "Cumhurbaşkanı tarafsızlığından neyi anlıyor?" O zaman Başbakan olan Özal'ın cevabı şöyle oldu: "Ben tarafsızlığı devletin yeni olmak şeklinde anlıyorum. Devleti yöneten bir mecliste olarak devletin ilke ve ilkelerini yeni politikaya yapıyorlar. Yine zihinleri...

BEYHA 13. SAYFA

FAİSAL FİNANS KURUMU
"Faizsiz Sistem"

BU HAFTA VADEKİ DOLAR HER 100.000 TL İÇİN

3 ayda: Brüt 12.813, Net 10.762
6 ayda: Brüt 25.879, Net 22.876
1 yılda: Brüt 51.658, Net 45.152

"YÜKSEK KÂR FAİSAL FİNANSTAN"

FARKLI GAZETE

Zaman

Aydınlat
Giyim Sanayii

TEKSTİL VE TİCARET A.Ş.
TOPTAN VE PERAKENDE

Tekstil ve Konfeksiyon, giyim malı ve aksesuarlar, ayakkabılar, deri ve deri ürünleri, kumaşlar, aksesuarlar, ev tekstili, duvar kağıtları, halılar, kilimler, mozaikler, seramikler, mermerler, taşlar, metal işler, plastik işler, cam işler, keramik işler, ahşap işler, demir işler, çelik işler, alüminyum işler, bakır işler, gümüş işler, altın işler, mücevherat, saatlar, saat kordonları, kuyumculuk, altın ve gümüş işleri, diğer değerli madenler ve ürünleri.

Fevriye Caddesi No: 10 Kat: 10 Etiler - Beşiktaş - İstanbul
Tel: 0212 99 83 83

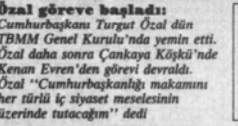

Yeni Cumhurbaşkanı Yılmaz Akbulut
Cumhurbaşkanı Turgut Özal, TBMM Başkanı ve ANAP Ertan Ersoy'un Yılmaz Akbulut'u Cumhurbaşkanı olarak seçtiğini duyurdu. Akbulut, Özal'ın görevine başladığını ve yeni Başbakan Yıldırım Akbulut'un görevine başladığını duyurdu.

Turgut Özal cumhurbaşkanlığı görevine başladı... Ve yeni Başbakan Yıldırım Akbulut ANAP'ta imtihan dönemi

Özal göreve başladı:
Cumhurbaşkanı Turgut Özal dün TBMM Genel Kurulu'nda yemin etti. Özal daha sonra Çankaya Köşkü'nde Kenan Evren'den görevi devraldı. Özal "Cumhurbaşkanlığı makamını her türlü iç siyaset meselesinin üzerinde tutacağım" dedi.

Yıldırım Akbulut imtihanı:
Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından Başbakanlık görevi Yıldırım Akbulut'a verildi. Akbulut, Özal'ın görevine başladığını ve yeni Başbakan Yıldırım Akbulut'un görevine başladığını duyurdu.

Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümü Bu yıl da yassız 10 Kasım

Atatürk'ün mal varlığı
MEHMET KAFKAS

Bu yıl 51. ölüm yıldönümü olan ve toplumun her kesiminde Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümü olarak kutlanılan 10 Kasım, yassı bir gündür. Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümü, Türkiye'nin en önemli günlerinden biridir. Atatürk'ün ölümünün 51. yıldönümü, Türkiye'nin en önemli günlerinden biridir.

NATO eski Genel Sekreteri Luns ve Türkiye-AT

KPK adayı Richard Balfe'e göre:

'Sivil cumhurbaşkanı Türkiye için şans'

WASHINGTON - NATO'nun eski Genel Sekreteri Luns, Türkiye için sivil cumhurbaşkanı seçilmesini önerdi. Luns, Türkiye için sivil cumhurbaşkanı seçilmesini önerdi.

ZAMAN ÇOCUK SAYFASI

Yarın ve her cumartesi tam sayfa

İnönü, Özal'ın cumhurbaşkanı olarak yaptığı ilk konuşmayı değerlendirdi

"İnandırıcı değil"

Kendi felsefesi: Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın yemin töreninde yaptığı ilk konuşmayı değerlendiren İsmail İnönü, Özal'ın konuşmasını "inandırıcı" bulmadığını belirtti.

NATO Eski Genel Sekreteri Luns, Türkiye için sivil cumhurbaşkanı seçilmesini önerdi.

HAFTADA BİR

YAZILARIN BİRİ

GÜNDEM

FEHMI KORU

Buruk hisler

Kasım 1989'da bir an için cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'ın ölümünün 51. yıldönümü, Türkiye'nin en önemli günlerinden biridir.

20 bin Etyopyalı Yahudi İsrail'e gönderiliyor

Etyopya'dan İsrail'e sessiz dönüş

Yardımcı Diplomatik kaynaklar kuzeyde merkezi yönetime karşı mücadele eden ve bunda başarılı olan Tigre ve Eritre gerillalarıyla bağdaşmayan Addis Ababa yönetiminin, direnişçileri bastırmak için İsrail'den yardım istediğini bildirdiler.

HAFTADA BİR

YAZILARIN BİRİ

Çinli lider Deng, istifa etti

Bir diktatör daha çöküyor

Askeri Komünizm'in istifa etti

Yurdun büyük bir bölümü yağışlı

Havalar soğuyacak

92

ÜNİVERSİTE ADAYLARI

ÖSS HEYECANINI ZAMAN'LA YAŞAYIN

Hiç bir yerde yayınlanmamış orijinal sorular ÖSS DENEME SINAVI-4 YARIN

ZAMAN Gazetesi
ZİRVE Dergisi
İşbirliği ile hazırlandı.

ZAMAN

17 MAYIS 2000 ÇARŞAMBA FARKLI GAZETE FİYAT: 150.000 TL

Emniyet Genel Müdürü
Turan Genç:

Sabırlı olun sürprizi bekleyin

Fuili meclislerin yıllar sonra art arda aydınlatılmasının kayıpla karşılanmasının normal olduğunu belirten Emniyet Genel Müdürü Turan Genç, 'Yükün bir zamanda gereken açıklıklar yapılacaktır. Güzel sürprizler olacak,' dedi. Haber 3'te

ÖNDERİMİZ HUKUK

Sezer'den manifesto Mecliste yemin ederek göreve başlayan yeni Cumhurbaşkanı Sezer, burada yaptığı ilk konuşmada Meclis'e hukuk manifestosu sundu.

Devlette revizyon POLİS DEVLETİ görüntüsünden kurtulmanın gerekliliğini vurgulayan Sezer, 'Devlet yapısına hukuk devleti ilkesini yerleştirmeliyiz.' dedi.

TBMM'de yemin etti 10. Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer, TBMM'de yemin ederek, milletvekillerine hitap etti. Hukukun üstünlüğüne, adalete, gelir dağılımının düzeltilmesine vurgu yapan Sezer, cumhurbaşkanlığının bu konularda Meclis'e destek olacağını belirtti.

Görevi Demirel'den aldı Meclis'ten sonra Anıtkabir'i ziyaret eden Cumhurbaşkanı Sezer, saat 17.00'de Çankaya Köşkü'ne gitti. Burada askeri törenle karşılanan Sezer, Demirel'e geçti. Sezer, görüşme- nin ardından devletlerin honorarında görevi Demirel'den devraldı.

"Arkama düşenler pişman olmadılar" Demirel'den ilk mesaj Çankaya Köşkü'nde düzenlenen törenle görevini Ahmet Necdet Sezer'e devreden Süleyman Demirel, Gümrük Sokak'a dönüşünde ilk mesajını da verdi. Gül yağmuru altında sokağa giren Demirel, çıktığı kürsüde, 'Benim sizi özlediğim gibi, sizin de beni özlediğiniz kesin. Geçmişte arkama düşenler hiç pişman olmadılar,' dedi.

EDİP ALİ YAVUZ/ SÜLEYMAN KURT/ SADULLAH ÖZCAN/ ÖMER ŞAHİN/ ALİ ÜNAL in haberleri 12 ve 13'te

Sincan gömülere MEĞER çok güçlü bir MIT'imiz, polisimiz var diye, kendimizi boğuna güvende hissetmişiz.

Futbol topundan dökülenler G.SARAY'dan, 5 + 5'ten ve 521'den sonra kimse insanları gündelik işlerle oyalayamaz!

Tüzük değiştirilerek olağanüstü kongreyi toplamak imkansız hale getirilmiş

Yenilikçilere ikinci darbe

Asiltürk'ün cinliği Olurken Asiltürk'ün yönettiği gelecek kanat, Abdullah Gül ve arkadaşlarına bir tüzük darbesi daha vurdu. Kongrede yenilikçilerin GİK'e gir- meğini engelleyen gelecekçilerin, olağanüstü kongre maddesini de değiştirdikleri ortaya çıktı.

Her şey GİK'in elinde Tüzüğün ilgili maddesinde yapılan değişiklikte, olağanüstü kongreyi toplamak için gerekli de- lege sayı 220'den 80'e çıkarıldı. Bununla da ye- tilinmiyor kongre için gerekli 800 imza buluna- bile son sözü GİK'in vermesi hükmüne bağlandı.

EMİNE DOLMACI'NIN HABERİ 12'DE

Gül'den Kutan'a cevap: Sorumluluk yetkiyledir

Boyaz sayfa kirlenmesin Abdullah Gül, Kutan'ın grup konuşmasında sarfettiği Gül'den benim kadar sorumlu' sözleri- ne 'Sorumluluklar yetkilerle orantılıdır.' diye- rek karşı çıktı. Gül, kongrede açılan boyaz say- fanın kirlenmesini istedi. Haber 12'de

ABD Merkez Bankası faizleri 0,5 puan artırdı

İPI Yönetim Kurulu üyesi Sabancı: Medya güçlü olmalı

Uluslararası Basın Enstitüsü Yönetim Kurulu'na seçilen Vahit Doğan Sabancı, ZAMAN'a konuştu. 'Medyanın enerji, petrol gibi alanlara yatırım yapması, gazetecilik işini rahatsız etmez,' diyen Sabancı'nın görüşleri epey tartışılacağı beşiyor.

ZAFER ÖZCAN'ın röportajı 15'te

Haydi Aslanlar

KALBİMİZ SİZİNLE Allah yardımcınız olsun

Bir Türk takımının uluslararası alanda oynayacağı ilk kupa finaline saatler kaldı. Nefesler tutuldu, heyecan dorukta. Türkiye'nin dışarı, kalbi, göni-kulağı Kopenhag'da. Avrupa'daki gururumuz Cim Bom, bu akşam oynayacağı final maçına hazır. Haydi Aslanlar, bir daha sevindirir bizi.

EK-B: CUMHURBAŞKANLARININ SEÇİM TARİHLERİ VE GÖREV SÜRESİ

Sıra	Cumhurbaşkanlarımız	Dönemi	Görev Süresi
1	Mustafa Kemal ATATÜRK	29.10.1923-10.11.1938	15 yıl 11 gün
2	İsmet İNÖNÜ	11.11.1938-22.05.1950	11 yıl 6 ay 11 gün
3	Celal BAYAR	22.05.1950-27.05.1960	10 yıl 5 gün
4	Cemal GÜRSEL (MBK Bşk.)	27.05.1960-10.10.1961	1 yıl 4 ay 13 gün
	CemalGÜRSEL (Cumbşk. Dönemi)	10.10.1961-28.03.1966	4 yıl 5 ay 18 gün
5	Cevdet SUNAY	28.03.1966-28.03.1973	7 yıl
6	Fahri KORUTÜRK	06.04.1973-06.04.1980	7 yıl
7	Kenan EVREN (MGK.Bşk.)	12.09.1980-09.11.1982	2 yıl 1 ay 28 gün
	Kenan EVREN (Cumbşk. Dönemi)	09.11.1982-09.11.1989	7 yıl
8	Turgut ÖZAL	09.11.1989-17.04.1993	3 yıl 5 ay 8 gün
9	Süleyman DEMİREL	16.05.1993-16.05.2000	7 yıl
10	Ahmet Necdet SEZER	16.05.2000-16.05.2007	7 yıl

EK-C : CUMHURBAŞKANLARININ BİYOGRAFİLERİ

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

1881 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ili olan Selanik'te doğmuştur. 1899'da girdiği İstanbul Harbiye Mektebi'ni 1902 yılında piyade teğmeni rütbesiyle, Harp Akademisi'ni de 1905'te kurmay yüzbaşı olarak bitirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Gelibolu'da düşman saldırısını başarı ile durdurmuş; Anafartalar kahramanı adı ile ün kazanmıştır.

1916'da doğu Cephesi'ne Kolordu Komutanı olarak atanmış ve generalliğe yükselmiştir. Rus saldırılarını durdurmuş; Bingöl ve Muş'u düşmandan geri almıştır. 1917'de Filistin ve Suriye'de görevli 7.Ordu Komutanlığına atanmıştır. Aynı yıl veliaht Vahdettin ile Almanya'ya gitmiştir. Alman Genel Karargâhı ve Alman savaş cephelerinde incelemeler yapmıştır. 1918'de yeniden görevlendirildiği Suriye cephesinde 7. Ordu Komutanı iken Birinci Dünya Savaşı sona ermiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a gelmiştir.

Karadeniz yoluyla 19 Mayıs 1919'da Ordu Müfettişliği görevi ile İstanbul'dan ayrılarak Samsun'a çıkmıştır. 22 Haziran 1919'da Amasya genelgesini yayımlamıştır. Osmanlı Hükümeti'nin verdiği görevden ve askerlikten istifa etmiş; 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da 4 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan kongrelerin başkanlığını yapmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, O'nun çabalarıyla, 23 Nisan 1920'de Ankara'da tarihi görevine başlamış; Mustafa Kemal, Meclis ve Hükümet Başkanı seçilmiştir

Ulusal Kuruluş Savaşı'nın ardından, savaşı da yürütüp zaferle sonuçlandıran TBMM tarafından 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyet ilan edilmiş, Mustafa Kemal Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu görevi en uzun süre üstlenen Atatürk arka arkaya dört kez seçilmiş ve bu yüce görevi 10 Kasım 1938' de ölümüne dek sürdürmüştür.

İSMET İNÖNÜ

İsmet İnönü 1884 yılında İzmir’de doğmuştur. 1903’te Harp Okulu’nu 1906’da Harp Akademisi’ni bitirmiş, yüzbaşı rütbesiyle 2. Ordu’da görevlendirilmiştir. Ulusal Kurtuluş Savaşının başlamasından sonra Anadolu’ya geçmiştir. Edirne Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluş çalışmalarına katılmış. 25 Ekim 1920’de Garp Cephesi Kumandanlığına atanmıştır. Çerkez Ethem isyanını bastırması, Birinci ve İkinci İnönü Savaşlarını yönetmesi, 3 Ekim 1922’de Mudanya’da başlayan silah bırakışması görüşmelerine Türk temsilcisi olarak katılmıştır. Silah bırakışmasının imzalanmasından sonra Lozan Barış Konferansı’nda Dışişleri Bakanı ve Heyet Başkanı olarak Türkiye’yi temsil etmiştir.

Cumhuriyet’in ilanından sonra 1923-1924 yıllarında ilk Hükümette Başbakan olarak görev almıştır. Bu görevinden ayrıldığında yerine atanan Fethi Okyar’ın 3 Mart 1925’te istifa etmesinden sonra ikinci kez Başbakanlığa atanmıştır ve bu görevini 1937 yılına kadar aralıksız sürdürmüştür. Atatürk’ün ölümü ile 11 Kasım 1938’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce Türkiye’nin ikinci Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra çok partili demokrasiyle geçiş sürecini başlatmıştır. 1950’de Demokrat Parti’nin seçimleri kazanması üzerine 1960’a kadar Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı olarak muhalefet görevini sürdürmüştür.

27 Mayıs 1960 askeri yönetimin ardından, ilk seçimlerin yapıldığı 1961 yılından 1965’e kadar çeşitli koalisyon Hükümetlerinde Başbakanlık görevinde bulunmuştur. 1965-1972 yıllarında milletvekili olarak siyasi yaşamını sürdürmüştür. 4 Kasım 1972’de Cumhuriyet Halk Partisi’nden, 14 Kasım 1972’de de milletvekilliğinden istifa etmiştir. 16 Kasım 1972’de Tabii Senatör olarak Cumhuriyet Senatosu’na katılan İsmet İnönü, 25 Aralık 1973’te yaşamını yitirmiştir.

CELAL BAYAR

1883 yılında Bursa'nın Gemlik ilçesine bağlı Umurbey Köyü'nde doğmuştur. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çalışmalarına katılmıştır. İzmir İttihat ve Terraki şubeleri genel sekreterliği yapmıştır. 1918 yılında Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti'ne girmiştir. 1919'da Saruhan Sancağı'ndan milletvekili seçilerek 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne katılmıştır. Meclis'te padişah yönetiminin ulusal savaşım konusundaki tutumuna karşı çıkarak, Ankara'ya geçmiş ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda görev almıştır.

1.Büyük Millet Meclisi'ne Bursa Milletvekili olarak girmiştir. 27 Şubat 1921'de İktisat Bakanı olmuş, 1922'de geçici olarak Dışişleri Bakanlığı da yapmıştır. Aynı yıl Lozan Barış Konferansı'na katılan heyette yer almıştır. 1923 seçimlerinden sonra 2.Büyük Millet Meclisi'ne İzmir Milletvekili olarak girmiştir. 1924 yılında Atatürk tarafından Türkiye İş Bankası'nı kurmakla görevlendirilmiştir. 1 Ekim 1932 gününe kadar bu görevde kalmıştır. 01.11.1937-25.01.1939 tarihleri arasında Başbakan olarak görev yapmıştır.

1946 yılında arkadaşlarıyla birlikte Demokrat Parti'yi kurmuş ve başkanlığa seçilmiştir. 22 Mayıs 1950'den 27 Mayıs 1960'a kadar, 10 yıl süreyle Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. Celal BAYAR 22 Ağustos 1986'da 103 yaşında yaşamını yitirmiştir.

CEMAL GÜRSEL

1895 yılında Erzurum’da doğmuştur. 1946’da tuğgeneralliğe, 1951’de tümgeneralliğe, 1953’te korgeneralliğe ve 1957’de orgeneralliğe yükselmiştir. 1958’de de Kara Kuvvetleri Komutanlığına atanmıştır.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini hazırlayan subaylar, Cemal Gürsel’i askeri müdahalenin liderliğine çağırmışlardır. Bunun üzerine Cemal Gürsel, 27 Mayıs 1960’ta Milli Birlik Komitesi’nin başkanı olmuştur. Bu sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin Devlet ve Hükümet Başkanı ve aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetleri’nin başkomutanı ilan edilmiştir. 1961 seçimlerinden sonra toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi Cemal Gürsel’i Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Hastalanan ve sağlık durumu giderek bozulan Cumhurbaşkanı Gürsel, 1966 yılında Amerika Birleşik Devletleri’ne götürülerek Washington’da tedavi altına alınmıştır. Kısa bir süre sonra komaya giren Cumhurbaşkanı Gürsel, Türkiye’ye getirilerek Gülhane Askeri Tıp Akademisi’ne kaldırılmıştır. 14 Eylül 1966’da Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nde yaşamını yitirmiştir.

CEVDET SUNAY

1899 yılında Trabzon'da doğmuştur. 1949'da tuğgeneralliğe, 1950'de Genelkurmay Harekât Başkanlığı'na atanmıştır. 1952'de tümgeneralliğe yükseltilerek 33. Tümen Komutanlığı'na getirilmiştir. 1955'te korgeneral olarak 9. Kolordu Komutanlığı, 1957'de Genelkurmay Harekât Başkanlığı görevinde bulunmuştur. 1958 yılında orgeneralliğe yükseltilerek Genelkurmay İkinci Başkanlığı'na, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle önce 1960'ta Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na ve ardından Genelkurmay Başkanlığı'na atanmıştır. 14 Mart 1966'da Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Sektörü olarak seçilmiştir. 28 Mart 1966 günü yapılan seçimlerde kullanılan 532 oydan 461'ini alarak Cevdet SUNAY Türkiye'nin 5. Cumhurbaşkanı olmuştur. 28 Mart 1973 gününde Cumhurbaşkanlığı görev süresi biten Cevdet SUNAY, 1961 Anayasası'nın sağladığı olanakla Cumhuriyet Senatosu Tabii Üyesi olmuş ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar senatör olarak görev yapmıştır. 22 Mayıs 1982 günü İstanbul'da yaşamını yitirmiştir.

FAHRİ KORUTÜRK

1903 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1936 yılında Montreux Boğazlar Konferansı'na askeri uzman olarak katılmıştır. Deniz Harp Akademisi tabiye öğretmenliğinden sonra Akademi Komutanı olmuştur. 1950'de tuğamiralliğe yükselmiş, 1953'te tümamiral olarak Harp Filosu Komutanlığı'na atanmıştır. Bu rütbede Deniz Eğitim Komutanlığı, Genelkurmay Haber Alma Başkanlığı ve Donanma Komutanlığı görevleri yapmıştır. 1956'da Koramiral olarak Marmara ve Boğazlar Deniz Kolordu Komutanlığı'na ve 1957'de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na getirilmiştir. 1959'da Oramiral olan KORUTÜRK, emekli olduktan sonra 1960'ta Moskova Büyükelçiliği'ne atanmıştır. 1968'de Kontenjan Senatörü, 1973'te Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Görev süresinin bitmesinden sonra, 1961 Anayasası'nın sağladığı olanakla Cumhuriyet Senatosu Tabii üyesi olmuştur. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra Tabii Üyelik görevi sona ermiştir. 12Ekim 1987'de yaşamını yitirmiştir.

KENAN EVREN

1918’de Manisa’nın Alaşehir ilçesinde doğmuştur. 1938’de Harp Okulu’nu 1940’da Topçu Okulunu bitirmiştir. 1946’da Harp Akademisi’ne girmiş 1949’da bu okulu kurmay subay olarak bitirmiştir. 1964 yılında tuğgeneralliğe yükseltlen Kenan EVREN, sırasıyla Kara Kuvvetleri Okullar Daire Başkanlığı, Tümen Komutanlığı, Ordu Kurmay Başkanlığı, Kolordu Komutanlığı, Kara Kuvvetleri Denetleme Kurulu Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 1974’te orgeneral olmuş ve aynı yıl Ege Ordu Komutanlığı’na atanmıştır. 1977’de Kara Kuvvetleri Komutanlığı görevine getirilmiş ve Mart 1978’de Genelkurmay Başkanlığı’na atanmıştır. 12 Eylül 1980’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin emir komuta zinciri içinde giriştiği Cumhuriyeti Kollama Harekatı’nı Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı sıfatıyla yönetmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ülke yönetimine el koymasıyla birlikte, Devlet Başkanlığı Görevini de üstlenmiştir. 6 Kasım 1983’te yapılan genel seçimler sonucunda oluşan yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Başkanlık Divanı göreve başlayınca Milli Güvenlik Konseyi’nin Başkanlığı sıfatını bırakan Kenan EVREN, yeni Anayasa’nın kabulüyle başladığı Cumhurbaşkanlığı görevini yedi yıl sürdürmüştür.

TURGUT ÖZAL

1927 yılında Malatya’da doğmuştur. 1979’da Başbakanlık Müsteşarlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşar Vekilliği görevini birlikte üstlenmiştir. 12 Eylül 1980’den sonra askeri yönetim tarafından oluşturulan Bülend Ulusu Hükümeti’nde İktisadi İşlerden Sorumlu Başbakan Yardımcısı olmuştur. Başbakan Yardımcılığı görevinden 14 Temmuz 1982 günü istifa ederek 20 Mayıs 1983 günü Anavatan Partisi’ni kurmuştur. 6 Kasım 1983’te yapılan genel seçimleri kazanan Turgut ÖZAL, bu kez Başbakanlık görevini üstlenmiş ve 1989 yılına kadar da bu görevi sürdürmüştür. 31 Ekim 1989 günü Cumhurbaşkanlığı seçimi için yapılan üçüncü tur oylamada, toplantıda bulunan 285 üyeden 263’ünün oyunu alan İstanbul Milletvekili ve Başbakan Turgut ÖZAL, Türkiye’nin 8. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Görev süresini tamamlamadan 17 Nisan 1993’te yaşamını yitirmiştir.

SÜLEYMAN DEMİREL

1924 yılında Isparta'nın Atabey ilçesine bağlı İslamköy'de doğmuştur. Siyaset yaşamına 1962 yılında Adalet Partisi Genel İdari Kurulu Üyesi olarak başlamıştır. 1964'te Genel Başkan seçilince koalisyon hükümetinde Başbakan Yardımcısı olarak görev almıştır. 10 Ekim 1965'te ve 10 Ekim 1969'da yapılan genel seçimlerde başında bulunduğu Adalet Partisi iki kez tek başına iktidar olunca Başbakanlık yapan Süleyman Demirel, 12 Mart 1971 Muhtırası üzerine bu görevinden ayrılmıştır. 1975,1977 ve 1979'da üç kez daha hükümet kurmuş ve Başkanlık yapmıştır. 12 Eylül 1980 gününde askeri müdahale ile ikinci kez Başkanlık görevinden ve iktidardan ayrılmış ve askeri yönetimin kararıyla yedi yıl boyunca yasaklı olarak siyaset dışı tutulmuştur. 6 Eylül 1987'de yapılan halk oylaması ile siyasi yasaklar kaldırıldıktan sonra 24 Eylül 1987'de Doğru Yol Partisi Olağanüstü Kongresi'nce Genel Başkanlığa seçilmiştir. 29 Kasım 1987'de yapılan genel seçimlerde Isparta Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. 30 Kasım 1991'de DHP-SHP Koalisyon Hükümeti Süleyman Demirel tarafından kurulan yedinci Hükümet olmuştur. 16 Mart 1993 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan üçünü oylamada kullanılan 431 oydan 244'ünü alarak Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı olmuştur.

AHMET NECDET SEZER

13 Eylül 1941’de Afyonkarahisar’da doğmuştur. 7 Mart 1983’te Yargıtay Üyeliği’ne seçilmiştir. 27 Eylül 1988’de Anayasa Mahkemesi Üyeliği’ne 6 Ocak 1998’de, Anayasa Mahkemesi Üyeliği’ne, 6 Ocak 1998’de de Anayasa Mahkemesi Başkanlığı’na seçilmiştir. Ahmet Necdet Sezer, Anayasa Mahkemesi Başkanı iken hükümeti oluşturan koalisyon partileri liderlerinin, Cumhurbaşkanı adayı olarak üzerinde uzlaşmaya vardığı isim olmuştur. 5 Mayıs 2000 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yapılan oylamaya katılan 533 üyeden 330’unun oyuyla Ahmet Necdet Sezer, Türkiye Cumhuriyeti’nin 10. Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Karabük’te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Karabük ve Bursa’da tamamlamıştır. 1998 yılında Işıklar Askeri Lisesi’nden, 2002 yılında Kara Harp Okulu’ndan Piyade Teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 2003 yılında Eğirdir Dağ ve Komando Okulunda Komando Temel, Tuzla Piyade Okulunda Subay Temel Kurslarını başarı ile tamamlamıştır. 2003-2005 yılında Siirt’te konuşlu 3. Komando Tugayında takım komutanlığı görevini icra etmiş, 2005 yılı atamaları ile Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı’na atanmıştır. Halen atandığı görev yerinde çalışmaya devam etmektedir. 2006 yılında Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde yüksek lisans eğitimi kazanmıştır. İngilizce bilmektedir